IHANAT NAISET KAIVOLLA

Israelilaisten naisten vuorovaikutuksen tilat ja sosiaalinen kanssakäyminen

Itä-Suomen yliopisto

Filosofinen tiedekunta

Teologian osasto

Läntinen teologia

Pro gradu -tutkielma, kevät 2012

Eksegetiikka

Satu Ruhanen, 170 360

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty **Filosofinen tiedekunta**	**Osasto – School** **Läntisen teologian osasto**

Tekijät – Author

Satu Kristiina Ruhanen

Työn nimi – Title

Ihanat naiset kaivolla. Israelilaisten naisten vuorovaikutuksen tilat ja sosiaalinen kanssakäyminen

Pääaine – Main subject	**Työn laji – Level**		**Päivämäärä – Date**	**Sivumäärä – Number of pages**
Eksegetiikka			**1.6.2012**	**88**
	Pro gradu -tutkielma	**x**		
	Sivuainetutkielma			
	Kandidaatin tutkielma			
	Aineopintojen tutkielma			

Tiivistelmä – Abstract

Selvitän tutkimuksessa Vanhan testamentin kertomusten israelilaisten naisten keskinäisen kanssakäymisen tiloja ja heidän sosiaalista vuorovaikutustaan. Tarkastelen VT:n tekstejä, joissa valtaväestön naiset esiintyvät joissain fyysisissä tiloissa tai kommunikoivat keskenään. Teen arvioita tekstien takaisesta naisten sosiaalisesta elämästä. Saadakseni lisäinformaatiota VT:n teksteistä ja tekstien takaisesta naisten elämästä perehdyn Palestiinan rautakauden arkeologisiin löytöihin alan yleisesitysten avulla. Ymmärtääkseni ajan sosiaalisia olosuhteita selvitän naisten sosiaalista elämää sosiaalitieteiden avulla. Vertaan näistä saamaani informaatiota VT:n teksteihin.

Tutkimuksessa käytetyt arkeologiset yleisesitykset perustuvat kattaviin Palestiinan rautakauden kaivausraportteihin, joita on julkaistu viime vuosikymmeninä. Löytökokonaisuudet on pystytty ajoittamaan eri rautakauden jaksoille vuosille 1200−586 eKr. Käytän työssäni Amihai Mazarin esittämää arkeologisten ajanjaksojen ajoitusta ja terminologiaa. VT:n kuvaamia israelilaisia on pidetty Palestiinan varhaisen rautakauden väestönä. Tätä on vaikea todentaa, mutta silti erityyppisten väestöryhmien olemassaolosta Palestiinan alueilla on merkkejä asutus- ja muiden löytöjen perusteella. Käytän työssäni Palestiinan väestöstä nimitystä israelilaiset. Tulkitsen löytöjä sosiaalitieteiden metodien avulla. Erityisesti antropologiset ja etnografiset aineistot Lähi-idän maista antavat vertailukelpoista tietoa rautakauden Palestiinan väestöstä. Arkeologisten löytökokonaisuuksien perusteella selviävät ajan tavanomaiset asumisen puitteet ja rakenteet. Asutusten ympäriltä on löydetty artefakteja, kuten työvälineitä ja käyttökeramiikkaa, jotka kuvastavat ihmisasutusta ja elintapoja. Esittelen materiaalista kulttuuria erillään sosiaalitieteiden tulkinnoista. Tiedot väestön mahdollisista elintavoista ja käyttäytymisestä selviävät omassa luvussaan, ja myöhemmin rinnastan ne arkeologiseen materiaaliin ja VT:n teksteihin. Tutkimusmateriaalin ja VT:n tekstien perusteella on mahdollista tehdä arvioita VT:n takaisesta valtaväestön naisten sosiaalisesta elämästä ja kohtaamisen tiloista.
Kotitalousarkeologia tutkii asutuslöytöjä ja niiden ympäriltä löytyneitä muita objekteja. Näitä analysoimalla esitetään oletuksia ihmisten käyttäytymisestä, elintavoista ja elinolosuhteista. Kotitalousarkeologiassa hyödynnetään sosiaalitieteellisiä tutkimuksia. Tässä työssä näen tarpeelliseksi selvittää naisten toiminnan alueita, jotta voin arvioida naisten vuorovaikutuksen tiloja ja sosiaalista kanssakäymistä. Asutuslöytöjen perusteella on mahdollista tehdä tulkintoja tavanomaisista naisten asumisolosuhteista ja paikoista, joissa naiset liikkuivat.

Tulokset viittaavat siihen, että VT:n valtaväestön naisten sosiaalinen kanssakäyminen oli vilkasta ja monipuolista. VT:ssä naisten arkipäivän toiminnoista kirjoitetaan vähän, mutta tulkitsemalla arkeologisia löytöjä sosiaalitieteiden avulla naisten maailma herää henkiin. Rautakauden aikaisessa Palestiinassa naisten elämä oli työorientoitunutta. Kotitalossa ja sitä ympäröivässä pihapiirissä olevat naisten työt johdattivat naiset keskinäiseen kanssakäymiseen. VT:n naiset saattoivat osallistua päivittäisten välttämättömien kotitöiden lisäksi kodin ulkopuoliseen työhön. Naiset hakivat elämälle tärkeän veden kaupungin tai maalaiskylän ulkopuolelta kaivoilta tai lähteistä. Vedenhakumatka saattoi naiset keskinäiseen vuorovaikutukseen kaivoilla. Kaupungin tai kylän ulkopuoliset pellot olivat naisten keskinäisen kommunikaation paikkoina. Ajalle tyypillinen asuminen kuvastaa kollektiivista elämisen tapaa. Työtä tehtiin yhdessä. On tulkittavissa, että VT:n naisten keskinäinen kanssakäyminen oli vilkasta ja tapahtui useissa eri tiloissa.

Avainsanat – Keywords

Palestiinan rautakausi arkeologia, kotitalousarkeologia, etnografia, antropologia, israelilaiset naiset, Vanha testamentti, vuorovaikutuksen tilat, sosiaalinen verkosto

SISÄLLYS

1 JOHDANTO ... 1

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ... 4
1.1.1 Arkeologinen tutkimus ... 4
1.1.2 Sosiaalitieteet arkeologian tulkinnassa ... 8
1.1.3 Raamatun tekstit ja tulkinta ... 10
1.1.4 Tutkimustehtävä ... 13

1.2 VT:n tekstit ... 14

2 ASUTUKSEN ARKEOLOGISET PUITTEET ... 17

2.1 Rautakauden asutus ... 17
2.1.1 Ilmaston ja maantieteellisen sijainnin erityispiirteet ... 17
2.1.2 Kaupunkiasutus: sijoittumien, tyypitys ja rakenteet ... 19
2.1.3 Kylät: sijainti, rakenteet ja tilat ... 24
2.1.4 Asuintalot, pihapiirit ja muut rakennukset ... 26

2.2 Puhumattomat todisteet ... 29

3 MUINAISISRAELILAISEN NAISEN ELÄMÄ ... 32

3.1 Israelilaisnainen ympäröivässä kulttuurikontekstissa ... 32
3.1.1 Israelin väestö osana Lähi-idän kontekstia ... 33
3.1.2 Nainen heimo-, klaani- ja perhekuntakontekstissa ... 37
3.1.3 Nainen agraariväestön kontekstissa ... 42

3.2 Naisen arkielämä ... 44
3.2.1 Naisen asema ja roolit ... 44
3.2.2 Naisen kotityöt ... 47
3.2.3 Naisten sosiaaliset verkostot ... 48

4 SOSIAALINEN REKONSTRUKTIO ... 52

4.1 Naisten vuorovaikutuksen tilat ... 52
4.1.1 Naisten kohtaamiset kodin ulkopuolella ... 52
4.1.2 Naisten kohtaamiset kotitalouden piirissä ... 59
4.1.3 Muut naisten vuorovaikutuksen tilat ... 66

4.2 Puhuvat todisteet kanssakäymisen tiloista ja verkostoista ... 70

5 POHDINTA ... 76

LÄHTEET, APUNEUVOT JA KIRJALLISUUS ... 81

1 Johdanto

Vanha testamentti kuvaa naisten elämää suhteellisen niukasti, pääsääntöisesti osana perhettä ja patriarkaalista kulttuuria. Nainen näyttää tekstien mukaan kuuluvan joko oman isänsä tai puolisonsa auktoriteetin alle. Naisen toiminnot kuvataan osana koko yhteisön toimintaa. Nainen ei ole teksteissä näkymätön, mutta usein hänet mainitaan osana yhteisöä: nainen on isänsä tai puolisonsa vanavedessä kulkeva.[1] Epäilemättä muinaisilla israelilaisnaisilla oli aikansa kulttuurissa tietty asema, roolit ja sosiaalinen verkosto, joista tekstien kirjoittajat eivät juuri mainitse. Olisi kiintoisaa tuntea naisten sosiaalisia verkostoja ja sitä, kuinka naisten arkielämä järjestyi ja mitkä olivat naisten mahdolliset kommunikaation paikat. Poikkeavassa asemassa olevista naisista, kuten kuningattarista, profeetoista, tuomareista ja prostituoiduista, kirjoitetaan VT:ssä yksityiskohtaisemmin, mutta heitä oli kuitenkin vähemmistöosa kansasta. Naiset saavat näkyvän paikan VT:n kertomuksissa suurten sankareiden synnyttäjinä ja äiteinä.[2] Koska niin kutsuttuja tavallisia, valtaväestön naisia oli enemmistö ja koska VT:n tekstien perusteella ei voida saada kattavaa kuvausta naisten maailmasta, herää uteliaisuus, keitä muinaiset naiset olivat ja miten he elivät. Uskon, että useaa Raamatun lukijaa kiinnostaisi tietää VT:n kuvausten takaisesta valtaväestön naisten kulttuurista ja sosiaalisesta elämästä. Miten voisimme avata oven VT:n tekstien naisten maailmaan?

VT:n kirjoituksista avautuu kuvauksia tietyistä luonnonolosuhteista, asuinpaikoista ja elinympäristöstä. Kertomusten myötä päästään näkemään jonkin verran yhteisöjen sosiaalista organisaatiota ja elämää. Herää kiinnostus, miten valtaväestön naisista ja heidän elinympäristöstään voisi saada lisää tietoa. Voidaanko fyysisten asuin- ja elinpaikkojen perusteella saada enemmän tietoa naisten elämästä? Millaisissa fyysisissä puitteissa naiset elivät ja asuivat? Erityisen mielenkiintoista on naisten välinen vuorovaikutus. Millaisia sosiaalisia verkostoja naisten välillä mahdollisesti oli? Millaisissa fyysisissä tiloissa heidän kohtaamisensa tapahtuivat?

[1] Bird 1997, 13.
[2] Brenner 1985, 92.

Vanhan testamentin teksteistä saa kuvan työteliäistä muinaisisraelilaisista naisista, jotka vastaavat perheen lasten kasvatuksesta ja kotitaloustöistä. Naisen elämä liittyy pitkälti oman kotitalon ja perhepiirin sisälle. Naisten väliset keskustelut tapahtuvat kotitalon tuntumassa, ja puheenaiheet liittyvät lasten syntymään ja kasvatukseen. VT:n teksteissä naiset työskentelevät kodin ulkopuolella pellolla sadonkorjuussa ja paimenina niityllä. Vedenhakumatkat kaivolle näyttävät olevan naiselle matka kodin sisäpuolelta ulos laajempaan sosiaalisen kanssakäymiseen.[3] Selvitän, voidaanko arkeologisen tutkimuksen avulla saada lisätietoa VT:n kirjoitusten naisten elinympäristöistä ja kanssakäymisen paikoista. Jos arkeologian esitysten myötä avautuu joiltain osin ovi väestön elinolosuhteisiin, jäädään silti riittämättömien tietojen varaan. Jotta VT:n naisten asemaa ja sosiaalista järjestystä voisi arvioida, on saatava lisäinformaatiota. Pyrin selvittämään, aukeaako ovi VT:n naisten sosiaaliseen maailmaan sosiaalihistoriallisten ja etnografisten tutkimusten myötä. Voiko sosiaalihistoriallisen ja etnografisen tutkimuksen avulla tehdä uusia tulkintoja VT:n kuvaamien kotipiirissä toimivien naisten asemasta ja sosiaalisesta verkostosta?

Jotta saadaan uusia näkemyksiä VT:n kuvaamien naisten keskinäisestä kommunikaatiosta ja niistä tiloista, joissa naiset tapaavat, on syytä tutkia muinaisen reaalimaailman materiaalista kulttuuria sekä naisten toimintaa ja sosiaalista organisaatiota. Luonnehdin aluksi VT:n tekstejä, joissa naiset toimivat tietyissä kotitalouteen ja agraariväestöön liittyvissä paikoissa tai tiloissa. Arkeologisen tutkimusmateriaalin pohjalta esittelen arkeologien tutkimustuloksia tiloista tai paikoista, joissa väestön on arvioitu yleisesti asuneen, liikkuneen ja toimineen. Tarkastelussa käytän apuna rautakauden materiaalisia löytöjä, joita on kaivettu esiin Palestiinassa. Valitusta ajanjaksosta lähtien Palestiinan alueen materiaaliset löydöt, jotka koskevat muun muassa asutuskokonaisuuksia, lisääntyvät ja monipuolistuvat.

Ensimmäisen rautakauden materiaalisten löytöjen on tulkittu viittaavan varhaisiin israelilaisiin. Tulkinnassa on kuitenkin rajoitteensa. Ajanjaksoa kuvaavat monikulttuuriset etniset ja poliittiset muutokset Palestiinan alueella, mutta on mahdotonta ajatella yksistään yhteneväisen Israelin syntyä. Valitun ajanjakson arkeologiassa on merkkejä eri alueilla asuneista etnisistä ryhmistä, mutta

[3] King & Stager 2001, 50; Pesonen & Valkama 2010, 107−108.

arkeologisen tutkimuksen ei ole mahdollista todentaa, olivatko he varhaisia VT:n kuvaamia israelilaisia. Arkeologiset jäänteet kuvastavat paimentolais- ja maanviljelyskulttuuria ja pysyvää asutusta keskeisillä kukkula- ja vuoristoalueilla Palestiinassa. Nämä väestöryhmät on tulkittava varovasti israelilaisiksi.[4]

Tässä työssä VT:n kuvaamasta väestöstä puhutaan israelilaisina. Tavoitteenani ei ole todentaa arkeologian ja VT:n tekstien välistä maailmaa. Silti Raamatun kuvaamat elintavat on mahdollista sijoittaa rautakaudelle.[5] Rautakauden arkeologian yleisesitysten avulla pro gradu -tutkielmastani selviävät kaupunkien, kylien ja asuintalojen rakenteet. Perehdyn työssäni esinelöytöihin sen verran kuin se tekstien pohjalta näyttää tarpeelliselta. Esinelöydöt huomioin siinä tapauksessa, että niistä löytyy yhteys naisten elämään. Näiden perusteella saadaan yleiskuva ihmisten tavanomaisesta asumistavasta, asutusten rakenteesta, vedensaannista ja muusta ympäristöstä sekä mahdollisesti niistä esineistä, joita naiset käyttivät.

Jotta saadaan tietoa muinaisen kulttuurin naisten sosiaalisesta asemasta ja vuorovaikutuksesta, on perehdyttävä Lähi-idän väestöstä tehtyihin antropologisiin ja etnografisiin tutkimuksiin. Viime vuosikymmeninä sosiaalitieteiden metodien avulla on tutkittu Raamatun tekstien takaista sosiaalista elämää, käyttäytymistä, sukupuolirooleja ja perheen malleja. Asutuksista löytyneistä materiaalisen kulttuurin jäänteistä voidaan tehdä päätelmiä kotitalouksien toiminnoista ja muusta sosiaalisesta organisoitumisesta.

VT:n arvellaan olevan miesten kirjoittama, ja tekstit kuvaavat vahvasti miesten toimintaa julkisuudessa. On arvioitu, että kaupungeissa asuneet eliittiväestönosan miehet ovat pitkälti kirjoittaneet useimmat VT:n tekstit. VT on kuvausta uskonnollisesta elämästä, Jumalasta sekä Jumalan ja ihmisen välisestä suhteesta. Siten se on teologisesti painottunut.[6] Tätä taustaa vasten on kiintoisaa selvittää valtaväestön naisten arkielämää ja paikkoja, joissa naiset mahdollisesti toimivat ja vaikuttivat. Tällä tavalla on mahdollista saada kokonaisvaltaisempi kuva tekstien takaisesta naisten elämästä. Tutkielmani ei ole feministinen tutkimus tai kannanotto

[4] Mazar 1992, 329, 353−355; McNutt 1999, 33−36; Isserlin 2001, 56, 59−61; Matthews 2007, 77; Gadot 2011, 157.
[5] King & Stager 2001, 3.
[6] Bird 1997, 53.

naisten puolustamiseksi. Pikemminkin pyrin kuvailemaan työssäni objektiivisesti VT:n naisten sosiaalista elämää tarkastelemalla arkeologisia tutkimuksia ja etnografista sekä antropologista tietoa. Hypoteesini on, että naiset olivat kiinteässä yhteydessä perheeseensä. Tämän vuoksi on tärkeää perehtyä naisten asemaan ja verkostoihin osana laajempaa kulttuuri- ja perhekontekstia. Voidaanko yllämainittujen tutkimusalojen avulla avata ovi VT:n naisten maailmaan? Mitkä olivat naisten kohtaamisten tilat ja millaisia olivat heidän sosiaaliset verkostonsa?

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkielmani materiaali koostuu sekä arkeologisista että sosiaalitieteiden tutkimuksista. Käsittelen VT:n tekstejä arkeologian ja sosiaalitieteiden valossa. Olen valinnut työhöni VT:n kertomuksia, joissa naisia kuvataan tietyissä tiloissa ja paikoissa. Koska kyseisiä tekstejä on rajattu määrä, tuon esille ehdotuksia naisten vuorovaikutuksen tiloista ja sosiaalisista verkostoista arkeologisten ja sosiaalitieteiden tutkimustulosten pohjalta. En käsittele aiheeseen liittyviä aikaisempia tutkimuksia erikseen, koska työni pohjautuu lukujen kaksi ja kolme osalta arkeologisiin yleisesityksiin sekä etnografisiin ja antropologisiin aineistoihin. Nämä kaikki ovat osaltaan alan aikaisempaa tutkimusta. Pyrin niiden pohjalta vastaamaan tutkimuskysymyksiin hyödyntäen VT:n tekstimateriaalia. Kun arkeologisten ja sosiaalitieteiden tutkimukset sekä VT:n tekstit asetetaan vuoropuheluun, on syytä käsitellä tutkimusalojen keskeisimpiä käsitteitä ja tutkimushaasteita. Esitän yleisimpiä näkemyksiä ja sovellusvaihtoehtoja, joita on tehty eri tieteidenvälisessä tutkimuksessa. Tarkoitukseni on hyödyntää näitä näkemyksiä loppuyhteenvedossa.

1.1.1 Arkeologinen tutkimus

Tässä tutkielmassa viittaan paikkoihin Lähi-idässä ja Palestiinassa. Arkeologista materiaalia tarkastellessani puhun pääosin maantieteellisestä ja poliittisesta alueesta nimeltä Palestiina. Arkeologisen tutkimuksen kannalta on välttämätöntä nähdä

Palestiina osana Lähi-idän laajempaa kontekstia.[7] Luvussa kaksi käsittelen tarkemmin Palestiinan geografisia ominaisuuksia. Käytän työssäni Amihai Mazarin esittämää arkeologisten ajanjaksojen ajoitusta ja terminologiaa.[8] VT:n kuvaama maailma on työssäni esillä erityisesti luvussa neljä. Tällöin maantieteellisestä Palestiinan alueesta puhutaan Israelina, jonne on liitetty tietyt VT:n kuvaamat historian tapahtumat. Mazar on sijoittanut nämä arkeologiset aikakaudet tiettyihin VT:n historiallisiin tapahtumiin ja aikakausiin. 1200−1000 eKr. vallinnut rautakausi I kuvaa tuomareiden aikaa. Rautakausi II A:n Mazar liittää yhdistetyn monarkian ajan tapahtumiin ajalle 1000−925 eKr. Rautakaudet IIB−IIC Mazar puolestaan yhdistää jaetun monarkian historian ajan tapahtumiin vuosille 925−586 eKr.[9]

Keskityn tutkielmassani rautakauden materiaalisiin löytöihin ja asutusten kuvauksiin arkeologisten yleisesitysten avulla. Näissä esityksissä kuvataan löytöaineistoa. Löydöille ei ole tarkoitus antaa tulkintoja. Arkeologisia jäänteitä ja muita artefakteja tutkitaan modernien tekniikoiden avulla, ei kuvailevassa tarkoituksessa. Löydöistä tehdään mahdollisimman tilastollisia, systemaattisia, spatiaalisia ja ajallisia korrelaatioita.[10]

On kuitenkin huomattava, että Mikko Louhivuoren mukaan arkeologiassa on aina kyse tulkinnasta, jolloin arkeologi antaa tiettyjä merkityksiä ja tarkoituksia kohteille. Tulkinnat ovat vaihtuvia ja samoille jäänteille voidaan antaa uudelleen tulkintoja.[11] Arkeologisia jäänteitä pidetään tosina ja ensisijaisina historian kuvauksina, mutta jäänteet vaativat aina selitystä ja tulkintaa, jotta niiden sisältöä voidaan ymmärtää. Merkitysten antamisella ja kielellä on vaikutuksensa tulkinnan prosessiin. Tulkitsijasta riippuvaista on, mitä merkityksiä eri kohteille ja symboleille annetaan.[12]

Tämän työn yleisesityksissä kuvataan kohteita ja puitteita sellaisina kuin ne esiintyvät, joskin niistä esitetään myös todennäköisyyksiä ja yleistyksiä. Arkeologien tulkinnat kohteista vaihtelevat, mutta työn puitteissa on mahdotonta käydä

[7] Karttakuva muinaisesta Lähi-idästä. Ks. Mazar 1992, 2.
[8] Palestiinan arkeologiset aikakaudet. Ks. Mazar 1992, 30.
[9] Mazar 1992, 295, 368, 403.
[10] Schloen 2001, 29.
[11] Louhivuori 2010, 14−21, 179. Lisäksi Louhivuoren mukaan tulkinta on monimutkainen prosessi, jossa löydetty kohde, merkit ja ihmisen mielen tulkinta ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tulkitsija antaa kohteelle ja merkeille symbolisia merkityksiä. Ks. Louhivuori 2010, 171−178.
[12] Schloen 2001, 36.

laajamittaista keskustelua eri tulkinnoista. Kuitenkin työssä ovat esillä varsin tunnetut ja relevantit esitykset. Tutkielmassa käytetyt arkeologiset yleisesitykset perustuvat lukuisiin Palestiinan alueen alustaviin ja lopullisiin kaivausraportteihin sekä -tutkimuksiin. Tutkielman puitteissa ei ole mahdollista syventyä yksittäisiin kaivausraportteihin.

Palestiinan alueella on tehty runsaasti arkeologisia tutkimuksia reilun sadan vuoden aikana. Tutkimushistoria sisältää vaihtuvia ja uusia menetelmiä.[13] Arkeologian tehtävänä on systemaattinen muinaisten materiaalisten jäänteiden selvitys, luettelointi, kuvantaminen ja löytöpaikkojen analysointi. Arkeologiassa tehdään huomioita jokaisen asutusalueen geografisesta ja topografisesta sijainnista sekä alueen erityispiirteistä. Nykyistä Palestiinan alueen arkeologiaa hallitsevat kattavat aluekuvaukset, joiden avulla saadaan laajempi kuvaus asutuksen ja kulttuurin muutoksista. Asutusaktiivisuutta on selvitetty monitasoisen asuinpaikkojen muodostamien kerrostumien (stratum) määrittelyllä, jolla on kuitenkin omat ongelmansa. Arkeologien on esimerkiksi vaikea määritellä asumisen historiaa, jos samalla alueella esiintyy useiden sukupolvien ajalta julkisessa käytössä olevia rakennuksia ja jos asutus on samanaikaisesti muuttunut. Asutuskerrokset ovat rakentuneet edellisen asutuksen päälle, mikä voi vaikeuttaa asutuksen iän määrittelyä.[14] Lähi-idän arkeologian metodina on ollut tehdä laajamittaisia ja yksityiskohtaisia arkkitehtuuristen yksiköiden kuvauksia: esimerkiksi julkisessa tai yksityisessä asuinkäytössä olleita rakennuksia on eritelty. Nykyarkeologiassa käytetään edelleen maankerrostutkimusta ja yhdistetään siihen arkkitehtuurisia kuvauksia.[15]

Tässä työssä tavoitteenani on tutkia arkkitehtuurisia rakenteita ja asutusten sijoittumista sekä ympäristöä. Hypoteesinani on, että VT:n teksteissä esiintyvät naiset toimivat oman kotitaloutensa piirissä. Tämän vuoksi on syytä tutkia kotitaloon ja sen ympäristöön liittyviä materiaalisia jäänteitä. Näiden avulla selviävät tavanomaiset asumisen tilat ja asumistilojen sijoittuminen suhteessa julkisiin tiloihin,

[13] Arkeologian tutkimushistoriasta ks. Mazar 1992, 10−21.
[14] Mazar 1992, 21, 28.
[15] Mazar 1992, 21, 25. Ks. myös Matthews 2007, 73.

esimerkiksi varastoon, porttiin tai keskusaukioon.[16] Tarkastelen asutuksen muodostumista kaupungeissa ja maaseudulla. Asutusrakenteen perusteella selviävät talojen sijoittuminen ympäristöön ja talojen sijoittuminen toisiinsa nähden. Aluekartoituksista tulevat esille pihojen, peltojen ja vesilähteiden sijainnit suhteessa asutukseen. Myös tavanomaiset kaupunkien ja maalaiskylien rakenteet selviävät esitysten avulla. Asutusalueet sisältävät arkkitehtuurisia jäänteitä ja muita artefakteja kuten keramiikkaa, astioita, ruoanvalmistukseen liittyvää välineistöä, työkaluja sekä eläin- ja kasvijäänteitä.

Arkeologinen tutkimus on painottunut historian kulussa pitkälti julkisten rakennusten ja kaupunkien tutkimukseen. Tutkimuskohteina ovat olleet kaupunkien palatsit, monumentaaliset rakennukset, porttirakennelmat, varastot ja linnoitukset, mikä on antanut varsin marginaalisen kuvan valtaväestön asumiskulttuurista ja kotitalouksien toiminnoista. Viime vuosikymmeninä arkeologinen tutkimus on kohdentunut erityisesti kotitalouksien (Household archaeology) materiaalisen kulttuurin selvittämiseen. Tutkimuksen kohteina ovat olleet asuintalot, niiden rakenteet ja kotitalouteen liittyvät muut artefaktit.[17] Arkeologian tutkimuskentässä on raportoitu ensisijaisesti julkisista rakennuksista ja arkkitehtuurista. Näitä tuloksia onkin vaikea sivuuttaa täysin, sillä ne antavat kuvan kaupunkien ja kylien rakenteista.

Arkeologisen materiaalin tutkinnan avulla saadaan selville väestön fyysiset asumisen ja elämisen raamit. Tämän perusteella ei vielä tiedetä naisista, naisten sosiaalisesta käyttäytymisestä ja heidän vuorovaikutuksestaan yhteisössä. Fyysiset kohteet ovat vain mykkiä todisteita muinaisista tapahtumista.[18] Arkeologiselle materiaalille on saatava ääni. Tarvitaan materiaalisen kulttuurin jäänteiden tulkintaa, jotta voidaan ymmärtää naisten sosiaalista käyttäytymistä ja vuorovaikutusta. Tulkitsen materiaalisia jäänteitä sosiaalitieteiden mallien avulla. Moderni arkeologia on laaja-alaista tieteidenvälistä yhteistyötä. Kaivauksien löytöjä tutkivat arkeologien lisäksi arkkitehdit, geologit, biologit ja monen muun tieteenalan asiantuntijat. Arkeologisten löytöjen määrittely, ajoitus ja kokonaiskuvan saaminen löydöistä vaativat eri tieteiden omia tutkimusmetodeja.

---

[16] Matthews 2007, 75.
[17] Lisää kotitalouksien arkeologiasta alaluvussa 1.1.2.
[18] Matthews 2007, 12.

1.1.2 Sosiaalitieteet arkeologian tulkinnassa

Jotta voidaan saada kuva asutuksen kulttuuriominaisuuksista, yhteisöstä ja sosiaalisesta järjestäytymisestä, tarvitaan arkeologian avuksi sosiaalitieteitä. On syytä perehtyä näiden tieteiden metodologisiin käsitteisiin ja tavoitteisiin, jottei tulkinta jäisi ilman perustaa.

Tässä tutkielmassa käytän Lähi-idän yhteisöistä tehtyjä antropologisia, etnografisia ja etnoarkeologisia aineistoja tulkintani apuna, jotta ymmärtäisin naisten sosiaalisia verkostoja ja niitä tiloja, joissa kohtaamiset mahdollisesti tapahtuivat. Sosiaalitieteiden metodit ovat kuitenkin käyttökelpoisia arkeologisen aineksen tulkinnassa vain tietyin rajoituksin. Ne eivät voi määritellä ennakkoon löydettyjen ainesten sosiaalista rekonstruktiota.[19] Kotitalouden monimuotoisuuden ymmärtäminen ja identifikaatio etnoarkeologian ja etnografian tutkimusmenetelmien avulla on suoritettava vaiheittain. P.M. Allisonin ehdotuksen mukaan kotitalouksien identifiointi tapahtuu arkeologisin parametrein ja toimintojen avulla, jolloin käsitellään ensin materiaalisen kulttuurin jäänteet sekä kuva- ja tekstiaineistot. Tämän jälkeen voidaan sosiaalitieteiden avulla tutkia ja tulkita ihmisten käyttäytymistä, ihmissuhteita ja sosioekonomisia seikkoja.[20] Rainer Kessler on luokitellut arkeologiset ja epigrafiset jäänteet ensisijaisiksi, tekstit toissijaisiksi ja sosio-etnologiset analogiat kolmansiksi lähteiksi muinaisen Israelin sosiaalihistorian kuvauksissa.[21] Kuvattaessa sosiaalihistoriaa puhutaan muinaisesta Israelista ja israelilaisista.[22]

Sosiaalihistorian metodeilla voidaan rekonstruoida arkeologisten löytöjen ympärille kansan sosiaalihistoria. Sosiaalihistoria muodostaa kuvan Israelissa asuneesta väestöstä ja väestön sosiaalisekonomisesta, poliittisesta ja uskonnollisesta olemuksesta. Antropologian tehtävänä on tutkia ja analysoida väestön sosiaalista struktuuria ja organisaatiota. Erityisesti etsitään tiettyjä yhdenmukaisuuksia ja eroja muun muassa poliittisista auktoriteeteista, sukupuolisuhteista, perherakenteista ja eri väestönosista. Antropologia tutkii muun muassa sellaisia sosiaalisia instituutioita

[19] Matthews 2007, 14.
[20] Shahack-Gross 2011, 27−28. Ks. myös Schloen 2001, 29−32.
[21] Kessler 2008, 21.
[22] Alaluvussa 3.1. käsitellään etnistä, israelilaisina pidettyä väestöryhmää.

kuin yhteisö, sukulaisuus ja heimot. Lisäksi se tutkii yhteisön jäsenten välisiä suhteita.[23]

Sosiaalihistorian tutkimuskirjallisuudessa viitataan myös etnografisiin, etnoarkeologisiin tai etnohistoriallisiin aineistoihin, jotka ovat arkeologian tulkinnassa tärkeitä tietolähteitä. Näiden avulla arkeologi muodostaa sidoksia materiaalisen kulttuurin ja käyttäytymisen, toiminnan alueiden ja sosiaalisen rakennelman välille. Menneiden yhteisöjen rekonstruktiossa laaja-alaiset Lähi-idän etnografiset selvitykset täydentävät teksti- ja arkeologista tutkimusta. Kulttuureista kerätty etnografinen aineisto on merkittävä tietolähde arkeologisen aineiston ajoituksen ja spatiaalisuuden määrittelyssä. Näin mahdollistuu poikkikulttuurinen yhteisöjen vertailu. Etnografisia analogioita ja huomioita voidaan tehdä niillä alueilla, joissa tutkitaan samanaikaisesti arkeologista asutusta.[24]

Etnografialla on tutkijoiden mielestä rajoitteensa. Joidenkin mielestä etnografinen, etnohistoriallinen ja etnoarkeologinen aineisto ei ole riittävää kuvaamaan materiaalisen kulttuurin toiminnallisia puolia. Sen sijaan monet hyväksyvät näiden metodien hyödyllisyyden, kun halutaan ymmärtää menneiden yhteisöjen organisoitumista, esimerkiksi yhteisön sosiaalisia, poliittisia ja talouden puolia. Pysyvien määrittelyjen tekeminen ilmiöille on kuitenkin ongelmallista. Naisten ja miesten roolit ja tehtävät olivat kehittyviä ja muuttuvia eivätkä suinkaan yhdensuuntaisia ja staattisia.[25] Kun metodien rajoitteet huomioidaan, voivat ne antaa näkökantoja arkeologiseen materiaaliin ja auttaa selvittämään artefaktien funktioita, toimintojen ilmenemistä ja sosiaalista organisoitumista.

Aineisto, jota käytän tässä tutkielmassa, käsittelee kotitalouksien arkeologiaa. Tässä yhteydessä on syytä mainita tämän tutkimussuuntauksen dimensioista. Arkeologit ovat huomioineet, että mikäli halutaan saada käsitys muinaisista asutuksista, on tutkittava, kuinka valtaväestö asui.[26] Arkeologien mielenkiinto kohdistuu *taloon* sekä sen rakenteisiin ja sijoittumiseen suhteessa ympäristöön. *Kotitalous* puolestaan viittaa sosiaalisiin ja ekonomisiin tekijöihin, joita sosiaalitieteet tutkivat.

[23] McNutt 1999, 14.
[24] Hardin 2011, 19−20.
[25] Hardin 2011, 19−22.
[26] Hardin 2011, 9.

Kotitalousarkeologian tavoitteena on keskittyä asuinrakennusten ja niiden ympäriltä löydettyjen artefaktien spatiaaliseen analyysiin sekä rakentaa kotitalouksien aktiviteettien rekonstruktio. Kotitalouden rakennusten sijainnista, tiheydestä, rakenteista ja suhteesta julkisiin tiloihin sekä ympäristön muista löydöistä pyritään identifioimaan kotitalouksien aktiviteettialueet ja tekemään päätelmiä sosiaalisista rakenteista ja ihmisten arkielämän toiminnoista. Tällä tavalla voidaan erotella aktiiviset toiminta-alueet, esimerkiksi se alue, jossa ruoanvalmistus tai käsitöiden teko oletetusti tapahtui.[27] Kotitalouksien arkeologisen materiaalin tulkinnassa hyödynnetään väestötieteellisiä, etnografisia ja antropologisia tutkimusaloja. Näin voidaan paremmin ymmärtää yhteisöjen käyttäytymistä jokapäiväisessä elämässä sekä sosiaalisen organisaation malleja ja päästä käsiksi kotitalouksien taloudellis-poliittisten ja uskonnollisten toimintojen äärelle.

1.1.3 Raamatun tekstit ja tulkinta

Tässä alaluvussa käsittelen Raamatun tekstien ja edellä mainittujen tieteenalojen suhdetta. Miten teksteihin suhtaudutaan tulkittaessa arkeologisia löytöjä? Mikä on Raamatun ja sosiaalitieteiden välinen tulkinnan suhde? Mitä tuloksia voidaan saavuttaa arkeologisessa tutkimuksessa VT:n tekstien ja sosiaalitieteiden tulkinnan avulla? Tämän keskustelun pohjalta muodostuvat ne suuntaviivat, joita käytän tutkielmassani.

Raamatullinen arkeologia on ollut ongelmallista. Vuosikymmenten ajan sitä hallitsi arkeologisten löytöjen ja Raamatun tekstiin rinnastamisen yksipuolisuus. Yksittäisten arkeologisten löytöjen perusteella pyrittiin etsimään historiallista totuutta Raamatun tapahtumille. Vanhan testamentin kirjoitukset ovat kuitenkin pitkän ajanjakson muotoutumisprosessin tulos. Tuona aikana kulttuurissa on tapahtunut muutoksia. Tekstit ovat hajanaisia, ja ne on kirjoitettu tapahtumien jälkeen pitkän ajan kuluessa, minkä vuoksi VT:n kertomusten historiallisuuden todentamista on vaikea asettaa arkeologisen tutkimuksen tavoitteeksi. Arkeologia antaa tietoa materiaalisista olosuhteista, joissa muinaiset ihmiset elivät. Arkeologisia jäänteitä pidetään

[27] Hardin 2011, 15−17.

primäärilähteinä ja VT:n tekstejä suurelta osin sekundäärilähteinä, kun kuvataan muinaisen Israelin historiaa ja kulttuuria.[28]

Arkeologian nykysuuntauksena on tutkia löytöjä ilman teologisia ennakkoluuloja. Silti raamatuntutkimuksen ja arkeologian yhteistyötä on edelleen. Uusia kysymyksiä ja aiheita esitetään modernissa Palestiinan pronssi- ja rautakauden arkeologiassa. Palestiinan arkeologiset löydöt antavat materiaalista tietoa niistä olosuhteista ja puitteista, joissa ihmiset elivät. Palestiinan alueen ja sen ympärillä olevien maiden arkeologinen tutkimus on siten arvokas ja jopa kasvava lähde sosiaalisen, alueellisen ja kulttuurisen taustan rekonstruktiolle alueilla, joilla Raamattu kehittyi.[29] Arkeologia pyrkii esittämään kaivauslöytöjä löytökokonaisuuksina ja tekee tulkintoja ihmisten arkielämästä.[30] Arkeologian löytöjä tutkitaan erillään Raamatusta sen omilla metodeilla. Vasta perusteellisten tutkimusten jälkeen voidaan kriittisellä vertailulla saada ymmärrystä Raamatun tekstien kuvaamasta arkielämästä.[31]

Tarkasteltaessa Raamatun tekstin ja arkeologian välistä tulkintaa sekä sosiaalihistorian rekonstruktiota on relevanttia vielä pohtia tekstien historiallista merkitystä. Historian minimalistinen koulukunta kieltää heprealaisen Raamatun kertomuksien historiallisuuden ja hyväksyy vain Raamatun ulkopuolisen kirjallisuuden evidenssiksi.[32] Kertomukset nähdään pitkälti fiktiivisinä ja teologisesti sävyttyneinä historian kuvauksina. On kuitenkin syytä olettaa niiden sisältävän todellista informaatiota historian tapahtumista. Kertomuksia kirjoitettaessa kulttuurimuisti voi tuottaa kuvauksia historian tapahtumista. VT:n kertomusteksteissä mielenkiinto on tapahtumissa ja niiden ympäristöissä. Kehitystä ei ole tarpeen esittää ilman Raamatun tekstejä, koska arkeologiset löydöt ovat

[28] King & Stager 2001, 2−3; Killebrew 2005, 3; Hakola & Pakkala 2008, 11; Pesonen & Valkama 2010, 15−17.
[29] Mazar 1992, 31−33.
[30] Pesonen & Valkama 2010, 23–25.
[31] Hakola & Pakkala 2008, 11; Pesonen & Valkama 2010, 23–25. Killebrew:n (2005, 5−6) mukaan on tutkimussuuntauksia, jotka etsivät paralleeleja arkeologian ja raamatuntutkimuksen välillä kirjallisuuden ja sosiologian adaptaation ja fragmentaation teoreettista polkua seuraten. Raamatunarkeologiassa tekstejä käsitellään perinteisin eksegeettisten metodein, jolloin voidaan erotella tekstien ikä, muotoutuminen ja lajityypit ja arvioida siten niiden historian tapahtumien kontekstia. Myös joukko ei-historiallisia raamatuntutkimuksen metodologioita on käytössä Raamatun tulkinnassa.
[32] Kessler 2008, 24.

satunnaisia ja koska niiden objektien määrä on rajattu, joita arkeologisista jäänteistä on saatavilla.[33]

Raamatun tekstit kehittyivät tietyissä sosiaalipoliittisissa todellisuuksissa, eikä tekstejä voi täysin ymmärtää erillään niistä. Tekstit ovat malleja tai rakennelmia todellisuudesta, joskin niiden kirjoittajien ja toimittajien mieltymykset ja oletukset sekä uskonnolliset painotukset vaikuttivat sisältöön ja tarkoitusperään. Tekstit kirjoitettiin rajatuissa sosiaalisissa olosuhteissa. Kirjoittaja ja kuulija edustivat marginaalista sosiaalista asemaa, joten koko sosiaalinen yhteisö ei ollut edustettuna. Tämä on huomioitava tulkinnassa ja muodostettaessa sosiaalista rekonstruktiota koko yhteisöstä.[34] Käytettäessä Raamatun traditioita lähteinä historiallisen ja sosiaalisen rekonstruktion mallissa on muistettava, että tekstit toimivat kuin ne olisivat myyttejä.[35]

Muinaisen yhteisön sosiaalinen rekonstruktio sisältää monitasoista tulkintaa. Kirjoitusten kieli on implisiittistä ja subjektiivista, joten se ei anna kuvaa koko yhteisöstä.[36] Toisaalta Paul Ricoeur'n tulkinnan teoriassa tekstiä pitäisi tulkita sellaisena kuin se ilmenee. Teksti heijastaa tapahtumia ja tarkoituksia. Kieli on tulkinnan väline, ja se heijastaa elämisen maailmaa. Yksittäisen ihmisen toiminta ilmentää jotakin kulttuurisesta perinteestä. Kirjailija on kirjoittanut oman näkemyksensä tekstiin, mutta teksti heijastaa aina myös tapahtuman ja tarkoituksen. Elämisen maailma on saanut vaikutteita traditioista, ja kieli on osa sitä. Artefaktit ovat yksilöllisesti ja kollektiivisesti sosiaalisen toiminnan motivaatioiden kuvauksia.[37]

J. David Schloenin mukaan arkeologiset jäänteet ja artefaktit on analysoitava, ajoitettava ja tutkittava yleisten arkeologisten tutkimussääntöjen mukaan ilman verrattavan tekstin tuomaa mahdollista tarkoitusperää. Ricoeur'n hermeneutiikan ja

---

[33] Kessler 2008, 25−28.
[34] McNutt 1999, 3−6. Myös Carol Meyers (Meyers 1988, 11−14) pohtii heprealaisen Raamatun käyttöä lähteenä. Kirja on pienen eliittipiirin miesten kirjoittama ja kuvaa vaillinaisesti tavanomaisen naisen elämää muinaisessa Palestiinan kylässä. Raamatun tekstien perusteella on vaikea saada todellista kuvaa yhteisöistä, koska tekstit ovat ideologisia. Ideologia on erotettava päivittäisestä todellisuudesta. Tekstien käyttöä hankaloittaa Raamatun kompleksinen asema kirjallisuutena.
[35] McNutt 1999, 9.
[36] McNutt 1999, 23.
[37] Ks. Schloen 2001, 7, 23−24, 27.

Max Weberin sosiaalisen tulkinnan tradition mukaan sosiaalinen käyttäytyminen on merkityksellisesti suuntautunutta ihmisten käyttäytymistä.[38] Schloenin mukaan Ricoeur' n hermeneuttinen teoria johtaa oikeudenmukaiseen ja puolueettomaan arkeologian tulkintaan. Toisaalta jäänteiden tulkinnassa on nähtävä aina myös aikakautensa ja tulkitsijansa subjektiiviset tekijät.[39] Jäänteiden avulla tulkitaan fyysistä aikaa ja tilaa. Kirjalliset ja materiaaliset jäänteet muodostavat hajanaisen kuvan menneestä sosiaalisesta kulttuurista, minkä takia tarvitaan vertailevaa antropologista tutkimusta.[40] Sosiaalitieteiden mallit ja hypoteesit kysyvät, miten yhteisöt yleisesti kehittyivät ja organisoituivat. Vaikka Raamatun tekstien ja tapahtumien historiallinen totuusarvo nähdään rajallisena, voidaan tekstien kautta ymmärtää niin tapahtumien ja prosessien kuin yksilöiden rooleja. Näin voidaan hahmottaa sosiaalisten suhteiden, arvojen ja ideoiden rakenteita sekä tapahtumien liittymistä toisiinsa.[41] Viime vuosikymmenten kotitalouksiin keskittyvän arkeologian parissa tehdyt löydöt Palestiinan kylistä ja kaupungeista ovat tuottaneet evidenssiä kotitalouksien ja perheiden asuintavoista ja olosuhteista. Tämän materiaalin ja Raamatun tekstikatkelmien sekä sosiaalitieteiden välisenä yhteistyönä on voitu määritellä suhteellisen täsmällinen kuvaus perheiden kotitalouksista.[42]

1.1.4 Tutkimustehtävä

Tutkielmani etenee vaiheittain. Seuraavassa alaluvussa esitän VT:n kirjoituksista kohtia, joissa naiset esiintyvät. Tämän avulla lukija saa kuvan kohderyhmäksi valittujen naisten elämästä ja asuinympäristöstä. Sen jälkeen perehdyn arkeologisiin tutkimuksiin luvussa kaksi. Nostan tutkimuksista esille seikkoja, jotka liittyvät niihin fyysisiin puitteisiin ja asuinympäristöön, joissa naiset mahdollisesti kohtasivat. Tulkinnassa tarvitaan sosiaalitieteen malleja ja etnistä tutkimusta, jota Lähi-idän

[38] Schloen 2001, 34−35. Paul Ricoeur'n (Schloen 2001, 35) sanoin: ”The Model of The Text: “Meaningful Action Considered as a Text. What is exteriorized and “fixed” as the semantically autonomous meaning of social action are not material signifiers, but “objective” configurations of temporal social action (social structures), which must be understood in terms of ideal-typical motivations.”
[39] McNutt 1999, 24.
[40] McNutt 1999, 28−31.
[41] McNutt 1999, 30−31.
[42] Meyers 1988, 132; Hardin 2011, 9−11; Singer-Avitz 2011, 275.

naisista on tehty. Luvussa kolme ovat esillä aineistot, joissa käsitellään mahdollisten israelilaisnaisten asemaa ja sosiaalista roolia osana perhe- ja agraariväestön kontekstia.

Luvussa neljä vertailen VT:n tekstejä, materiaalista kulttuuria ja sosiaalitieteiden sekä etnografian tutkimustuloksia. Aineistoissa on sosiaalitieteiden esityksiä, joiden avulla on pyritty esittämään merkitykseltään relevantein todistusaineisto. Silti tulkinnoista on muistettava, että ne esittävät oletuksia ja tiettyjä asetteluja sekä painotuksia.[43] Tässä kohden ei ole mahdollista arvioida syvällisesti VT:n sosiaalihistoriallista merkitystä tapahtumien yksittäisissä konteksteissa. Samoin tekstien kirjallisuus- ja tekstikriittisiä arvioita ei voida kattavasti toteuttaa tämän tutkielman puitteissa. Lähinnä luen tekstejä sellaisinaan ja tarkastelen, mitä niissä tapahtuu.

Tutkielmani tarkoitus ei ole todistaa arkeologian avulla Raamatun kirjoituksia todeksi tai epätodeksi. Tutkimusmateriaalin avulla on mahdollista saada kokonaisvaltaisempi kuva naisten kohtaamisen tiloista, elinympäristöstä ja sosiaalisesta verkostosta. Tällä tavalla voidaan saada näkemyksiä ja lisätietoa VT:n tekstien takaisiin naisten elämän fyysisiin olosuhteisiin ja heidän keskinäiseen kanssakäymiseensä.

1.2 VT:n tekstit

Olen valinnut tarkasteltavakseni sellaisia VT:n tekstejä, joista saadaan välähdyksiä muinaisen israelilaisnaisen asumisen ja toiminnan tiloista. Tekstien avulla voidaan päätellä jotakin naisten vuorovaikutuksen tiloista ja sosiaalisista verkostoista. Esittelen tekstikohdat, jotta VT:n vähäinenkin kuvaus naisista voisi synnyttää mielikuvia naisten arkielämästä, toiminnasta ja vuorovaikutuksesta. Raamatunpaikkamerkinnät on valittu suomenkielisestä vuoden 1992 raamatunkäännöksestä. Myöhemmin luvussa neljä palaan näihin teksteihin ja peilaan niitä arkeologiseen materiaaliin ja sosiaalitieteelliseen tutkimukseen.

[43] McNutt 1999, 31.

Tutkimuksen kannalta on hyödyllistä valita tekstit, jotka heijastavat jotakin naisten kohtaamisen paikoista tai tiloista ja naisten keskinäisestä vuorovaikutuksesta. Täten olen valinnut tekstit sen perusteella, mitä naiset tekstissä tekevät tai missä tiloissa he esiintyvät. Teksteissä ilmenee aina jotakin fyysiseen paikkaan, tilaan tai tekemiseen liittyvää, jota voi tulkita löytyneiden arkeologisten artefaktien avulla. VT:n tekstit, joissa naiset ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa, antavat ymmärrystä naisten asemasta ja sosiaalisesta verkostosta.

Naiset on useimmiten mainittu VT:n teksteissä yhteydessä perheeseensä. Naiset ovat osa perhettä, johon kuuluvat perheen isä, lapset, sukulaiset ja joskus palvelusväki. Naisten merkitys äiteinä, synnyttäjinä, imettäjinä ja lasten kasvattajina ilmenee toistuvasti esimerkiksi (1. Moos. 21:2; 25:24; 2. Moos. 2:9; 1. Sam. 1:23). Lapsen syntymä näyttää olevan naisten keskinäisen kokoontumisen ja ylistyksen aihe (Ruut 4:17; 1. Moos. 30:13). Naisten välistä vuorovaikutusta esiintyy VT:ssä vaimojen ja heidän orjattariensa kohtaamisissa esimerkiksi (1. Moos. 16, 29, 30). Naisten välistä kommunikointia on myös tilanteissa, joissa miehen molemmat vaimot keskustelevat keskenään (1. Sam. 1:6). Millainen oli naisten välinen sosiaalinen verkosto Lähi-idässä? Yhdistivätkö naisia VT:n kuvaamat sosiaaliset roolit, kuten äitiys ja lasten kasvatus? Mitä voidaan päätellä mahdollisista kokoontumispaikoista, jotka avautuvat asutuksen tai muiden tilojen kautta? Näihin kysymyksiin pyrin vastaamaan luvuissa kolme ja neljä.

Naisten keskinäisestä kommunikaatiosta puhutaan niukasti VT:ssä. Perheen kotitaloustöiden yhteyteen liittyvät tapaamiset näyttävät olleen jonkin verran tavanomaisia naisille (2. Moos. 35:25−26; 3. Moos. 26:26; 2. Kun 23:7). Tyypillisiä naisten kotitöitä olivat ruoanvalmistus, tarjoilu ja leipominen (2. Sam. 13:8; 1. Moos. 18:6), langan kehräys ja ompelu. Naiset osallistuivat myös karjan paimentamiseen niityllä (1. Moos. 29), eläinten juottamiseen (2. Moos. 2:16) ja sadonkorjuuseen (Ruut. 2:23). Mitä näkemyksiä arkeologia, etnografia ja antropologia voivat antaa VT:n teksteihin naisten kommunikaatiosta? Miten VT:ssä naisten tehtävien kautta esiin tulevat paikat näyttäytyvät arkeologian tutkimuksissa? Voidaanko VT:n kuvaamiin naisten vuorovaikutuksen tiloihin saada lisäinformaatiota edellä mainittujen tutkimusten avulla? Tähän pyrin antamaan arvioita luvussa neljä.

Naiset viettivät perheen kanssa juhlia ja olivat mukana jumalanpalveluksessa (5. Moos. 16: 10−11; 31: 11−12; 2. Sam. 6: 19). VT:ssä on useita esimerkkejä naisten keskinäisestä yhteisestä soitosta, tanssista ja laulusta (2. Moos. 15:20−21; 1. Sam. 29:5). Saattoiko naisilla olla keskinäistä kanssakäymistä juhlien ja jumalanpalveluksen yhteydessä?

Näiden valitsemieni VT:n kohtien avulla voidaan nähdä välähdyksiä naisten sosiaalisista verkostoista ja kokoontumispaikoista, mutta tekstien kautta välittyvä kuva jää varsin pinnalliseksi. Herää edellä mainittuja kysymyksiä, joihin pyrin antamaan vastauksia tutkimusmateriaalin avulla. Mahdollisesti teksteistä saa enemmän irti, kun tuntee fyysisiin puitteisiin liittyviä faktoja ja Lähi-idän naisten kulttuuria. Voisiko tämänkaltainen tutkimus mahdollistaa VT:n tekstien täydentämisen siten, että taustalla olevat naiset saisivat näkyvyyttä?

2 Asutuksen arkeologiset puitteet

2.1 Rautakauden asutus

Väestön ilmaantumisen ja asumaan asettumisen sekä kulttuurin syntymisen perusedellytyksiä ovat suotuisat maantieteelliset olot ja luonnon olosuhteet. Väestön muotoutumiseen Palestiinassa ovat vaikuttaneet maantieteellinen sijainti, topografia, ilmasto, vesi ja muut luonnonvarat. Näiden selviytymisen kannalta välttämättömien asioiden myötä Palestiinan väestö on voinut harjoittaa maanviljelyä ja muita elinkeinoja. Palestiinassa asutus on keskittynyt eri arkeologisina aikakausina kaupunkeihin tai maaseudulle ilmasto-olosuhteiden sekä poliittisten ja taloudellisten tekijöiden mukaan. Asutustyypit ovat vaihdelleet eri aikakausina luonnon, poliittisen tilanteen ja sosioekonomisten seikkojen vuoksi.

Toisen luvun alaluvuissa selvitän maantieteellistä taustaa asutuksen synnylle Palestiinassa. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan arkeologista materiaalia kaupunkien ja kylien rakenteista, kaupunki- ja kylätyypeistä sekä asuintaloista ja pihapiireistä. Tuon esille myös muita arkeologisia löytöjä, jotka viittaavat kotitalouteen. Arkeologisten reaalimaailman kuvausten pohjalta vertaan niitä valitsemiini VT:n teksteihin luvussa neljä.

2.1.1 Ilmaston ja maantieteellisen sijainnin erityispiirteet

Palestiina on osa Välimeren aluetta, ja ilmastotyyppi on pääosin subtrooppista. Tavanomaista maalle ovat olleet pitkät kuivat kesäkaudet ja sateiset talvikuukaudet. Nämä ilmasto-olosuhteet ovat pysyneet lähes vakioina neoliittiselta[44] ajalta lähtien. Sadekaudet mahdollistivat maanviljelyksen. Palestiinan alue on kuitenkin maantieteellisesti ja ilmastollisesti vaihteleva. Maantieteellisesti ja poliittisesti Palestiina on eteläisen Egyptin ja pohjoisen Syyrian ja Mesopotamian välissä, mikä on vaikuttanut maan kulttuurin ja historian kehitykseen. 3300−2300 eKr. vallinneen varhaispronssikauden arkeologinen materiaali antaa viitteitä Mesopotamian

[44] 8500–4300 eKr.

vaikutuksesta pohjoisen Palestiinan kaupunkirakentamiseen ja kulttuuriin. Eteläinen Palestiina oli Egyptin sivilisaation ja kulttuurin vaikutuksen aluetta.[45] Eri aikakausien asutus- ja esinelöydöt sekä alueiden tekstilöydöt ilmentävät kulttuurin ja asutuksen muutoksia riippuen valtaa pitävästä maasta.

Palestiina on jakautunut geografisesti erityyppisiin alueisiin, mikä on vaikuttanut ihmisten asutukseen ja elintavan muotoutumiseen. Palestiina sijoittuu lännessä Välimeren alueelle ja idässä sekä etelässä autiomaan väliin. Ilmastotyyppejä on kolme: välimeri-, aro- ja aavikkoilmasto.[46] Väliin jäävät rannikkotasanko, vuoristoalue ja Jordanin laakso, etelän Kuollutmeri ja pohjoisen Genesaretinjärvi.

Maanviljely on ollut hedelmällistä rannikkotasangolla, jossa on hiekkamaaperä ja luonnon vesilähteitä. Myös laaksoissa (Jordanin laakso, Bet-Sean laakso ja Jisreelin laakso), joissa on runsaasti kosteutta ja luonnon vesilähteitä, on hedelmällinen maaperä.[47] Näillä alueilla asutus on ollut muinoin runsasta. Palestiinaa ympäröivät autiomaa-alueet ovat asettaneet haasteita asutukselle. Eri alueilla vuosittaiset sademäärät vaihtelevat ja kuivia kausia on toistuvasti. Karussa Negevin ja jylhässä Juudan autiomaassa maanviljelyn onnistuminen on vaatinut kehittyneitä veden talteenottojärjestelmiä. Nämä alueet ovat olleet paimentolaisuudelle suotuisia. [48]

Palestiinan alue sisältää luonnonolosuhteiden monipuolisuuden ja vaihtelevuuden tähden erityyppisiä alueita, mikä on johtanut asutuksen vaihtelevaan muotoutumiseen. Palestiina on heterogeeninen alue, jossa on erilaisia geopoliittisia osia, omia etnisiä erikoispiirteitään ja vaihtelevia materiaalisen kulttuurin jäänteitä.[49] Maan kukkulaseudulle syntyi toisistaan eriytyneitä ihmisryhmiä topografisista oloista johtuen. Maahan sijoittuvalle väestölle oli välttämätöntä sopeutua maantieteellisesti haasteellisiin olosuhteisiin: tiet olivat kiemuraisia, maasto haasteellista kulkea, ja sääolosuhteet vaihtelivat alueittain.[50]

---

[45] Aharoni 1979, 3−5; Mazar 1992, 1, 91−92.
[46] Hoerth 1998, 77.
[47] Aharoni 1979, 8−12; Mazar 1992, 3, 6; Pesonen & Valkama 2010, 37−39.
[48] Mazar 1992, 1, 91−92.
[49] Aharoni 1979, 241−242.
[50] Hoerth 1998, 81.

2.1.2 Kaupunkiasutus: sijoittumien, tyypitys ja rakenteet

Pronssikauden ja rautakauden väliseen murrokseen liittyy materiaalisen kulttuurin muutoksia. Rautakaudelta on merkkejä kulttuurin ja asutustavan muutoksista Palestiinassa. Myöhäispronssikauden lopussa joitain tärkeitä kanaanilaiskaupunkeja oli tuhottu. Osa kaupungeista pysyi jonkin aikaa asumattomina. Monet varhaisen rautakauden kaupungeista olivat jatkumoa aiemmille, tai ne rakennettiin uudelleen myöhäispronssikauden kaupunkien raunioille. Niissä näkyy merkkejä kanaanilaisesta ja filistealaisesta rakennuskulttuurista. Paikallinen materiaalinen kulttuuri, kuten keramiikka, heijastaa identtisyyttä pronssikauteen monilla alueilla. Muutokset pronssikauden ja rautakauden välillä eivät ole aina selkeäpiirteisiä. Varhaisrautakaudelta on merkkejä uusien astutusalueiden synnystä maan keskeisille ylänköalueille.[51]

Palestiinan arkeologiassa on nähtävissä merkkejä merikansojen ja filistealaisten kaupunkimaisesta elämästä rannikkoseudulla vuosina 1200−1000 eKr. Filisteassa kehittyi vireitä kaupunkeja ja pienempiä maaseudun asutuksia. Useimmat niistä oli arkkitehtuurisesti rakennettu siten, että vahva puolustus otettiin huomioon. Kaupungeista on löytynyt mykeneläisen kulttuurin tyylistä keramiikkaa.[52] Yhdistyneen monarkian ajalta on merkkejä nopeasti levinneestä asutuksesta ja pienistä linnakkeen kaltaisista aitauksista keski-Negevin ylängöllä. Asutus muodostui vesilähteiden ja wadien läheisyyteen. Alueella on merkkejä jonkinlaisesta maataloudesta ja veden talteenotosta.[53]

Jotta voidaan tehdä tarkempia huomioita kaupunkien rakenteista, on tarpeen tuntea rautakauden tavanomaisimmat kaupunkityypit yleisluontoisesti. Tällöin saadaan kuva kunkin kaupungin ominaisuuksista. Kaupunkien lisääntyminen ja kehitys näkyvät myöhemmällä rautakaudella.[54] Kaupungit jaetaan kolmeen eri luokkaan. Pääkaupungit olivat Samaria ja Jerusalem. Pohjoisen Samarian kaupungin kuninkaan akropoliksen alue ja Juudan kuningaskunnan pääkaupunki Jerusalem ovat

[51] Mazar 1992, 290, 296−297. Paula McNutt:n (McNutt 1999, 47) arvion mukaan arkeologinen aineisto todentaa merkittävistä kulttuurillisista muutoksista myöhäisen pronssikauden ja rautakausi I:n välillä. Ks. myös Meyers 1988, 51−52.
[52] Mazar 1992, 307−313; Borowski 2003, 44.
[53] Mazar 1992, 389−390.
[54] Rautakausi IIB−C. Ks. Mazar 1992, 30.

arkeologisesti tunnettuja vain joiltain osin. Strategisesti pääkaupungit sijaitsivat keskeisellä paikalla ja jyrkällä kukkulalla. Samarian sijainti jyrkällä kukkulalla takasi hyvän paikan valvoa ympärillä olevaa maaseutua. Jerusalemissa asuintalot rakennettiin portaittain terasseille tiiviisti toisiinsa nähden. Molemmissa kaupungeissa oli taidokkaat puolustusjärjestelmät, markkinapaikat, asuinkorttelit, palatsit ja julkiset rakennukset. Pääkaupungeissa asui arviolta yli 10 000 asukasta kymmenien tai jopa satojen hehtaareiden alueella.[55]

Toisen kategorian kaupungit, kuten Dan, Hasor, Megiddo, Lakis ja ehkä Beerseba, toimivat paikallisen hallinnon ja sotilaallisen toiminnan keskuksina 800-luvulla eKr. Niihin rakennettiin linnoituksia, varastorakennuksia, julkisia rakennuksia, kulttikeskuksia ja katuja. Julkisille rakennuksille oli omat erityisalueensa kaupungissa, ja ne oli erotettu toisinaan portilla tai muurilla muusta kaupungista: asuinkäytössä olevat korttelit olivat erillään julkisista rakennuksista. Väestöä näissä pinta-alaltaan noin 8 hehtaarin kaupungeissa asui 2000−3000 henkilöä.[56] Hasorissa asuintaloja oli rakennettu tiiviisti katujen varsille ja kujille. Danin kaupungin kerrostumissa (VI, V, IVB) on identifioitu rautakauden asutukseen viittaavaa arkkitehtuuria ja keramiikkaa. Beerseban kaupungissa on arkeologisen aineiston perusteella identifioitu julkisia rakennuksia ja asuinkortteleita sekä muita kotitalouksiin viittaavia esinelöytöjä.[57] Assyrian valloittamissa kaupungeissa on selkeitä merkkejä assyrialaisesta kaupunkisuunnittelusta, asutuksesta, palatsista ja monumentaalisesta rakentamisesta. Megiddon hyvin suunnitellussa kaupungissa on asuintaloja, risteäviä katuja ja julkisia rakennuksia, muun muassa palatseja ja varastoja. Nämä kaikki sijaitsivat erillisissä ryhmissä.[58]

Kolmannen kategorian muodostavat maaseudun kaupungit, esimerkiksi Gibeon, Tell Beit Mirsim, Tell Fara ja Tell en-Nasbeh, joista on löydetty linnoitus ja julkisia rakennuksia. Yleisesti nämä kaupungit sijaitsivat ympyrän muodossa tai ovaalissa mukaillen kukkulan muotoja. Rakennukset rakennettiin kukkulalle terasseille. Pääosin maaseutukaupungeissa oli asuinkortteleita, joissa asui 500−1000 henkilöä

[55] Mazar 1992, 406, 416−419; Isserlin 2001, 118−120; Borowski 2003, 44−45.
[56] Mazar 1992, 427, 463−464; Isserlin 2001, 115−118; Borowski 2003, 44−45. Ks. Beerseban kaupungin pohjapiirros. Isserlin 2001, 116; Singer-Avitz 2011, 279.
[57] Mazar 1992, 412; Ilan 2011, 133−143; Singer-Avitz 2011, 277−280.
[58] Stern 2001, 20, 27.

noin 2−3 hehtaarin suuruisella alueella.[59] Israelilaiset maaseutukaupungit olivat eräänlainen yhdistelmä maanviljelyskylästä ja linnoitetusta kaupungista. Maanviljelys hallitsi näiden maalaiskaupunkien elämää, mutta kaupungeista löytyi sotilaallista, hallinnollista, teollista ja kaupallista toimintaa. Tyypillisesti maaseutukaupunkien väestö muodostui henkilöistä, jotka viljelivät ympäröivää maata. Arkeologiset jäänteet viinin tuotannosta ja öljypuristimista ovat merkkejä maanviljelyksestä. Samoin muut löydöt, kuten viljasiilot ja puintialueet, kuvastavat maanviljelyksen merkitystä.[60] Vaikka maaseutukaupungeista on vaikea tehdä selkeää eroa kaupungin ja kylän välillä, linnoitus kuitenkin erotti kaupungin kylästä. Kaupungit olivat voimakkaasti linnoitettuja, ja niissä sijaitsi yksi portti, jonka takana oli aukio. Julkisia rakennuksia niissä oli harvoin. Useimpien kaupunkien ympärillä kulki ympyränmuotoinen muuri ja katu, joka mukaili muuria ja erotti siitä asuintalot.[61]

Kaupunkeihin liittyy tiettyjä arkkitehtuurisia ominaispiirteitä, joita on syytä tarkastella. Näin voidaan saada fyysinen ja materiaalinen kuva kaupungeille tyypillisistä rakenteista, joita myöhemmin analysoidaan antropologian ja VT:n tekstien valossa. Kaupungit rakennettiin tavallisimmin esihellenistisellä ajalla korkeille kummuille.[62] Varsinaista kaupunkisuunnittelua oli joissakin kaupungeissa.[63] Kaupungin rakenteeseen kuului linnoitusrakennelma, johon kuuluivat kaupungin muuri, valli, torni ja portti. Tavanomaisesti kaupunkia ympäröi jonkinlainen puolustusmuuri. Kotitaloudet integroituivat toisiinsa nähden, ja kaupungeista löytyi jonkinlainen porttirakennelma. Vierekkäin rakennetut talot kaupungin laidalla muodostivat alueen, joka toimi kaupungin puolustuksena ensimmäisellä rautakaudella. Toisella rautakaudella yleistyivät erityyppiset linnoitusrakennelmat ja puolustusmuurit. Puolustusmuureja oli sekä kiinteitä ja yhteneväisiä että niin sanottuja kasemattimuureja. Kasemattimuurissa kulkivat

[59] Mazar 1992, 435, 463−464; Borowski 2003, 44−45.
[60] Mazar 1992, 437.
[61] Mazar 1992, 435−436.
[62] Lähi-idän tavanomainen arkeologinen malli on kaupunkien rakentaminen rauniokummuille. Rauniokummuilta löytyy useiden aikakausien kaupunkikerrostumia. Mazar 1992, 9.
[63] Ortogonaalista kaupunkisuunnittelua on löydetty vain joissain kaupungeissa (Tell el-Faʿrah, Beerseba, Tell Beit Mirsim). Mazar 1992, 389, 464−465. Megiddon (Stratum III) kaupunkisuunnittelu assyrialaisten ajalta. Ks. Stern 2001, 20.

sisempi ja paksumpi ulompi seinämä rinnakkain, ja niiden välissä oli jaettuja huoneita, jotka toimivat varastoina tai olivat yhteydessä kotitaloon.[64]

Kaupunkien katurakennelmia on löydetty vain vähän, ja niissä on paikallista vaihtelua. Juudan kukkula-alueen kaupungit olivat muodoltaan kehämäisiä. Myös kaupunkien kadut kulkivat kehämäisesti ja säteittäin. Joissain kaupungeissa katu oli ylempänä kuin talon lattiapinta. On myös löydetty kivireunusteisia viemärikanavia, jotka kulkivat katujen läheisyydessä. Jotkut kadut johtivat aukiolle ja sijaitsivat kaupungin portin sisäpuolella. Talojen edustat pääkadulla saattoivat toimia kauppoina ja työpajoina.[65]

Porttikokonaisuus oli keskeinen osa israelilaisissa kaupungeissa. Kaupungin portit olivat päivittäisen liikenteen kulkuväylä ja sotilaallisen hallinnoinnin paikka. Yhteiskunnallista toimintaa saattoi esiintyä kaupungin portin sisäpuolella aukiolla tai pienellä aukiolla ulomman ja sisemmän portin välissä. Kaupankäynti saattoi olla mahdollista sisemmän portin vartiohuoneissa, joista on löydetty istuinpaikkoja ja vesikaukaloita.[66] Juudan maaseudun kaupunkirakenteessa oli yksittäinen katu ja aukio, joka helpotti julkista toimintaa ja kaupankäyntiä.[67]

Porttirakennelma oli hyvin linnoitetuissa kaupungeissa yhdistetty rakennelma, joka muodostui ulommasta mäenrinteen portista ja sisemmästä mäenrinteen huipun portista. Porttirakennelmat olivat osa kaupungin puolustusjärjestelmää. Joidenkin kaupunkien porttikokonaisuudesta löytyi ramppi ulommalle portille. Kaupungista johti tie ulommalle portille, joka sijaitsi etäämmällä pääportista. Monissa kaupungeissa ulommassa porttirakennelmassa oli kaksi huonetta, jotka olivat vartiointikäytössä. Porttialuetta suojasi bastioni tai useimmiten valtava kiinteä torni. Rautakauden IIA periodilta on löydetty kuusihuoneisia sisäportteja. Nelihuoneiset porttirakennelmat yleistyivät 900−800-luvulla eKr. Yksinkertaisimmissa porttirakennelmissa oli vain yksi porttihuone.[68]

---

[64] Mazar 1992, 436; King & Stager 2001, 231−232; Borowski 2003, 46.
[65] Mazar 1992, 470−471.
[66] Mazar 1992, 469−470.
[67] Mazar 1992, 435.
[68] Mazar 1992, 469.

Vesivarastojen edistyksellinen ja kehittynyt rakentaminen kaupungeissa alkoi rautakaudella. Jo pronssikauden arkeologia todentaa asutusten ja kaupunkien muodostumisen vesilähteen läheisyyteen. Rautakauden vesijärjestelmien suunnitteluun ja toteutukseen kuului kaupungin hydrologian ja geologian tuntemus. Olosuhteiden tähden vesijärjestelmät olivat erityyppisiä. Osassa kaupunkeja oli maanalaisia kuiluja ja tunneleita, jotka johtivat veden kaupungin ulkopuolelle lähteeseen. Yhdistyneen monarkian ajan Megiddossa on löytynyt tällainen vesijärjestelmä, jonka lähteelle veivät raput ja polku. [69] Kuilu toimi myös kaivona, josta vesi kannettiin väkipyörän, köysien ja nahkaisten säiliöiden avulla kaupunkiin. Eräissä kaupungeissa (Gibeon ja Jibleʿam) maanalainen tunneli johti kaupungista kukkulan rinnettä pitkin suoraan lähteelle. Hasorissa puolestaan oli vesivarasto kaupungin sisäpuolella. Sinne johtivat leveät raput ja kaltevasti porrastettu tunneli, joka päättyi vesilähteelle. Pääsy lähteelle oli mahdollista kuormajuhdallekin. Vedensaanti turvattiin sijoittamalla akviferi kaupungin muurien sisäpuolelle sodan ajan hyökkäyksissä. Tämänkaltaisia vesivarastoja tunnetaan myös muualla. Aradissa on ollut vesivarasto kukkulan alla, jossa oli linnoitus. Vesi kuljetettiin juhtaeläinten avulla ja kaadettiin tunneleita pitkin linnoituksen sisällä sijainneisiin säiliöihin.[70] Myös Jerusalemissa on ollut mittavia vesihankkeita. Daavidin kaupungin ulkopuolella rinteessä akveduktikanaali johdatti Gihonin lähteen vettä laakson vesivarastoihin.[71]

Koska VT:n tekstit ovat tutkielmassa tarkastelun kohteena ja koska teksteissä on nähtävissä naisten osuus kultin toteutuksessa, selvitän, onko rautakauden arkeologisessa materiaalissa nähtävissä kultille tai muuhun uskonnolliseen toimintaan viittaavia piirteitä. Myöhemmin luvussa kolme tarkastelen muinaisten naisten uskonnollista elämää. Kyseisessä luvussa on arkeologien tutkimuksia julkisista rakennuksista, joista on löydetty uskonnollisia merkkejä. Alaluvussa 4.1.3 tarkastelen kotitalouksista löydettyjä uskonnollisiksi arvioituja esineitä. Teen tuolloin arvioita naisten mahdollisesta yhteisöllisyydestä, joka liittyi uskonnolliseen toimintaan.

[69] Ks. kuva. Mazar 1992, 479.
[70] Mazar 1992, 480−483; King & Stager 2001, 211−212.
[71] Mazar 1992, 483.

Kultin olemassaolosta Palestiinan kaupungeissa on arkeologista evidenssiä. Ensimmäiselle rautakaudelle ajoitetut temppelilöydöt Tell Qasile:ssa olivat filistealaisten kulttikeskuksia. Eläintenluu- ja tuhkalöydöt kuvastavat uhraustoimintaa. Samoin on löytynyt alttareita ja jumalapatsas. Kuninkaiden palatsien yhteyteen rakennettiin kuninkaan rituaaliseen käyttöön tarkoitettuja keskuksia esimerkiksi Danissa ja Beersebassa. Ainoa provinsiaalinen pyhäkkö on löydetty Juudan Aradista.

Kultilliseen käyttöön tarkoitettuja tiloja on löydetty useista israelilaisista paikoista. Toiselta rautakaudelta on löydetty asuinrakennuksen yhteydestä kulttipaikka kaupungin portin läheisyydestä. Pieni pyhäkkö sijaitsi Lakisin kaupungin muurin yhteydessä erillisessä huoneessa. Kultillisia paikkoja oli myös kotitalousrakennuksissa esimerkiksi Taanakissa ja Tel Amalissa. Monoliittiset kivialttarit ja uskonnollisiin seremonioihin viittaavat esinelöydöt yleistyivät toisella rautakaudella israelilaisissa asutuksissa ja pyhäköissä. Terrakottafiguurilöytöjä on tehty runsaasti erityisesti Juudasta 900−500 luvuilta eKr. Useimmat niistä sijaitsivat kotitalouksissa. Suitsutusalttarit yleistyivät israelilaiskodeissa ja teollisissa keskittymissä toisella rautakaudella. Kaupungin portin läheisyydessä tapahtuneesta uskonnonharjoituksesta on merkkejä Tirsassa. Joitain arkeologisia löytöjä pyhistä paikoista (”high places”) on tehty, ja ne olivat avoimia kulttipaikkoja. Sekä Israelista että Juudasta kaupungeista ja maaseudulta on löydetty tällaisia pyhiä paikkoja.[72]

2.1.3 Kylät: sijainti, rakenteet ja tilat

Ihmisasutuksesta ja ihmisen tekemistä rakennelmista ei löydy merkkejä pelkästään kaupungeista. Myös Palestiinan maaseudun kylistä on kaivettu esiin materiaalisia jäänteitä, jotka viittaavat ihmisasutukseen. Tarkastelemalla kylien materiaalisia olosuhteita voidaan muodostaa käsityksiä asuintavoista, työnteosta ja muista seikoista, jotka vaikuttivat ihmisten arkipäivän elämään.

[72] Mazar 1992, 319−320, 492−500. Ks. myös King & Stager 2001, 320−348.

Palestiinaan syntyi uudentyyppistä asutusta ensimmäisellä rautakaudella. Ylä- ja Ala-Galilean vuoriseudut, Samarian ja Efraimin kukkulat sekä pohjoinen Negev ja keski- ja pohjois-Jordanin alueet olivat asuttuja.[73] Galilean asutukset olivat pieniä maanviljelyskyliä. Ensimmäisellä rautakaudella asutus oli intensiivistä laaksojen läheisyydessä Palestiinan keskeisellä kukkula-alueella. Myös Negevin ylängölle ilmaantui runsasta asutusta.[74] Toisella rautakaudella enemmistö (66 %) väestöstä asui pienissä kylissä.[75] Valtaosa asui kaupunkien ulkopuolella pienissä kaupungeissa, maatiloilla tai kylissä. Juudan syrjäisellä maaseudulla on löytynyt kymmenittäin pieniä linnoitettuja kaupunkeja sekä linnoittamattomia kyliä ja maatiloja.[76] Kylät sijaitsivat pääosin vajaan puolen hehtaarin maa-alueella, ja väestöä niissä asui keskimäärin 100−125 henkilöä.[77]

Kylät sijaitsivat kukkula-alueilla, joiden lähettyvillä oli luonnon omia lähteitä ja virtoja, jotka turvasivat vedensaannin ympärivuotisesti. Kukkula-alueiden kylät sijaitsivat metsäisillä ja kivisillä alueilla, minkä tähden maanviljelys oli vaativaa. Asutukset rakennettiin kukkulan laelle tai jyrkille rinteen reunoille pengertäen. Useimmiten ne sijaitsivat kävelymatkan päässä pelloista. Kylät sijaitsivat lähellä teitä, jolloin kommunikaatio lähikaupunkeihin sujui. Pääosin ne olivat linnoittamattomia[78], joskin kylän laidalle sijoitetut vierekkäiset talot muodostivat puolustusringin. Kasemattimuurilla varustettuja pieniä kyliä ympyrän muotoon sijoittuneena on löytynyt rautakauden IIA periodilta.[79] Kadut ja talot sijoittuivat epäsäännöllisesti, ja toisinaan kylissä oli avoimia alueita ja viljakuoppia.[80]

Arkeologisen evidenssin perusteella on eroteltavissa kolmen tyyppisiä kyliä. Kehämäisessä kylässä talot sijaitsivat suljetussa ympyrässä tai ovaalissa. Näin oli esimerkiksi ʿ Izbet Sartah:ssa[81], jossa talot olivat pihamaan ympärillä vierekkäin.

---

[73] Mazar 1992, 334.
[74] Mazar 1992, 337.
[75] On arvioita, että toisella rautakaudella lisääntyi kaupunkien määrä, mutta valtaosa väestöstä asui maaseudulla ja kylissä kaupunkien tuntumassa. Borowski 2003, 13. Osa tutkijoista arvioi, että 80−90 % väestöstä asui sadoissa pienissä kylissä. King & Stager 2001, 21.
[76] Mazar 1992, 417; Borowski 2003, 13; Pesonen & Valkama 2010, 67.
[77] Schloen 2001, 155.
[78] Poikkeuksen tekee Ylä-Galileassa Har Adir, josta on löytynyt kasemattimuurin ympäröimä linnoitus. Mazar 1992, 344.
[79] Mazar 1992, 374.
[80] Borowski 2003, 14.
[81] Ks. kuva. Gadot 2011, 165.

Niiden keskellä oli avoin tila, jota on käytetty mahdollisesti eläinten suojana. Osa kylistä oli taas muotoutunut yksittäisistä taloista tai useamman talon kokonaisuuksista summittaiseen järjestykseen. Näissä kylissä elintila oli rajallinen, katujen leveys vaihteli ja epäsäännöllisiä avoimia alueita jäi talojen väliin. Kolmas kylätyyppi muodostui maataloista rakennuksineen. Tämän tyyppisten asutusten ympärillä oli laajalle levittyvä muuri, joka toimi eläinten aitauksena. Kylien fyysinen sijainti ja niiden avoimet tilat ja kadut tarjosivat mahdollisuuden julkiseen toimintaan.[82]

Arkeologiset löydöt viestivät asutuksesta kylissä. Löytyneet vesisäiliöt eli sisternit, viljasiilot ja maanviljelyn pengerrakentaminen ovat todisteita asukkaiden sopeutumisesta ympäristön olosuhteisiin. Vettä saatiin useimmiten pienistä luonnonlähteistä, jotka saattoivat sijaita huomattavan etäisyyden päässä asutuksesta.[83] Veden säilytystä varten maahan kaivettiin vesisäiliöitä, sisternejä, asutuksen yhteyteen, jolloin päivittäinen vedensaanti saatettiin turvata. Käytössä olivat myös isot keramiikkaruukut veden varastointia varten.[84] Useat israelilaisasutuksen paikat sijaitsevat alueilla, joilta on löytynyt merkkejä viljan viljelystä ja sen varastoinnista maanalaisiin siiloihin.[85] Asuinalueen kotitalouksien vesivarastot sijaitsivat yleisimmin läheisellä lähteellä, kaivolla tai julkisissa vesijärjestelmissä. Kaivot olivat merkittäviä karjalaumojen juottamisessa. Eläinten juottamisen helpottamiseksi tehtiin kaivon läheisyyteen eläinten juottoaltaita.[86]

2.1.4 Asuintalot, pihapiirit ja muut rakennukset

Materiaalisten löytöjen perusteella on voitu tehdä päätelmiä kylien sijainnista ja rakenteista. Spatiaalisen analyysin avulla on selvinnyt talojen sijoittuminen suhteessa muihin rakenteisiin kuten kaivoihin, siiloihin ja varastoihin. On tarpeenmukaista

[82] Borowski 2003, 14−15. Ks. kuvia kylätyypeistä, edellä mainitussa s. 15−17.
[83] Mazar 1992, 345. Keski-Negevin ylängöltä löytyy asutusta, joka on lähteiden läheisyydessä tai vesi kerättiin laajoihin verivarastoihin. Mazar 1992, 390.
[84] Mazar 1992, 345. Toisella rautakaudella sisternilöydöt lisääntyvät ja suurimmasta osasta israelilaisia taloja löytyy sisterni talon sisältä. King & Stager 2001, 126.
[85] Mazar 1992, 345; King & Stager 2001, 91.
[86] Mazar 1992, 488−489; King & Stager 2001, 125.

selvittää vielä rautakauden tavanomaiset asuintalotyypit ja tehdä huomioita siitä, miten ne sijoittuivat suhteessa pihapiirin muihin löytöihin. Tämän perusteella on mahdollista myöhemmin tulkita, miten ihmiset sosiaalisesti järjestäytyivät kylissä. Vain tämän kautta voidaan arvioida naisten sosiaalisten verkostojen mahdollisuutta.

Ensimmäisellä rautakaudella niin isoimmissa Palestiinan kaupungeissa kuin maalaiskaupungeissa yleistyi pilaritalotyyppi, jota on kutsuttu myös israelilaistaloksi tai nelihuonetaloksi. Nelihuonetalojen rakentamisessa on alueellisia eroja. Ensimmäiset tämän tyypin talot ovat löytyneet 1000−luvulta eKr. Tel Masos:sta, ʿizbet Sartah:sta ja Tell Qasile:sta. Talot yleistyivät 900−luvulla esimerkiksi keskeisen Negevin alueilla. Jaetun monarkian aikana tätä talotyyppiä oli Israelin alueilla, kun taas Juudassa ne olivat vielä harvinaisia. Useita nelihuonetaloja on löytynyt maaseudulta läheltä Jerusalemia Samarian kukkuloilta. Nämä ovat olleet mahdollisesti maanomistajien koteja, jotka olivat lähellä heidän viljelyksiään.[87] Talot olivat toisinaan suorakaiteen tai neliön muotoisia ja keskimääräisesti 10x12 metriä pinta-alaltaan.[88] Erikokoisten talojen ja keramiikkalöytöjen perusteella arvioidaan talossa asuneen joko 5−7 henkilön ydinperhe tai suuremmissa taloissa 10−11 henkilön laajennettu perhe.[89] Tämä talotyyppi oli yleinen Israelin ja Juudan linnoitetuissa kaupungeissa.[90] Israelilaisessa pilaritalotyypeissä on eroja. Talossa saattoi olla pilarein jaetun avoimen piha-alueen takana yksi tai kaksi huonetta. [91] Kotitalouksia tutkivassa arkeologiassa on identifioitu asuinkäytössä olleita asutusalueita ja rakennuksia. Tell-en Nasbeh:ssa samassa asuinkeskittymässä on löytynyt kolmen ja neljän sekä yli neljän huoneen talotyyppejä. Beerseban asutuskaivauksissa on myös havaittu sekä neli- että kolmihuonetaloja.[92]

Asuintalojen sijoittumisessa suhteessa julkisiin tiloihin ja pihamaahan on eroja. Yarkon-joen seudulla[93] on kaivettu neljän kotitalouskorttelin asutusjäänteet esiin. ʿizbet Sartah:ssa taloryhmittymän edustalla oli yksi, talojen keskuudessa jaettu pihamaa-alue. Siellä talot muodostivat ryhmittymiä jakautuen kolmeen alueeseen.

[87] Mazar 1992, 487.
[88] Mazar 1992, 340−341, 486. Pilaritalotyypissä on useita variaatioita. Ensimmäisellä rautakaudella oli myös laajahuonetaloja. Borowski 2003, 16.
[89] Mazar 1992, 489. Ydin perheen ja laajennetun perheen mallia käsitellään tarkemmin luvussa 3.
[90] Schloen 2001, 136, 138. Pilaritalon kuva. Ks. Hoerth 1998, 231. Ks. myös King & Stager 2001, 29.
[91] Mazar 1992, 488.
[92] Brody 2011, 239−240; Singer-Avitz 2011, 278.
[93] Ks. kartta Yarkon-joen ympäristöstä kaivetuista asutuspaikoista. Gadot 2011, 156.

Talo 109 oli alueen keskellä, ja sen ympärillä oli avoin tila, josta on löydetty viljasiiloja. Siilot olivat läheisesti yhteydessä talo 109:ään. Aphek:ssa on puolestaan tunnistettu kullakin yksittäisellä talolla yksityinen ja sisempi piha-alue, josta oli käynti talon keskustilaan. Aphek:ssa julkinen aukio jakoi kaksi asuinkorttelia eri puolille.[94] Niissä sijaitsevat talot oli rakennettu itsenäisiksi suhteessa viereiseen rakennukseen. Aphek:ssa kuten Gerisassa taloja ympäröivät maa-alueet ja pellot.[95] Tell Qasilessa kadut jakoivat kaupungin kortteleihin ja kaupungin kukkulalla sijaitsi temppeli, jota ympäröi avoin pihamaa. Talot oli rakennettu katujen varsille, ja vierekkäiset talot oli jaettu seinämin. Spatiaalisen analyysin mukaan teolliseen toimintaan viittaavaa välineistöä löytyy kotitalouskontekstissa. Myös varastorakennuksesta alueella A löytyy merkkejä.[96]

Beersebassa on erotettavissa hallinnolliset ja muut julkiset rakennukset, kuten varastot, jotka sijoittuivat omiin alueisiin. Erityyppisiä asuinrakennuksiksi identifioituja taloja löytyy vaihtelevasti kortteleista. Läntisessä korttelissa talot olivat kiinni kasemattimuurissa ja sisäänkäynti tapahtui kadulta. Taloissa oli etuhuone. Eri kortteleissa talojen sijoittuminen suhteessa piha-alueeseen vaihteli. Korttelin B taloissa oli laajempi piha-alue talon edessä, jossa oli muun muassa uuni ja keskellä sijaitseva pitkä huone.[97]

Pilaritaloissa oli keskellä sijaitseva suorakulmainen pihamaa, keskusalue, jota ympäröivät huoneet ja pilaripylväskäytävät.[98] Pilaritalon keskusalue oli avoin, ja se sijaitsi pilaririvien välissä.[99] Seinät ympäröivät israelilaista pilaritaloa, ja sisäänkäynti tapahtui ulkopihalta suureen keskushuoneeseen.[100] Talon pinta-ala vaihteli 50−100 neliön välillä riippuen omistajan sosiaalisesta asemasta ja rakennukselle käytettävästä alasta.[101] Talon pohjakerroksen keskusalueen tila tarjosi mahdollisuuden ruoanvalmistukseen[102], ruokailuun ja käsitöihin. Pihalta on löydetty

[94] Gadot 2011, 168−170, 175.
[95] Gadot 2011, 173.
[96] Gadot 2011, 177.
[97] Singer-Avitz 2011, 278−282.
[98] Mazar 1992, 341.
[99] Osa tutkijoista (Stager, Holladay, Ehud, Netzer) esittävät, että piha-alue oli katettu. Schloen 2001, 138.
[100] King & Stager 2001, 28−29.
[101] Mazar 1992, 486. Ks. myös edellä mainitussa on esimerkkejä varakkaimpien taloista s. 487.
[102] Enimmäkseen ruoan valmistus tapahtui ulkopihalla. Ruoanvalmistusastioita ja uuneja on löydetty kuitenkin sekä keskushuoneesta että ulkopihalta. King & Stager 2001, 33.

kangaspuiden painoja. Israelilaisista pilaritaloista on löydetty myös maatalouteen liittyvää välineistöä. Oliiviin viljelystä ja oliiviöljyn puristuksesta löytyy evidenssiä useimmilta asuinpaikoilta.[103]

Asuintalon yhteydessä sijaitsivat maataloudelle välttämättömät varastotilat ja työkalut. Pihamaalta löytyneet esineet viittaavat viljan jauhatukseen kivillä, öljyn puristukseen puristimella ja viinin valmistukseen sammioissa. Talon yleinen keskustila toimi myös eläinten tallina. Joissain taloissa oli yläkerta, joka toimi makuutilana.[104] Myöhemmin selvitän talon ja esineistön eroja eri asuinseuduilla maaseudulla ja kaupungeissa. Sen perusteella voidaan arvioida talojen aktiviteettialueita ja tehdä päätelmiä mahdollisista naisten toiminnan alueista.

2.2 Puhumattomat todisteet

Tähän mennessä on tarkasteltu Palestiinan maantieteellistä sijaintia ja asutuksen muodostumista elämälle välttämättömän veden läheisyyteen. Palestiina ei ollut homogeeninen asutustyyppien suhteen. Eri alueille muodostui asutusta geopoliittisten vaikutusten vaihdellessa. Palestiinan rakennustyylien perusteella on päätelty maan monikulttuurisesta taustasta. Kaupunkien ja kylien sijainnin sekä rakenteiden selvityksen avulla on mahdollista tehdä johtopäätöksiä tyypillisistä rautakauden ihmisten elinkeinoista ja elämäntavoista. Tätä tulkintaa käsittelen myöhemmin. Talojen pihapiirien yhteydestä on löydetty esineistöä, joiden kanssa asukkaat ovat mitä ilmeisimmin olleet tekemisissä. Kotitalouksien yhteydestä löytyneitä artefakteja, kuten uuneja, keramiikkaesineitä ja työvälineitä, tarkastellaan myöhemmin luvussa neljä.

Esitän lyhyen yhteenvedon fyysisistä asumisen puitteista kaupungeissa ja maaseudun kylissä. Palestiinan alueen kaupungeissa on nähtävissä pronssikauden kulttuurin jatkumista esineistön ja rakennustavan perusteella. Arkeologisen evidenssin myötä

[103] Juudan ja Ekron kaupunkivaltion yhteydestä löytyy merkkejä kehittyneestä öljyn ja viinin teollisesta tuotannosta. Schloen 2001,138. Myös useissa kaupungeissa ja maalaiskylissä on identifioitu kotitalouden lähettyviltä öljypuristimia. Faust 2011, 261, 263−264.
[104] Mazar 1992, 319, 488; Schloen 2001, 144−145, 151.

on arvioitu kaupunkien lisääntyneen erityisesti rannikkoseudun filistealaisalueilla. Kaupunkien lisääntyminen näyttää ilmeiseltä toisella rautakaudella. Kaupungeista on eroteltavissa strategisesti merkittävimmät poliittiset hallinnointikeskukset, joissa oli julkisia rakennuksia, aukio ja puolustuksen kannalta merkittävät linnoitukset, muurit ja tornit sekä kaupungin portti. Hallintokaupungeissa oli myös asuinkortteleita. Toisella rautakaudella Palestiinan alueelle syntyi lisää pieniä maaseudun kaupunkeja. Näille kaupungeille oli tyypillistä läheinen sijainti ympäröivään maaseutuun, mutta kuitenkin osasta on löydettävissä julkista toimintaa, kuten teollisuutta, sotilaallista toimintaa ja uskonnollisia pyhäkköpaikkoja. Uskonnolliset, julkisiin seremonioihin viittaavat kulttipaikat lisääntyivät kaupungeissa toisella rautakaudella.

Onkin mielenkiintoista selvittää, mitä nämä mykät todisteet kaupungeista voisivat kertoa ihmisten kulttuurista, elintavoista ja sosiaalisesta elämästä. Asuiko kaupungeissa naisia, ja miten heidän sosiaalinen asemansa ja verkostonsa saattoivat järjestäytyä kaupunkimiljöössä? Onko mahdollista, että VT:n naiset kohtasivat toisiaan uskonnollisissa menoissa kaupungin kulttipaikoissa? Tätä tulkittaessa on välttämätöntä etsiä avuksi sosiaalitieteiden tutkimuksia, joita esitellään seuraavassa luvussa.

Maaseudun kyliä syntyi lisääntyvästi rautakaudella. Kyläkaivauksissa on todennettu erityyppisesti järjestäytyneitä kyliä. Yhdessä kylätyypissä on nähtävissä talojen muodostuminen ympyränmallisesti, jossa talot sijaitsivat avoimen keskustan ympärillä. Toisessa kylämallissa talot sijaitsivat epäsäännöllisissä ryhmissä, joissa avoimet alueet vaihtelivat. Kolmannessa mallissa talon ympärillä oli varastorakennuksia ja niiden ympärillä oli muuri.

Eri kylien rakennusten sijainnin ja rakenteen perusteella on mahdollista tulkita joitakin ihmisille mahdollisia sosiaalisen käyttäytymisen malleja. VT:n kuvaamia fyysisiä puitteita voidaan rinnastaa tiettyihin arkeologisiin löytöihin. Kuitenkin VT:n vähäpuheisuus naisten arkipäivän toiminnoista ja sosiaalisista verkostoista vaatii tarkemman selvityksen kyseisen ajan kulttuurisista vaikutteista ja sosiaalisista organisaatioista. Lähi-idän kulttuuritutkimuksen, antropologian ja etnografian avulla on mahdollista yrittää ymmärtää materiaalisia löytöjä.

Asuinrakennuslöydöt kuvastavat niiden monikäyttöisyyttä sekä asuin- että työskentelytiloina. Talon koon perusteella on päätelty, että tavanomaisessa pilaritalossa talossa asui joko pienempi tai isompi perhe. Artefaktit talon sisältä antavat viitteitä kotitaloudessa tehtävistä töistä, kuten ruoanlaitosta, leipomisesta ja käsitöiden teosta. Näitä on löytynyt talon niin kutsutusta keskushuoneesta ja talojen piha-alueilta. Taloissa oli selkeitä merkkejä varastohuoneista, eläinsuojista ja vesisäiliöistä. Talojen yhteydestä on löydetty myös teollisesta tuotannosta kertovia esineitä, esimerkiksi öljypuristimia.

Vaikka pilaritalojen rakenteet ja huonejaot sekä talojen sisältä ja pihapiiristä löytyneet esineet on pystytty kaivauksissa luetteloimaan ja järjestämään ajallisesti ja spatiaalisesti, ne ovat puhumattomia todisteita. On arvioitava kotitalon ja ympäristön aktiviteettialueet, jolloin voidaan saada kuva kotitalouden toiminnoista. Jotta päästään identifioimaan naisten toiminnan alueita, on perehdyttävä Palestiinan ja ympärillä olleiden maiden antropologiseen ja etnografiseen tutkimustietoon. Siten voi tehdä arvioita israelilaisnaisten toiminnan alueista sekä sosiaalisen kommunikaation paikoista ja verkostoista.

3 Muinaisisraelilaisen naisen elämä

3.1 Israelilaisnainen ympäröivässä kulttuurikontekstissa

Jotta voidaan tulkita arkeologisia löytöjä ja VT:n tekstejä luvussa neljä, on ensin tähdellistä selvittää muinaisisraelilaisen naisen kulttuuritaustaa, elämäntapaa ja sosiaalista verkostoa. Israelilaisen naisen elämää kuvataan VT:n teksteissä. Kyseisiä tekstikohtia käsittelen seuraavassa luvussa. Tässä luvussa perehdyn rautakauden Lähi-idän maihin ja niiden kulttuurivaikutuksiin sekä sosiaalisiin ilmiöihin antaakseni monipuolisemman kuvan israelilaisen naisen elämään vaikuttaneista tekijöistä, esimerkiksi sosiaalisista organisaatioista ja elintavoista.

Kattavan kuvauksen israelilaisen naisen sosiaalisesta elämästä ja verkostoista saamiseksi täytyy perehtyä antropologisiin ja etnografisiin tutkimuksiin, joita Lähi-idän kulttuureista on tehty. Israelin ei voi nähdä syntyneen irrallisena muiden kulttuurien vaikutuksesta. On syytä korostaa Israelin syntyä ja israelilaisia kulttuurivaikutuksia sekä sosiaalisia ilmiöitä osana itäisen Välimeren, Egyptin ja muiden kansojen välitöntä yhteyttä.[105] Tarkastelun kohteena ovat muinaisen Lähi-idän naisia koskevat sosiaaliset ilmiöt, joista pyrin erottelemaan, mikä voisi olla erityistä VT:n kuvaamille israelilaisnaisille. Israelin kansan historiasta esitän yleisnäkemyksiä, jotta osataan asettua VT:n takaisiin tapahtumiin, joita tarkastelen luvussa neljä.

Naisia on vaikea irrottaa perhekontekstista. Oletukseni on, että naiset olivat kiinteässä yhteydessä perheeseensä ja sukuunsa. Jotta voidaan perehtyä naisen arkielämään, asemaan ja tehtäviin, on syytä pureutua yleiseksi tunnettuihin sosiaalisiin organisaatioihin. Yhteisölliset olot ovat eittämättä vaikuttaneet naisen elämään, tapoihin toimia ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Työssäni viittaan myös Israelia ympäröivien maiden tekstilähteisiin Ugaritista, Egyptistä ja muista muinaisista Lähi-idän maista.

[105] Schloen 2001, 183; Killebrew 2005, 249−251.

3.1.1 Israelin väestö osana Lähi-idän kontekstia

Selvitän tässä alaluvussa israelilaisen väestön syntyä siltä osin kuin se antaa kuvan naisen elämästä rautakauden Palestiinassa ja ympäröivän kulttuurin heijastuksista naisen elämään. Sen perusteella voi muodostaa näkemyksiä VT:n takaisesta maailmasta ja naisten sosiaalisesta elämästä. Tämän perusteella on mahdollista tulkita mahdollisia naisten sosiaalisen kanssakäymisen tiloja, joita VT:n maailma ja toisaalta arkeologia kuvaavat. On myös tunnettava joitakin muinaisen israelilaisväestön sosiaalisia rakenteita, jotta voidaan käsittää naisen osa tuossa kontekstissa.

Monet tutkijoista arvioivat, että israelilaisväestö syntyi ja Israelin kansa muodostui varhaisella rautakaudella Palestiinan keskeiselle ylängölle. Avraham Faustin mukaan on selvää, että oma etninen ryhmänsä, joita kutsutaan israelilaisiksi, alkoi muodostua ylänköseudulle. Ylängölle muodostui tavoiltaan muista erottuva väestö, ”israelilaiset”, jotka olivat alkuperältään pääosin kanaanilaisia mutta myös Egyptistä tullutta väestöä, Transjordanin heimoja ja puolipaimentolaisia ryhmiä, jotka elivät maan reunamilla. Israelilainen väestö muodostui täten paimentolaisista ja puolipaimentolaisista, joita egyptiläiset kutsuivat ”Shasuiksi”.[106]

Varhaisen rautakauden materiaaliset löydöt todentavat kanaanilaisen kulttuurin jatkuvuutta ylängöllä. Myöhäispronssikauden ja varhaisrautakauden siirtymävaiheeseen liittyivät Välimeren alueilla väestöjen liikehdintä ja Palestiinassa suurten kaupunkien tuho. Kaupunkien väestöä sekä maassa olleita paimentolaisia ja pakolaisia siirtyi keskeisen ylänköseudun tyhjiin tai harvaan asuttuihin kyliin. Egyptin ote jatkui joillain seuduilla, ja merikansat valloittivat rannikkoseudun kaupunkeja.[107]

On vaikea esittää selkeärajaista määritelmää varhaisrautakauden keski-ylängön väestön israelilaisidentiteetistä. Raamatun teologisten tulkintojen mukaan ylängön asukkaat on määritelty israelilaisiksi, mutta Raamatun ulkopuolisten lähteiden perusteella on todenmukaisempaa erotella kylien asukkaita sosiaalisten ja

[106] Faust 2007, 173, 186−187; Kessler 2008, 40−42.
[107] Ebeling 2010, 14.

taloudellisten tekijöiden perusteella. Etnisesti ylängön asukkaat eivät erottuneet muusta Palestiinan väestöstä Raamatun ulkopuolisen evidenssin perusteella. Materiaalinen informaatio on monitulkintainen ja tulokseton määrittelemään varhaisrautakauden asukkaiden identiteettiä.[108] On kuitenkin arkeologeja, jotka pitävät keski-ylängölle muuttaneita varhaisrautakauden ihmisiä esi-israelilaisina, joista löytyy maininta Merenthapin steelassa vuodelta 1207 eKr.[109] Joidenkin tulkintojen mukaan keskiylängön väestö voidaan yhdistää Joosuan ja Tuomarien kirjojen tapahtumiin ja varhaisen Israelin muotoutumiseen, mutta tämä ei saa tukea Raamatun ulkopuolisista tulkinnoista. Raamatun tekstit ovat monimutkaisia määrittelemään Israelin alkuperää.[110]

Israelin alkuperäisyyden dokumentointiin tai historialliseen todentamiseen ei ole tarpeen mennä tarkemmin tässä tutkielmassa. Sen sijaan on etsittävä Palestiinan rautakauden kulttuurille ja väestölle tyypillisiä ominaispiirteitä. Näin hahmotetaan naisen osa, asema, sosiaalinen verkosto ja tehtävät tuon ajan yhteisössä. Tutkielmassa ei pyritä todentamaan, olivatko varhaisrautakauden keski-ylängön kylien väestö etnisesti identifioitu israelilaisiksi vai ei. Kuitenkin uudentyyppistä sosiaalista liikehdintää ja kulttuurisia tapoja muodostui, joita tarkastellaan seuraavaksi. Kutsun väestöä israelilaisiksi VT:n tekstien mukaisesti.

Palestiinan sosiaaliset muutokset ylängön asutuksessa ja maaseutuasutuksen lisääntyminen ovat pitkän ajanjakson tapahtumia ja yhteydessä itäisen Välimeren yleiseen kehitykseen. Varhaisrautakauden väestön, israelilaisten, arvellaan muodostuneen väljästi liittoutuneista ylängön kylistä ja pienistä kaupungeista, laiduntavista paimentolaisryhmistä sekä edeltäneistä bandiiteista. Varhaisessa asutuksessa on merkkejä varhaisten laiduntavien paimentolaisten ja pysyvän asutuksen välisestä yhteydestä. Asteittain tapahtui maantieteellistä ja taloudellista laajentumista viljan kasvatukseen ja maanviljelykseen sekä pysyvämpään laiduntamiseen.[111] Lähi-idän esiteollisille yhteisöille, kuten varhaisrautakauden Palestiinan väestölle, on ollut tyypillistä, että talous perustui maanviljelykseen. Asutuissa yhteisöissä maanviljelykseen liittyi karjan kasvatusta ja käsityön tekoa.

[108] McNutt 1999, 34−36, 46.
[109] McNutt 1999, 35; Faust 2007, 163; Ebeling 2011, 15.
[110] McNutt 1999, 41; Ebeling 2011, 15.
[111] McNutt 1999, 60−61.

Suurin osa Lähi-idän maalaisyhteisöistä viljeli viljaa. Alueen paimentolaisilla oli taipumus liittää heidän sosiaalinen ja taloudellinen organisaationsa alueen poliittiseen todellisuuteen.[112] Varhaisrautakauden taloudellinen tuottavuus oli melko vaatimatonta ja kylät olivat harvaan asuttuja sekä eristyneitä. Talous oli köyhää, ja väestöryhmien elämä oli hengissä selviytymistä.[113]

Rautakausi I C:n aikana tapahtui taloudellista vaurastumista, liikettä kohti sosiopoliittisen rakenteen keskittymistä ja väestönkasvua. Maan suurimmissa kaupungeissa tapahtui hallintokaupunkien erottumista. Kaupankäynnin elpymisestä on merkkejä Palestiinassa. Filistealaisalueilla materiaalisen kulttuurin omaleimaisuus on identifioitu. Kaupungistuminen ja kaupunkisuunnittelu olivat ilmeistä aigeialaista tyyliä.[114] Antropologit arvioivat arkeologian tutkimuksiin viitaten, että Palestiinassa oli merkkejä maatalouden tehostumisesta ja teknologian kehittymisestä sekä väestön lisääntymisestä. On myös arvioita sosiaalisen hierarkkisuuden muodostumisesta, keskeisten asuinpaikkojen keskittymisestä sekä yhteistoiminnallisesta tuotannosta. Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan etnografisiin tulkintoihin verraten Palestiinassa väestö koostui merenkäyntiä harjoittavista kauppiaista, paikoilleen asettuneista maanviljelijöistä, puolipaimentolaisista tai osittain paikoillaan olevista maanviljelijäryhmistä sekä paimentavista paimentolaisryhmistä. Arvioiden mukaan tietyillä alueilla ilmeni vallan keskittymistä. Antropologinen kirjallisuus viittaa pysyvästi asettuneen väestön ja puolipaimentolaisten sekä paimentolaisten väliseen symbioottiseen yhteiseloon.[115] Kulttuurin jatkuvuudesta on selkeitä merkkejä siirryttäessä varhaiselta rautakaudelta toiselle rautakaudelle. On kyseenalaista, voidaanko ylänköjen kyläläisiä kutsua etnisesti esi-israelilaisiksi, mutta kyseisiä väestön ryhmiä voidaan ajatella jatkumona myöhemmin syntyneille Juudan ja Israelin yhteisöille.[116]

Toisella rautakaudella Palestiinan väestön olot muuttuivat. Monarkian ajalla väestömäärä kasvoi. Maatalousväestö tuli osaksi suurempaa asutusta lähelle

[112] McNutt 1999, 70−71; Hoffner 2003, 99−102; Miller 2003, 301−306; Watson 2003, 137−138.
[113] McNutt 1999, 68, 70; Lemos 2010, 177.
[114] McNutt 1999, 108−111.
[115] McNutt 1999, 120, 130, 135.
[116] Lemos 2010, 163.

kaupunkeja.[117] Hallinnointi keskittyi entisestään suurempiin hallintokaupunkeihin, ja poliittinen, taloudellinen sekä sotilaallinen valta keskittyi niihin. Eri väestöryhmien välille alkoi kehittyä sosiaalista jakoa. Kaupunkiperustainen hierarkkinen asutusmalli kehittyi. Isommat kaupungit erottuivat pienemmistä kaupungeista ja kylistä. Valtaosa väestöstä kuitenkin asui maaseudulla. Lähi-idän kulttuurien tapaan on arvioitu, että kaupunkilaisten ja maalaisten välillä oli jatkumo, jolloin eri väestöryhmien välillä on ollut keskinäistä riippuvuutta. Maatalousväestön elämän on nähty perustuneen pitkälti omavaraintalouteen, joskin on arvioita veronmaksukäytännöistä hallintokaupunkeihin. Vaeltavat paimentolaiset elivät symbioosissa paikallisten viljelijöiden kanssa. Talous perustui vaihtotalouden ja uudelleen jakamisen kombinaatioon. Vauraus kuitenkin kerääntyi eliitille verojen ja tullimaksujen keräämisen myötä.[118] Varhaisisraelilaisyhteisössä luokkarakenne oli silti vähäistä eikä vauraus ollut keskittynyt yläluokalle. Myöhemmällä rautakaudella hallinnollisen, poliittisen ja taloudellisen vallan keskittymä tulee näkyviin ja kolmikerroksinen hierarkia kehittyy. Kehitys tapahtui kuitenkin hitaasti ja epätasaisesti.[119]

Näiden taustatietojen perusteella muodostuu arvio israelilaisesta naisesta ja hänen kulttuuriympäristöstään Palestiinassa. Raamatun ulkopuolisten lähteiden perusteella on vaikea todentaa, olivatko keskiylängölle saapuneet väestöryhmät esi-israelilaisia. Naisen kulttuuritaustasta ja elämästä Palestiinassa on kuitenkin mahdollista muodostaa kuva tarkastelemalla joitakin kehityspiirteitä ja väestön sosiaalista käyttäytymistä. Huolimatta siitä, olivatko varhaisrautakauden naiset todennettavasti israelilaisia vai eivät, käytän heistä nimitystä israelilaiset naiset. Ann Killebrew'n käsitteen ”*mixed multitude*” mukaan israelilaisten alkuperä muodostui myöhäispronssiajan yhteisön eri tekijöistä. Israelilaisen naisen kulttuuritausta ja alkuperä muodostuisivat siten kanaanilaisista maalla asuvista väestöryhmistä, jotka vaihtuivat maatalouden harjoittajiksi ja paimentolaisiksi, sekä laittomista *apiru*:ista ja *shasu*:ista. Varhaisisraelilaisiin oli myös saattanut liittyä seemiläisiä orjia Egyptistä ja Raamatun mainitsemia eri alkuperäisryhmiä. Sosiaaliset ja kulttuuriset rajat ovat

[117] Meyers 1997, 41.
[118] McNutt 1999, 151−152, 154, 162.
[119] Lemos 2010, 179−181.

erotettavissa filistealaisalueilla rannikkoseudun Palestiinassa. Pentapoliksen kaupungeissa näkyvät itäisen Ageian ja Kyproksen kulttuuriset vaikutteet.[120]

Varhaisrautakauden naisen kulttuuritausta oli sekoittunut useista eri maassa olleista väestön ryhmistä. Naisen elämä järjestäytyi erityyppisille alueille. Kukkula-alueen marginaaleilla alueilla israelilaisnainen asui ja eli paimentolais- ja puolipaimentolaisyhteisössä. Osa asui pysyväisasukkaina maanviljelyksen kontekstissa. Myös myöhäispronssikauden alankomaiden kaupunkikeskuksissa oli asutusta. Lisäksi rannikkoseudun kaupunkeihin, erityisesti eteläiselle rannikkoseudulle, muodostui asutusta.[121] Lähi-idän alueiden keskusten ja reuna-alueiden homologisuus johti samankaltaiseen sosiaaliseen ja poliittiseen kehitykseen rautakaudella, jolloin myöskään Palestiinassa ei ollut kahtiajakoa kaupunkien ja maaseudun välillä. Israelilaisten ja heitä edeltäneiden kanaanilaisten välillä jatkuivat sukulaisuuden henki ja maanviljelyskulttuuri.[122] Tästä voi päätellä, että valtaväestöön kuuluneen naisen elämä on jatkunut maaseudulla, ja myös kaupunkimiljöössä asuva nainen on ollut välittömässä yhteydessä maaseutuun ja maanviljelykseen. Israelilaisperheen identiteetti oli agraarinen. Naisen elinympäristö ja arkielämä fokusoituivat vahvasti osaksi agraariyhteisöä, ja naisen identiteetti muodostui tästä käsin.[123] Mutta keitä naisen ympärillä asui ja mitkä olivat naisen sosiaalisen elämän rakenteet? Tätä siirryn seuraavaksi tarkastelemaan.

3.1.2 Nainen heimo-, klaani- ja perhekuntakontekstissa

Israelilaisnaisen elämä oli vahvasti agraariyhteisössä, ja hänen taustansa oli monikulttuurinen. On syytä perehtyä siihen, millaisen sosiaalisen verkoston ja järjestelmän keskellä nainen asui. Tällä on eittämättä vaikutusta siihen, miten naisen arkipäiväinen elämä rakentui, keiden kanssa nainen oli vuorovaikutuksessa ja miten hänen sosiaalinen verkostonsa muodostui.

---

[120] Killebrew 2005, 184, 249−251; Ebeling 2010, 14.
[121] Killebrew 2005, 97.
[122] Schloen 2001, 359.
[123] Meyers 1997, 3.

Raamatun tradition mukaan varhainen israelilainen sosiaalinen rakenne oli sukulaisuusperustainen. Yhteisössä säilyi sukupolvien jatkumo isältä pojalle. Raamatun mukainen yhteisön perusyksikkö oli kotitalous, jonka johtajana toimi perheen isä (hepr. בית אב, bêṯ ʾāḇ, engl. ”house of father”). Kotitalouteen saattoi kuulua niin kutsuttu laajennettu perhe, joka muodostui perheen isän vanhemmista, sedistä ja veljistä perheineen. Kotitaloudet samanlaisine traditioineen muodostivat laajemman sosiaalisen yksikön eli klaanin tai kylän yhteisön(מִשְׁפָּחָה, mišpāhâh), joka oli merkityksellinen periytyvyyden jatkumolle. Se oli myös koulutuksellinen yhteisö, jossa maanviljelyksen taidot siirtyivät sukupolvelta toiselle. Sukulaisuuden ja Israelin kansan liiton kolme perustavanlaatuista muotoa olivat klaani, kylä ja heimo, joihin kotitaloudet liittyivät suojatakseen ja vaurastuttaakseen maatansa ja lapsiansa.[124]

Sosiologisten tutkimusten mukaan varhaisen Israelin kylät voisivat olla yhteydessä raamatullisiin väestön ryhmiin. Klaani tai kylä näyttäisi muodostuneen perheryhmistä, jotka jakoivat yhteisesti asutetun tilan ja hankkivat elannon kylän ympäröiviltä pelloilta. Perheen kotitalous (family household) kuvaa parhaiten perheen sukulaisuussiteitä ja taloudellisia toimintoja. Palestiinan epigrafisen todistusaineiston puutteesta johtuen on vaikea löytää aukotonta kuvausta varhaisisraelilaisten sosiaalistaloudellisesta todellisuudesta. Paremminkin voisi nähdä varhaisisraelilaisten asuneen pienissä kylissä, joissa perheitä yhdisti riippuvaisuus maan luonnonvaroista. Perhe oli erottamaton maasta, joka takasi elossa pysymisen edellytykset.[125]

Raamatun tekstien perusteella muodostuu käsitys heimojen järjestäytymisestä ja organisaatiosta. Jaakobin jälkeläisten muodostamat heimot perhekuntineen muodostivat Israelin kansan. Palestiinan varhaisrautakausi on aiemmissa tutkimuksissa käsitetty luonteeltaan heimoyhteisöksi. On kuitenkin suhtauduttava varauksella siihen, että heimot kuuluivat todelliseen sosiaaliseen organisaatioon. Muinaisten kansojen tapana on ollut identifioida itsensä ihanteellisesti kyseiseen sosiaaliseen luokkaan, mutta tämä ei ole vastannut empiiristä luokkaa. Antropologisessa tutkimuksessa Lähi-idän yhteisöistä on huomattu, että perheen samankaltaisuus on todennettavissa käsityksistä Lähi-idän heimoista. Toisaalta

[124] Matthews & Don 2007, 7−9; Ebeling 2010, 26.
[125] Meyers 1997, 13, 19−21.

heimon määrittely on monimutkaista, koska maiden alueiden heimoilla on vähän yhteisesti tunnettuja piirteitä. Joitakin perheyhtäläisyyksiä Lähi-idän heimoista on kuitenkin identifioitu. Heimo on ryhmä, joka käsitetään sukuluettelon mukaisesti. Heimo on osa tai koko kansaa koskeva käsite. Heimoja on löytynyt paimentolais-, maaviljelys- ja kaupunkilaisväestöistä. Lähi-idän paimentolaisyhteisöjen sosiaalinen rakenne on sukulaisuus: yhteisö muodostuu sukulaisryhmistä, jotka väittävät olevansa yksittäisestä heimon esi-isästä lähtöisin.[126]

Rekonstruktio muinaisen israelilaisnaisen sosiaalisesta elämästä ja elämäntavoista rakentuu tarkastelemalla sosiaalisen järjestelmän malleja. Elikö nainen heimojen ja klaanien välittömässä vaikutuksessa ja miten hänen arkipäivänsä mahdollisesti rakentui niiden vaikutuspiirissä? Raamatun termit ”isän talo”, klaani ja heimo vaihtelevat eri tekstiyhteyksissä, jolloin kuva sosiaalisesta todellisuudesta on epäselvä. Voisi olla mahdollista, että rekonstruktio Raamatun sosiaalisista oloista heijastaisi jollain laajuudella ensimmäisen rautakauden oloja.

Antropologi S. Bendorin mukaan ”isän talo” oli omavarainen sosiaalinen ja talouden yksikkö, joka muodostui kolmesta tai neljästä sukupolvesta. Näin ollen israelilaisnaisen kotitaloutta johti perheen pää isä. Nainen eli kotitaloudessaan patrilineaarisuuden keskellä, jossa suvun perimysjärjestys siirtyi miespuoliselle. Isän talo oli patrilokaalinen, jolloin ”isän talon” tytär jätti talon ja liittyi avioliiton myötä miehensä ”isän taloon”. Nainen eli yhteisössä, joka muodostui perheen poikien muodostamista yksittäisistä kotitalouksista. On useita arvioita, että ydinperhe asui yksittäisessä talossa ja oli kiinteässä yhteydessä suvun muiden perheiden taloihin. Yhdessä ne muodostivat yhteen liittyneen perhekunnan (joint family).[127] Maanviljelysyhteisöissä, kuten Israelissa, miehen syntyperä määritti asuinpaikan sijainnin ja perinnön. David Schloenin mukaan yhdistyneet perheet (joint family) tai ”isän talo” oli merkittävä israelilaisen yhteisön sosiaalisuuden ja talouden perusinstituutio, jonka avulla viljelysmaa, työvoima ja muut rikkaudet oli organisoitu tuotantoon, käyttöön ja siirtymiseen sukupolvelta toiselle.[128]

---

[126] McNutt 1999, 75−76, 81−82, 85.
[127] Meyers 1988, 125; McNutt 1999, 89; Schloen 2001, 167.
[128] Meyers 1988, 38−39; Schloen 2001, 183.

On mahdollista nähdä israelilaisen naisen kuuluneen tiettyyn ”isän taloon”, jossa periminen on jatkunut isältä pojalle. Isän talo on Raamatun mukaisesti nähty kuuluvan suurempaan sosiaaliseen organisaatioon eli klaaniin, ja klaani puolestaan on kuulunut laajempaan kokonaisuuteen eli heimoon. Naisen perhe ja suku ovat hyödyntäneet perittyä maata, raivanneet uutta viljelyalaa ja siirtäneet osaamista sukupolvelta toiselle. On mahdollista, että naisen klaaniyhteisö on määritellyt yhteisön sisäisen järjestyksen. Yhteisö on mahdollisesti myös esittänyt rituaalit, jotka liittyivät uhraukseen, avioliittoon, syntymään ja kuolemaan. Bendorin mallin mukaan isän talo oli yhteydessä klaaniin, ja talon vanhin oli yhteydessä klaanin päättäviin henkilöihin eli kylän vanhimpiin. On mahdollista, että naisen perheen ympärillä ollut klaani muodostui sukulaisista, mutta se oli myös muuttuva ja laajentuva: klaaniin saattoi kuulua viereisten kylien kotitalouksia. On kuitenkin vahvoja tulkintoja siitä, että eniten naisen elämään vaikuttanut sosiaalinen yksikkö oli oma perhe (isän talo).[129] Isän talo, jossa nainen asui, oli perustavanlaatuinen sosiaalisuuden ja talouden yksikkö.[130]

Naisen lähin ja merkittävin sosiaalinen konteksti oli kotitalouden ympärillä olevan yhteisön jäsenet ja perhepiiriin kuuluneet jäsenet. Perhe muodosti muinaisen Israelin merkittävimmän sosiaalisen yksikön. Todellinen jäsenyys muinaisen Israelin yhteisössä oli mahdollista, kun kuului perheen kotitalouden yhteyteen. Tosin perheen kokoonpano vaihteli eri yhteisöissä. Yhteisön etu ja työskentely yhteisön puolesta olivat vallitsevia käytänteitä. Nainen on täten elänyt perhepiirissä, jossa perheenjäsenten välinen riippuvuus on ollut perustavanlaatuista. Naisen elämä oli kiinteässä yhteydessä yhteisölliseen elämäntapaan, jossa nainen eli lastensa, miehensä ja sukulaistensa keskuudessa.[131]

Sosiaalitieteilijöiden mukaan maanviljelysyhteisöissä kotitalous oli asumisen, lisääntymisen ja taloudellisen tuottamisen yksikkö.[132] Carol Meyersin mukaan perheen taloudelliseen selviytymiseen vaikutti välttämätön osallistuminen maanviljelystehtäviin. Perheen keskeisiä tehtäviä olivat myös suvun jatkaminen,

[129] McNutt 1999, 91−93.
[130] Schloen 2001, 151; Ebeling 2010, 27.
[131] Meyers 1988, 122−129. Ks. myös Meyers 1997, 21.
[132] Meyers 1988, 139−140.

taitojen välittäminen seuraaville sukupolville ja arvojen välittäminen.[133] Näitä erittelen tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Vaikka perhe on ollut sosiaalisen järjestyksen kiistaton yksikkö, se on ollut myös muuntuva ja vaihteleva rautakaudella. Perheen sisällä on tapahtunut muutoksia, koska kuolleisuus on ollut korkeaa ja luonnonvarojen niukkuus on ajanut perheenjäseniä parempituloisten perheiden luo tai orjuuteen.[134] Useimmat sosio-antropologit ovat päätyneet näkemykseen, jonka mukaan maaseudun perherakenne erosi kaupunkien perheistä. Maaseudun kylän talossa asui laajennettu perhe: ydinperheen lisäksi talossa saattoi asua edellistä sukupolvea ja veljesten perheitä lapsineen. Kaupunkitalossa asui puolestaan ydinperhe, johon kuului vanhempien lisäksi heidän alaikäiset lapsensa.[135]

Lisääntyneiden kaupunkien määrä ja kaupungistuminen vaikuttivat perheiden sosiaalisiin muutoksiin toisella rautakaudella Palestiinassa.[136] Valtaosa perheistä asui edelleen maaseudulla, mutta keskitetty byrokraattisempi valta kaupunkeihin aiheutti muutoksia perheen sukupuolten suhteissa. Miehet olivat virkamieshallitsijoina naisia paremmassa asemassa ja etuoikeutettuja naisiin verrattuna.[137]

Yhteenvetona voisi todeta, että naisen keskeinen sosiaalinen konteksti oli hänen ympärillään oleva perheensä, joko pienempi ydin perhe tai niin kutsuttu laajennettu perhe, jossa naisen kanssa asui useampi sukupolvi. Naisen sosiaalisen verkoston ydin oli perhe ja naapurusto, joka mahdollisesti oli Raamatun kuvaama klaani. Klaanissa asui sukulaisia ja mahdollisesti myös muita suvun ulkopuolisia jäseniä. Pääosin naisen elinpiiri oli maaseudulla: kaupunkilaisuuden lisääntyessäkin naisen elämä kulki vahvasti osana maalaiselämää. Mitkä asiat agraariväestön keskuudessa vaikuttivat naisen arkipäivän elämään? Mitä nainen käytännössä saattoi tehdä perheensä selviytymisen puolesta Palestiinan olosuhteissa? Tätä siirryn tarkastelemaan seuraavassa alaluvussa.

[133] Meyers 1997, 23.
[134] Meyers 1997, 163; Schloen 2001, 150.
[135] Faust & Bunimovitz 2003, 25−26; Faust 2011, 257.
[136] Faust & Bunimovitz 2003, 24.
[137] McNutt 1999, 171.

3.1.3 Nainen agraariväestön kontekstissa

Voidakseni tarkastella naisen sosiaalista verkostoa esitän näkemyksiä naisen tyypillisestä elinympäristöstä, agraariväestön tavanomaisista päivittäisistä toiminnoista ja naisen osasta agraariväestössä. Tämän avulla on mahdollista avata ovia naisten reaalimaailmaan. Samoin voi saada lisävalaistusta siihen, missä naiset vaikuttivat ja mikä oli heidän tavanomainen elinpiirinsä.

Valtaosa naisista perheinensä on asunut maaseudun pienissä kylissä ja maatiloilla sekä keskikokoisissa pikkukaupungeissa maaseudulla. Suurissa hallintokaupungeissa asui pieni osa väestöä, lähinnä eliittiä, joiden elämää tarkastelen vähemmän. Rautakauden (I ja II) kansantalous perustui maatalouteen. Viljan viljelyä oli jokialueilla, ja ylängöillä harjoitettiin sekamaanviljelyä, kuten puutarhanhoitoa ja viininviljelyä. Maanviljelykseen liittyvät tehtävät olivat pienkarjan pito sekä vuohien ja lampaiden paimennus. Jonkin verran omistettiin myös lypsykarjaa.[138]

Kuten jo aiemmin on todettu, perheet eivät eläneet itseään varten, vaan kollektiivisesti yhteydessä saman alueen yhteisöön. Perheet elivät omavaraintaloudellisesti. Näin ollen voisi ajatella naisen elämän ja päämäärien liittyneen vahvasti koko yhteisön selviytymiseen, tuotantoon ja kuluttamiseen maanviljelysyhteisössä. Tämän perusteella voisi tulkita naisen osan olleen siinä mielessä kriittinen, että hänen panostaan tarvittiin maataloudessa, kotitöissä ja lisääntymisessä. Perheiden elämä oli tehtäväkeskeistä. Ihmistyövoiman resurssit piti olla taatut, jotta selviytyminen agraariyhteisössä mahdollistui. Maanviljelysyhteisön elämän ydin oli päivittäiset työt ravinnon saamiseksi. Elämää rytmittivät myös vuodenaikoihin sidotut tapahtumat, kuten kylvö ja viljan korjuu, sekä eläimistä huolehtiminen. Haasteita toivat satunnaiset ympäristön ja sään muutokset sekä tapahtumat. Maata viljelevät esimodernit yhteisöt osallistuivat paikallisiin juhliin, jotka oli kytketty maanviljelyskalenteriin ja kulkivat kylvön ja sadonkorjuun mukaan.[139]

---

[138] McNutt 1999, 154.
[139] Meyers 1997, 23, 39.

Mikä on naisen osuus perheen ja lähiyhteisön päivittäisissä tehtävissä? On oletettu, että Lähi-idän yhteisöissä naisen paikka oli kodin sisäpuolella ja mies hoiti kodin ulkopuoliset työt. Antropologi Hilma Granqvist on tutkinut useita vuosia arabiyhteisöä ja heidän päivittäisiä toimintojaan, erityisesti naisen asemaa ja tehtäviä, Artasin kylässä lähellä Betlehemiä sekä laajemmaltikin kylän ympäristössä. Yhteisö elää maanviljelyksestä, ja he paimentavat lampaita, joten olosuhteet voisi rinnastaa rautakauden Palestiinaan. Naisten tehtäviin kuuluvat miesten rinnalla myös raskaat työt. Naiset keräävät puita, ruohoa ja hedelmiä sekä työskentelevät pelloilla. Jo hyvin varhaiset lähteet viittaavat naisten raskaisiin töihin Lähi-idän kulttuureissa. Mesopotamiassa ja Egyptissä molemmat sukupolvet ovat osallistuneet maanviljelystöihin ja naiset ovat työskennelleet pelloilla.[140]

On todennäköistä, että kaikki käytettävissä oleva apu oli tarpeen silloin, kun oli vuodenaikojen sesonkitehtäviä, esimerkiksi viljan korjuuta. Myös satunnaisia töitä, kuten puutarhanhoitoa, maidon lypsämistä ja viinitarhan hoitamista, oli paljon. Nämä tehtävät olivat sukupuolesta ja iästä riippumattomia. On tuskin mahdollista, että nainen olisi ollut pelkästään kodin sisäpuolella työssä. Ravinnon tuotanto vaati naisen avun myös kodin seinien ulkopuolella. Viljan saaminen leivottavaksi jauhoksi vaati monia työstämisen vaiheita, ja on todennäköistä, että myös naisen oli osallistuttava viljan käsittelyyn ja jauhojen jauhamiseen. On esitetty useita arvioita, että veden haku ja kantaminen olivat naisten töitä, jolloin naisen on täytynyt olla kotinsa ulkopuolella toistuvasti, koska vedentarve oli päivittäistä. Nainen vietti päivästään arviolta 10 tuntia talon sisällä, pihamaalla ja ulkona eri arkielämän työtehtävissä. Useimmat naisten ja miesten työt olivat yhteisesti jaettuja. Naisen elämään kuuluivat monenlaiset työt, minkä lisäksi lisääntyminen oli naisen keskeinen tehtävä maanviljelysyhteisössä. Viimeaikaiset huomiot naisen maailmasta perinteisissä viljelysyhteisöissä paljastavat runsaan määrän jaettuja toimintoja kotitalouden piirissä.[141]

---

[140] Granqvist 1947, 46, 139; Barber 1994, 96; Marsman 2003, 407.
[141] Meyers 1988, 146; Meyers 1997, 24, 25, 27, 38. Ks. myös Granqvist 1947, 139; Marsman 2003, 155.

3.2 Naisen arkielämä

Israelilaisnainen eli kollektiivisessa yhteisössä ja oli perheensä kanssa hyvin riippuvainen maatalouden tuotannon onnistumisesta. Naisen arkielämään näyttäisi kuuluneen varsin konkreettisia tehtäviä ja toimintoja. Jos nainen työskenteli päivittäin noin 10 tuntia, on oletettava, että hänen sosiaalisten vuorovaikutustilanteidensa alueen toisten naisten kanssa on täytynyt tapahtua pitkälti päivittäisen työn merkeissä. Perehdyn tässä luvussa sosiaaliantropologien tutkimuksiin naisen asemasta maatalousyhteisössä. Naisen päivittäisistä tehtävistä on tehty tulkintoja. Sen perusteella voi syntyä näkemyksiä siitä, mitkä asiat mahdollisesti säätelivät naisen henkilökohtaista ja vuorovaikutuksellista elämää. Erittelen tarkemmin naisen elämänpiirin mahdollisesti kuuluneita kotitöitä. Näiden selvitysten pohjalta on helpompi analysoida naisten vuorovaikutuksen tiloja ja naisten sosiaalista verkostoa.

3.2.1 Naisen asema ja roolit

Millaiset tekijät säätelivät naisen elämää, valinnan mahdollisuuksia ja vuorovaikutusta maanviljelysyhteisössä muinaisessa Palestiinassa? Mikä oli naisen rooli yhteisössä? Mitä arvoja pidettiin naiselle kuuluvina? Tutkijat arvioivat naisen kuuluneen patriarkaaliseen yhteisöön, jossa naisen asioista päätti ”isän talon” pää eli joko tyttären oma isä, avioliiton myötä oma puoliso tai suvun vanhin.[142] Perheen johtohenkilö on täten vaikuttanut naisen arkipäivän valintoihin.

Carol Meyersin tutkimuksissa antropologit kuvaavat pienten Palestiinan kylien kaltaisien yhteisöjen olleen varsin tasa-arvoisia. Näin on ollut myös muissa tutkituissa maaseudun yhteisöissä. Kuten aiemmin todettiin, kylissä oli työtä niin paljon, että sukupuolten välinen tasa-arvoisuus oli selviytymisen edellytys. Yhteisöissä, joissa sukupuolten välinen tasa-arvo toteutui, naisella oli keskeinen asema, sillä hän oli lasten synnyttäjä ja vastasi osasta kodin töistä. Antropologien selvitysten mukaan naisella on ollut vahvasti päätäntävaltaa kodin asioista, sillä

[142] Ks.Faust 2002, 64.

hänellä oli paljon hyödyllisiä taitoja. Koska varhaisen israelilaisnaisen ympärillä olevat pienet yhteisöt eivät olleet hierarkkisesti toimivia eikä julkinen yhteisö ollut eriytynyt kotitaloudesta, naisella oli mahdollisuus vaikuttaa perheensä asioihin. Hänellä oli päätäntävaltaa. Miehellä taas oli valtaa oman periytymisjärjestyksensä mukaisesti sekä tietyissä tehtävissä ja taloudenhoidossa. Kuitenkaan mies ei ollut auktoriteettiasemassa suhteessa naiseen.[143]

Tutkijat ovat kuitenkin kyseenalaistaneet edellä mainittua käsitystä. He ovat yhtä mieltä näkemyksestä, että naisen asema heikkeni ja sukupuolten välinen tasa-arvo väheni siirryttäessä toiselle rautakaudelle. Tällöin kaupunkien hallintavalta kasvoi ja byrokraattisuus lisääntyi, jolloin maaseudun perhekeskeisissä yhteisöissä tapahtui muutoksia. Etenkin sosiaalisessa elämässä tapahtui suuria muutoksia, kuten sosiaalista kerrostumista, jolloin väestön keskinäinen tasa-arvoisuus väheni. Hallinnoinnin keskittymisen on nähty johtaneen mieskeskeisyyteen.[144]

Naisten asemaa on tutkittu Lähi-idän patriarkaalisissa yhteisöissä kuten Ugaritissa, joka on verrattavissa muinaisen Israelin patriarkaalisiin yhteisöihin. Mies oli perheen pää, taloudellisista asioista vastaava, ja väestö identifioitui osaksi yhteisöä miehen nimen mukaan. Tällainen kulttuuri ei ollut naista alistavaa, ja naisella oli yllättävän paljon autonomiaa ja vapautta. Täten ei ole perusteita, että naista olisi pitänyt kontrolloida.[145] Useiden sosiologien mukaan patriarkaalisuus merkitsi muinaisessa Israelissa sitä, että miehellä oli tiettyä valtaa tehdä päätöksiä perheensä puolesta, mutta se ei merkinnyt naisen alistamista eikä minkäänlaista riistoa.[146]

Nainen oli työteliäs ja työnsä myötä sosiaalisissa suhteissa toisiin yhteisön naisiin. Naisella on ollut myös muita kuin työn kautta ilmeneviä rooleja. Miten nainen oli muiden roolien kautta kontaktissa toisiin yhteisön naisiin? Lähi-idän kulttuurissa naisen tärkein rooli oli olla vaimo. Nainen eli suurimman osan elämästään avioliitossa. Lähi-idän tekstilöytöjen perusteella avioliitto oli pitkälti järjestetty. Toisaalta myös sosiaalinen paine ajoi tyttöjä oma-aloitteellisuuteen puolison löytämiseksi. Ugaritin, Egyptin ja Mesopotamian tekstilöytöjen sekä Israelin

[143] Meyers 1988, 171−175, 186; Meyers 1997, 33.
[144] Meyers 1988, 195; McNutt 1999, 171; Faust 2002, 64−65; Lemos 2010, 198−199.
[145] Marsman 2003, 35.
[146] Matthews & Benjamin 2007, 23.

Raamatun mukaan yksiavioisuuden lisäksi oli kaksi- tai moniavioisuutta.[147] Tästä on tietysti pääteltävissä, että naisen sosiaaliset kontaktit mahdollistuivat oman aviopuolison toisten vaimojen tai orjattarien kanssa. En käsittele tutkielman puitteissa avioliittoa tämän enempää, koska tarkoitus on selvittää naisen roolien kautta avautuvaa sosiaalista verkostoa. Naisen yhteisöllinen rooli perhepiirissä on kuitenkin huomattavaa. On hyvin todennäköistä, että noin yksi kolmasosa naisista eli perheensä kanssa niin kutsutussa laajennetussa perhepiirissä, jolloin nainen oli päivittäisessä vuorovaikutuksessa suvun muiden naisten kanssa. Ydinperheilläkin oli vierekkäisten talojen muodostama naapuriverkosto, jolloin kollektiivinen naisten verkosto oli mahdollinen. Muinaisessa maailmassa äitiys toi naiselle arvovaltaisen aseman. Lapsen imetys, hoivaaminen ja kasvatus olivat äidin vastuualuetta. Muinaisissa yhteisöissä nainen oli ensisijainen vanhempi pienille lapsille. Suvun jatkumisen kannalta lisääntyminen oli välttämätöntä. Kaikissa Lähi-idän yhteisöissä ihmiset kääntyivät jumalten puoleen suvun jatkamiseen liittyvissä asioissa. Syntynyt lapsi nähtiin siunauksena jumalilta.[148] Lapset olivat maaseutuyhteisössä merkityksellisiä myös, koska työvoimasta oli kova pula ja koska runsas lapsikuolleisuus verotti syntyneitä lapsia.[149]

Artasin kylän ihmiset kiinnittivät erityistä huomioita avioituneeseen naiseen, ja hänen mahdollista raskaaksi tuloaan seurattiin. Yhteisön naiset keskustelivat toistensa elämästä ja erityisesti lisääntymiseen liittyvistä asioista. Naiset hoitivat toisiaan mahdollisen keskenmenon yhteydessä, samoin he avustivat toisiaan raskauden edetessä ja olivat tukena synnytyksessä. Synnytyksen jälkeisinä päivinä kylän naiset hoivasivat äitiä ja toivat hänelle ruokaa ja kahvia. Naiset tulivat onnittelemaan äitiä ja lauloivat kiitoslauluja.[150] Myös kätilön rooli naisen synnytyksen avustajana ja vastasyntyneen vauvan hoitajana on ollut merkittävä muinaisissa yhteisöissä.[151] Naisten yhteisöllisyyden ja vuorovaikutuksen, niin tiedon jakamisen kuin käytännön auttamisen voisi ajatella syntyneen äitiyden myötä. Koska kollektiivisuus on ollut vahvaa, on luultavaa, että muinaisisraelilaisen naisen vahva vuorovaikutus toisten naisten kanssa on liittynyt lasten syntymään ja kasvatukseen.

[147] Marsman 2003, 47−48, 72, 150−153.
[148] Marsman 2003, 191, 241. Tätä näkemystä tukevat Granqvistin tutkimukset. Granqvist 1947, 34.
[149] Meyers 1988, 151; Meyers 1997, 28; Marsman 2003, 241−242; Matthews & Benjamin 2007, 25.
[150] Granqvist 1947, 38, 47, 58, 60, 88−91.
[151] Matthews & Benjamin 2007, 66−74.

Voisi ajatella, että myös naiselle tapahtuneet kriittisesti merkittävät onnettomuudet, kuten keskenmeno, lapsen kuolema ja lapsettomuus, ovat olleet yhdessä jaettuja asioita. Tätä vahvistavat Granqvistin tutkimustulokset Artasin kylästä. Henkilö oli riippuvainen siitä ryhmästä, jossa hän eli. Yhteisössä oli yhteiset ylistyksen ja häpeän aiheet. Pieni yhteisö tunsi toisensa.[152] Näin ollen olisi johdonmukaista ajatella, että yhden israelilaisen naisen onnettomuudet ja ilonaiheet koskettivat koko yhteisön naisia ja koko yhteisöä.

3.2.2 Naisen kotityöt

Edellisessä alaluvussa käsittelin näköaloja naisen sosiaaliseen vuorovaikutukseen naiselle tärkeiden roolien avulla. Tähän mennessä on selvinnyt, että naisella oli paljon työtä myös kodin ulkopuolella. Nainen työskenteli osan päivästä kotona ja omassa pihapiirissään. Nainen on mahdollisesti ollut vuorovaikutuksessa yhteisön muiden naisten kanssa kotitöiden myötä. Luvussa neljä analysoin tätä näkemystä peilaamalla sitä VT:n teksteihin ja arkeologisiin löytöaineistoihin. Naisten kotitöitä koskevassa kirjallisuudessa esiintyy tulkintoja, jotka perustuvat arkeologisiin löytöihin. Löytöjen perusteella ei voida arvioida, mitä nainen teki, mutta antropologit ovat arvioineet naisten tehtäviä kotitalouden toimintojen kautta. Seuraavaksi pyrin tutkimaan aihetta naisten sosiaalisesta kommunikaatiosta käsin.

Kuten aiemmin on ilmennyt, tutkijat olettavat vahvasti, että rautakauden yhteisö eli maatalous- ja paimennuskulttuurissa. On selvää, että jonkun on täytynyt hoitaa ruoan esikäsittely, valmistaminen ja muut kodin taloustyöt. Omavaraintaloudessa selviytyminen vaati ihmisiltä toiminallisuutta. Kotitalous nähdään etnografisen todistusaineiston valossa tuotannon ja kulutuksen perusyksikkönä. Tällaisissa yhteisöissä naisella oli keskeinen rooli: naisten työtä oli ruoan valmistaminen. Muinaisissa esiteollisissa yhteisöissä nainen johti ruoan tarjoilua, mikä lisäsi olennaisesti naisen valtaa ja asemaa perheessä. Ruoanvalmistuksen ja leivonnan

[152] Granqvist 1947, 182.

myötä nainen saattoi kehittää teknisiä taitojaan. Raaka-aineet olivat melko yksinkertaisia, mikä vaati naiselta kekseliäisyyttä. [153]

Naiset ovat mahdollisesti, eräiden etnografisten tutkimusten mukaan 99 prosenttisesti tehneet kodin keramiikan ja punoneet koreja. Naisten kotitaloustöitä ovat olleet villan karstaus, kehräys, kudonta ja ompelu. Laajat etnografiset tutkimukset Lähi-idän kulttuureista osoittavat naisten osallisuutta kudontaan ja tekstiilien valmistukseen. Löytyneissä taideteoskuvissa naiset ovat kokoontuneet yhteen käsitöiden, kuten lampaanvillan käsittelyn, kudonnan ja ompelun, merkeissä. Palestiinan rautakauden ajan kaivauksista on löytynyt käsitöihin viittaavaa välineistöä, esimerkiksi neuloja, värttinäpyöriä ja muita vaatetukseen liittyviä työvälineitä. Kaikkiaan agraariyhteisön omavaraintaloudessa naisten töiden kirjo oli laaja, mikä vaati naiselta vahvaa asiantuntemusta ja arviointikykyä. Piha-alueen puutarhan ja kotieläinten hoitaminen olivat sekä naisten että miesten töitä.[154]

Olisi loogista ajatella, että rautakauden ajan Palestiinassa israelilaisnainen oli kotitöidensä myötä välittömässä kontaktissa saman talon ja pihapiirin naisten kanssa. Maaseudun kylien kollektiivinen elämä vaativissa olosuhteissa on perustunut yhteistoiminnallisuuteen sekä tiedon ja osaamisen siirtoon. Näkemykseen saadaan tukea Granqvistin pitkäaikaisista seurantatutkimuksista arabien maalaisyhteisössä. Siirryn nyt tekemään tulkintoja ja yhteenvetoa tuloksista. Antropologeilla on vahvaa näyttöä naisten keskinäisestä kanssakäymisestä musiikin ja uskonnon harjoittamisen yhteydessä, mitä on myös tarpeen käsitellä.

3.2.3 Naisten sosiaaliset verkostot

Israelilaisnaisen mahdollinen laajempi yhteisö varhaisrautakaudella on ollut klaani, johon kuului joko oma ydinperhe tai useamman sukupolven muodostama laajennettu perhe. Klaaniin kuuluivat mahdollisesti lähisukulaiset mutta myös ulkopuoliset

[153] Meyers 1988, 139−141, 145, 147. Ks. myös Marsman 2003, 457. Edellä mainitussa (s. 405 ja 724) Lähi-idän tekstilöytöjen perusteella on arvioitu myös, että miehet ovat osallistuneet ruoanvalmistukseen, leivontaan ja tarjoiluun.
[154] Meyers 1988, 147−148; Barber 1994, 179, 191, 217, 220, 256, 273, 294; Meyers 1997, 25−26.

jäsenet. Sosiaalinen organisaatio lienee ollut heterogeeninen. Yhteisöt ovat muodostuneet pysyväisasukkaista, paimentolaisista ja puolipaimentolaisista. Pysyväisasukkaat viljelivät maata, paimentolaiset vaelsivat ja puolipaimentolaiset asuivat pysyväisasutuksen kanssa samoissa kylissä. Naisen lähin sosiaalinen yksikkö oli oma perhe, jonka jäsenet olivat riippuvaisia toisistaan. Agraariväestön omavaraintaloudessa tuotantoon ja kulutukseen osallistui koko perhe. Naisen elämä vaikuttaa olleen työntäyteistä. Näkemykseni mukaan naisella on ollut suhteellisen paljon vapautta työskennellä kodin ulkopuolellakin ja nainen on elänyt varhaisrautakaudella hyvin tasa-arvoisessa suhteessa puolisoonsa. Naisen työpanosta on tarvittu päivittäiseen selviytymiseen. Naisen elämä oli yhteisöllistä: kollektiivinen elämä maalaisyhteisöissä vaati toisten auttamista sekä tiedon ja osaamisen siirtämistä, jotta yhteiset selviytymisen päämäärät toteutuivat.

Tulkitsen israelilaisnaisen olleen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa oman perheensä ja suvun naisten kanssa sekä saman kylän ja suvun ulkopuolisten naisten kanssa. Antropologisten selvitysten mukaan naisen vuorovaikutussuhteet järjestyivät naisen roolien kautta. Israelilaisnaiselle oli kunnia asia avioitua ja lisääntyä. Raskauden, imetyksen ja lapsen varhaiskasvatuksen myötä naiselle tarjoutui kommunikaation mahdollisuus suvun muiden naisten kanssa. Naiset olivat toistensa henkinen tuki mahdollisissa ongelmissa, jotka liittyivät raskauteen. Naiset avustivat toisiaan konkreettisesti muun muassa raskauden ja synnytyksen aikana ja lapsen syntymän jälkeen. On todennäköistä, että lastenhoito- ja kasvatusasioita hoidettiin yhteisöllisesti. Niin Meyers kuin Granqvistkin ovat vahvasti sitä mieltä, että naisen apuna lastenhoidossa ja kasvatuksessa ovat olleet esimerkiksi suvun vanhemmat naiset. Lasten äidit osallistuivat lasten kasvatukseen ja siirsivät tietotaitoa tuleville sukupolville. Erityisesti äidit opettivat tyttärille naisten kotitöitä. Näkisin, että naiset myös siirsivät yhteisön arvoja ja eettisiä näkemyksiä lapsillensa. Myös Meyers toteaa naisen olleen merkittävässä roolissa opettaessaan nuoremmille käytöstapoja, kulttuurimuotoja, normeja, käytännön tehtäviä ja yhteisön arvoja.[155]

Israelilaisnainen on ollut sosiaalisessa kanssakäymisessä tehtäviensä myötä. Lähi-idän kulttuurien maalaisyhteisöissä naisella oli pääsy kodin seinien sisäpuolelta

[155] Meyers 1988, 151.

ulkotöihin. Nainen näyttää osallistuneen vedenhakuun, paimennukseen ja vuodenaikojen mukaisiin viljelytöihin, kuten kylvöön ja sadonkorjuuseen. Ruoan ja vaatteiden valmistamisen katsottiin olleen erityisesti naisten kotitöitä. Kotitöihin kului huomattava aika päivästä. Tuntuisi luontevalta ajatella, että nainen on työnsä kautta ollut kanssakäymisessä kylän, naapurikylän tai kaupungin naisten kanssa.

Arvioiden mukaan palestiinalaismaaseudun raaka-aineet olivat niukat, joten yhteisölliseen omavaraintalouteen liittyi luultavasti raaka-aineiden jakamista ja vaihtotaloutta. Koska koko yhteisön päämäärät olivat samat, yhteisön jäsenet ovat todennäköisesti auttaneet toisiaan. Pidän todennäköisenä, että naisten keskinäistä kanssakäymistä on tapahtunut raaka-aineiden jakamisen ja ruoanlaiton yhteydessä. Niukoissa olosuhteissa on tarvittu yhteistä suunnittelua ja eri käytännön ratkaisuja, jotta on voitu ruokkia koko perhe. Luvussa neljä jatkan naisten vuorovaikutuksen mahdollisuuksia eri kotitalouden tiloissa. Naiset ovat nähdäkseni vaihtaneet tietotaitoa käsitöiden merkeissä. On hyvin mahdollista, että naiset ovat yhdessä kutoneet kankaita ja osallistuneet vaatteiden tekoon sekä keramiikan ja korien valmistukseen. Kotityöt, kodin ulkopuoliset työt ja naisen eri roolit ovat saattaneet naisia vilkkaaseenkin sosiaaliseen kommunikaatioon keskenään.

Tutkijoiden mukaan naisilla on ollut mahdollisuus yhteiseen kanssakäymiseen uskonnollisuuden ja musiikin myötä. Seuraavaksi tarkastellaan antropologisten tutkimusten avulla, olisiko israelilaisnaisilla voinut olla uskonnollisuuden ja musiikin myötä suvun tai kylän naisten välinen sosiaalinen verkosto.

Enenevässä määrin ollaan yhtä mieltä siitä, että varhaisrautakauden Palestiinassa uskontoa harjoitettiin ensisijaisesti perhekontekstissa. Rituaaleja suoritettiin kotitalouden pyhäköissä.[156] Palaan kotitalouksien yhteydestä löydettyjen uskonnollisiksi arvioitujen esinelöytöjen ja musiikkiesineiden tarkasteluun myöhemmin. Tuolloin käsittelen aihetta myös VT:n tekstien avulla.

Artasin kylän naiset menivät synnyttäneen naisen luokse onnittelemaan ja laulamaan hänelle. Ylistystä lapsen syntymästä laulettiin Jumalalle.[157] Phyllis Birdin mukaan

[156] McNutt 1999, 96.
[157] Granqvist 1947, 89−92.

naisella oli rituaali-uskonnollisia taitoja. Kotitalouden pyhät tavat sopivat naisten rooleihin. Esimoderneissa yhteisöissä vietettiin paikallisia juhlia. Kuten muuallakin Lähi-idässä, israelilaisten uskonnollisuutta on syytä käsitellä yhteisöllisenä asiana.[158] Joseph Blenkinsopp arvioi, että kuningasvallan aikana vallitsi sosiaalisen kotitalouden yhteydessä vaikuttanut yhteisöllinen uskonnollisuus.[159] Koti nähtiin taloudellisena tuotannon ja kulutuksen yksikkönä. Se on nähty myös yhteisön uskonnon harjoituksen paikkana ja uskonnollisuutta toteuttavana yhteisönä.[160] Lähi-idän tekstilöytöjen perusteella on havaittu naisen osallisuus rukoilemisessa Mesopotamiassa, Hatti:ssa, Egyptissä ja Raamatun kuvaamassa Israelissa. Naiset ilmaisivat kiitollisuuttaan ylistäen, minkä lisäksi he anoivat terveyttä ja hyvinvointia perheilleen. Mesopotamiassa, Ugaritissa ja Raamatun Israelissa naiset saivat osallistua uskonnollisiin juhliin ja uhriaterioille. Ugaritissa ja Israelissa naisen katsotaan osallistuneen kulttiin laulaen, tanssien ja soittaen.[161]

Naiset toteuttivat uskontoa kodeissaan ja lähiympäristöissään. Uskonnollisuus ilmeni hedelmällisyys, lisääntymis- ja tuottavuusrituaaleina kotitöiden ja maanviljelystöiden lomassa.[162] Meyers näkee israelilaisten olleen riippuvaisia toisistaan sosiaalisesti, uskonnollisesti ja taloudellisesti. Ryhmien yhteenkuuluvuus oli voimakasta, jolloin uskonnon käytänteitäkin voi tarkastella tästä näkökulmasta. Uskonnon harjoittamista on ollut juhlien ja vuodenaikojen yhteydessä sekä erilaisten tapahtumien ja kriisien yhteydessä. Olisi luonnollista ajatella Meyersin tavoin, että naisten uskonnon harjoitus oli kollektiivista liittyen muun muassa lasten syntymään, hedelmällisyyteen ja koko perheen hyvinvointiin. Myös yhteisön jäsenen kuolema tai sairaus on varmasti koskettanut koko yhteisöä. Lisäksi luonnonkatastrofit ja muut yllättävät tappiot ovat synnyttäneet uskonnollista toimintaa.[163]

---

[158] Bird 1997, 99−102; Meyers, 1997, 39. Uskonnollisia juhlia vietettiin Lähi-idän maissa ja naiset osallistuivat niihin. Marsman 2003, 612.
[159] Benkinsopp, 1997, 82. Näin ajattelee myös Marsman 2003, 473.
[160] Meyers 2009, 21.
[161] Marsman 2003, 611−612, 616, 619.
[162] Stavrakopoulou 2010, 41.
[163] Meyers 2010, 120−129.

4 Sosiaalinen rekonstruktio

4.1 Naisten vuorovaikutuksen tilat

Ryhdyn tarkastelemaan arkeologisen ja antropologisen tiedon valossa VT:n tekstejä, joissa niin kutsutut ”tavalliset”, valtaväestön naiset kommunikoivat keskenään. Jaottelen naisten kohtaamiset eri tilojen mukaisesti. Teen alaluvuissa erottelua maaseutu- ja kaupunkiasutuksen välillä. Kuten totesin jo luvussa yksi, israelilaisnaisten olemassaolosta ja heidän sosiaalisesta verkostostaan on mahdotonta tehdä aukotonta ja totuudellista historian kuvausta. Kuitenkin on mahdollista verrata VT:n tekstejä ja muiden tutkimusten tuloksia sekä tehdä tulkintoja ja ehdotuksia tekstien kuvaamien naisten kokoontumispaikoista. Koska VT:ssä kuvataan niukasti naisten arkielämän sosiaalisia tapahtumia, on syytä selvittää arkeologisen tiedon ja etnografisen tutkimuksen antamia näkymiä naisten vuorovaikutuksen tiloista. VT:n tekstit ovat pitkän muotoutumisprosessin tulosta ja valtaosin miesten kirjoittamia. Kuitenkin tekstien kuvaama maailma voi heijastaa jotakin aikansa sosiaalisista oloista, ihmissuhteista sekä tapahtumien tiloista ja puitteista. Tuskin VT:n kirjoittaja olisi kuvannut tavanomaisia naisten arkielämän tilanteita kovin epäreaalisesti. Uskon vähäistenkin VT:n tiedonlähteiden kuvaavan osuvasti naisten arkielämää.

4.1.1 Naisten kohtaamiset kodin ulkopuolella

Naiset kaivolla

Kaivot ovat kohtaamispaikkoja seuraavissa kertomuksissa, joita käsittelen hieman yksityiskohtaisemmin. Esitän kertomuksista veden sijaintiin ja paikkaan liittyviä fyysisiä olosuhteita. Kerron myös, keitä naiset tapaavat kaivolla. Rebekka ja Iisak-kertomuksessa (1. Moos. 24) palvelija lähtee hakemaan vaimoa Iisakille Nahorin kaupunkiin Mesopotamiaan. Jakeessa 11 (myös jakeessa 13) kuvataan, kuinka kaupungin naiset tulevat illalla noutamaan vettä kaupungin ulkopuolella sijaitsevalta kaivolta. Jakeessa 16 kaupungin kaivo kuvaillaan lähteenä, jonne Rebekka laskeutuu

portaita pitkin, täyttää ruukkunsa ja nousee ylös. Jakeessa 20 naisen tehtävänä on eläinten juottaminen: Rebekka tyhjentää veden juottoaltaaseen kameleille.

Kertomuksessa (1. Moos. 29) kuvataan naisen arkipäivän tehtäviä. Raakel toimii isänsä lampaiden paimenena (jae 9), ja hän vie lammaslauman juomaan kaivolle (jakeet 9 ja 10). Kaivo näyttää olevan yleinen naisten ja miesten kokoontumispaikka, sillä siellä juotetaan lammaslaumoja ja karjaa (2). Eri ihmisryhmät liikkuvat kaivon ympärillä. Mooses-kertomuksessa (2. Moos. 2) naiset saapuvat jälleen kerran kaivolle juottamaan karjaa. Mooses on faraota pakomatkalla Midianin maassa ja pysähtyy siellä kaivon luo (15). Midianin papin seitsemän tytärtä tulevat nostamaan vettä kaivosta ja juottamaan isänsä lampaita ja vuohia (16). Tyttäret nostavat vettä juottoruuhiin, kunnes paikalle tulevat paimenet alkavat ajaa pois heidän karjaansa. Mooses auttaa tyttäriä ja juottaa heidän karjansa. Sosiaalisia suhteita luotiin kaivolla, jossa papin tytär Sippora ja Mooses tapasivat ja myöhemmin avioituivat. Täten kaivo on VT:n kirjoitusten mukaan sosiaalisen kommunikaation keskittymä, jonne myös naiset saivat tulla.

Näyttää olleen tavanomaista, että vedenhaku toteutettiin ryhmässä. Naisten vedenhakumatkasta löytyy kuvaus Samuelin kirjasta (1. Sam. 9:11). Saul nousee palvelijansa kanssa ylös kaupunkiin rinnettä pitkin, kun heitä vastaan tulee tyttöjä, jotka ovat menossa vedenhakuun. Kaivo sijaitsee kaupungin porttien ulkopuolella, mikä selviää jakeesta 14.

VT kuvaa niukasti naisten arkipäivän toimintoja kodin ulkopuolella. Kuten aiemmin on todettu, VT on miesten kirjoittama, ja se sisältää teologista materiaalia. Ehkä naisten jokapäiväiset toiminnot eivät olleet kirjoittajien mielestä teologisesti tärkeää ilmoitettavaa. Kuitenkin VT:n muutamat esimerkit, joissa naisten vuorovaikutusta tapahtuu kaivolla, näyttäisivät yhtenevän antropologien tutkimusten kanssa. Etnografisen tiedon perusteella tiedetään, että Lähi-idän maissa naisten päivittäisiin töihin kuului veden hakeminen kaivolta tai lähteestä. Naiset nostivat vettä kaivoista köyden ja astian avulla ja kantoivat vesiruukkua olkapäillään. Naisten vedenhaku kaivolta oli yleinen tapahtuma.[164] Perheet rakensivat ja ylläpitivät yhdessä

[164] King & Stager 2001, 125.

penkereitä, jotta vesi saatiin pysymään asutuksessa. Kaivojen ja luontaisten vesivirtojen yhteiskäyttö oli yleistä.[165]

Arkeologisten selvitysten perusteella kaupungit ja kylät rakennettiin pääsääntöisesti korkeammalle kukkulalle. Koska vedensaanti oli turvattava, rautakauden väestön on ollut välttämätöntä rakentaa veden talteenottosysteemejä. Rebekka ja Iisak-kertomuksessa Rebekka laskeutuu lähteelle tai kaivolle, jonka kaltainen kaivorakennelma on todennettavissa arkeologisessa tutkimusmateriaalissa (luku 2.1.2). Yllämainitut VT:n kohdat heijastavat rautakauden pienille maaseutukaupungeille tyypillisiä piirteitä. Maanviljelysalue ja linnoitetut kaupungit olivat ihmisten elinympäristö. Vedenhaku suuntautui ylhäältä kukkulalta alemmas vesilähteille. VT:n mukaan naiselle sallittiin käynti kodin ulkopuolelle, sillä tekstien kaikki kaivot sijaitsivat kaupungin ulkopuolella. VT:n kuvaamalla israelilaisnaisella oli ainakin jonkinlainen vapaus päättää päivittäisistä kulkemisistaan. Jos naiset saivat lähteä yhdessä kaivolle vedenhakuun, heillä tuskin oli alisteinen suhde puolisoihinsa. Kaivot naisten seurustelupaikkoina lienevät olleen hyvinkin tavanomaisia. Voisi pitää mahdollisena, että vahvasti agraariväestöön kuuluneen israelilaisnaisen päivittäinen vedenhakumatka tarjosi naiselle merkittävän sosiaalisen verkostoitumisen paikan kylän ja muiden kylien toisten naisten kanssa. VT:n kuvaamat kaivot naisten kohtauspaikkoina ja yleisen sosiaalisen toiminnan keskittyminä ilmenevät arkeologisessa materiaalissa ja etnografisissa paralleeleissa. Kaivot olivat yleisiä kokoontumispaikkoja kylissä. Niiden ympärille keskittyi yhteisön sosiaalinen ja taloudellinen elämä.[166] Carol Meyersin tulkinnan mukaan naiset eivät olleet puolisoidensa takia estettyjä tai erityksessä. Naisilla oli mahdollisuus kommunikaatioon toistensa kanssa kodin ulkopuolellakin.[167] Artasin yhteisössä naisten oli mahdollista olla päiväaikaan kodin ulkopuolisissa tiloissa, kuten vedenhaussa tai puiden ja ruohon keruussa. Ilta-aikaan naisten ulkona liikkuminen oli kuitenkin rangaistavaa.[168]

[165] Perdue 1997, 169.
[166] King & Stager 2001, 125.
[167] Meyers 2009, 34.
[168] Granqvist 1947, 159.

Pellot kohtaamispaikkoina

VT:ssä pellot esiintyvät usein kaupunkien ja kylien ympärillä. Teksteissä on myös useita viittauksia maanviljelysyhteisön elämästä. Maataloustöitä ja peltoympäristöä kuvataan eri VT:n kirjoissa. Kuitenkin naiset näyttäisivät olevan vähäisesti näkyvissä ulkotöissä. Saattoivatko pellot toimia naisten päivittäisen työn areenana ja siten tarjota kohtaamispaikkoja naisille?

Ruutin kirjan tapahtumat sijoittuvat Betlehemin kaupunkiin. Kaupungin ulkopuolella sijaitsevat ohrapellot, jotka on jaettu omistajiensa mukaan. Ruut poimii ohran tähkiä ja pui tähkät (Ruut 2:17). Myös Boasin palvelijattaret (בְּנַעֲרוֹת בֹּעַז) osallistuvat pellolla tähkien poimintaan (23). Nuorten naisten ja palvelijattarien työksi VT mainitsee pellolla työskentelyn. Naiset elokorjaajina pelloilla on kuvattu poikkikulttuurisessa taideteoslöydössä Egyptissä.[169] Arkeologinen evidenssi todentaa jäänteitä ohran ja vehnän viljelystä eri Israelin alueilla rautakaudella ja jo varhaisemmallakin ajalla. Löytöjen perusteella on saatu vahvistusta viljan varastoinnista siiloihin. Lisäksi on löydetty sirpin osia ja kivisiä viljan jauhinkiviä.[170] Raakelin arkipäivän työksi esitetään lampaiden paimentaminen laitumella (1. Moos. 29: 6, 9).

Kuten aiemmin on todettu, maanviljelys oli tärkein elinkeino rautakauden Palestiinassa niin kylissä kuin kaupungeissa. Pellot sijaitsivat kaupunkien tuntumassa. Artasin kylän naiset osallistuivat kodin ulkopuolella satunnaisesti maataloustöihin. Etnografisten paralleelien mukaan muinaisissa maatalousyhteisöissä naiset olivat tavanomaisesti mukana vuodenaikojen mukaisissa sesonkitöissä. Ruutin kirjan tapahtumat antavat välähdyksen naisten keskinäisestä kommunikaatiosta ja arkipäivän toiminnoista. Ruut-kertomuksen on ajateltu sisältävän varhaista kirjallista materiaalia, joka kuvaa varhaisisraelilaisten elämää.[171] Ruutin ja palvelijattarien pellolla työskentely viittaa siihen, että pelloilla työskenteleminen oli myös naisille tavanomaista. Mikäli Ruutin kirjan tapahtumat sijoittuvat toiseen rautakauteen, kaupungistumisen myötä lisääntynyt hierarkkisuus naisen ja miehen välillä ei estänyt

[169] Rowell 2002, 150.
[170] Miller 2003, 301−306; Ebeling 2010, 34.
[171] Campbell 1975, 9−10. Campbell (edellä mainitussa s. 24−28) arvioi Ruutin kirjan olevan 950−700 luvuilta eKr.

naisia toimimasta kaupungin ulkopuolella sesonkitöissä. Naisten välinen vuorovaikutus ja sosiaaliset yhteydet tapahtuivat työn lomassa agraariyhteisössä. Mahdollisena israelilaisnaisten kommunikaation paikkana olivat kodin ulkopuoliset pellot ja muut viljelyspaikat.

Antropologien mukaan agraariväestön naiset osallistuivat maanviljelystöihin. VT:n tekstissä Ruut pui poimimansa tähkät (Ruut 2:17). Vaikka VT antaa varsin ohuen näkymän naisten keskinäisestä kommunikaatiosta tietyissä paikoissa, arkeologian löytöjen ja etnografian avulla voisi tulkita VT:n takaisia sosiaalisia tapahtumia oikeutetusti. Kaupungeista ja kylistä eri puolella Palestiinaa on löydetty puintiin yhdistettyjä alueita ja välineistöä. Puinti tapahtui puintialueella, joka sijaitsi kylän lähettyvillä olevalla penkereellä. Puinti suoritettiin kepin, eläinten, puimurin tai pyöräpuimurin avulla. Koska Lähi-idän naisen on nähty osallistuneen maanviljelystöihin, on todennäköistä, että naiset avustivat myös viljan puinnissa. Myös Jennie R. Ebelingin mukaan naiset ja tytöt avustivat miehiä puinnissa.[172]

Puintialueet osoittautuvat arkeologisen materiaalin ja etnografisen tutkimuksen valossa kodin ulkopuoliseksi vuorovaikutuksen tilaksi. VT:ssä maatalouteen liittyvät työt ja yhteisöllisyys liittyvät miehiin. Vaikka VT kuvailee niukasti naisten osuutta maanviljelystyössä, tässä tutkielmassa käytettyjen lähteiden valossa naisia ei voi tulkita lainkaan passiivisiksi osapuoliksi. Pikemminkin naisten kodin seinien ulkopuoliset vuorovaikutuksen tilat näyttäytyvät monipuolisina.

Muut kotitalon ulkopuoliset kommunikaation paikat

Arkeologisten löytöjen mukaan porttirakennelmat olivat tunnusomainen piirre kaupungeille (ks. alalukua 2.1.2). Päivittäisessä elämässä portit olivatkin julkisen toiminnan paikkoja. Kaupunkien porteilla käytiin kauppaa ja järjestettiin oikeudenkäyntejä. Siellä esiintyivät myös hallitsijat. Lisäksi porteilla oli kultin harjoitusta.[173]

[172] Ebeling 2010, 24, 35.
[173] Ks. 2. Kun. 7:1; 5. Moos. 21:19; 22:15; Ruut 4:1−11.

VT:n teksteissä kaupungin vanhimmat kokoontuivat kaupungin porteille päättämään yhteisistä juridisista, hallinnollisista ja sosiaalieettisistä asioista. Teksteissä ei mainita naisten kokoontuneen kaupungin porteille. Tekstit heijastavat patriarkaalista kulttuuria, jossa miehillä on yhteisössä päätäntävalta. Kun nainen kuitenkin todennäköisesti sai lähteä kaupungista vedenhakuun ja peltotöihin, naisten on täytynyt kulkea portin kautta kaupungin ulkopuolelle. Arkeologisten esitysten mukaan kaupungin porttien sisäpuolella ja myös joissain Palestiinan kylissä oli aukio. Se saattoi toimia kohtaamispaikkana asukkaille. Mahdollisesti se myös toimi kaupankäynnin paikkana.

Lähi-idän kulttuureissa näyttää olleen kahtiajako miesten hallitseman julkisen alueen ja naisten hallitseman yksityisalueen välillä. Miehet esiintyivät useissa yhteisöissä julkisen elämän auktoriteetteina, ja naisilla oli puolestaan valtaa kotitalouden kontekstissa. Useat poikkikulttuuriset tutkimukset osoittavat tämän asetelman tavanomaiseksi.[174] Myös VT:n kertomuksissa asetelma on samankaltainen. Kun tähän liitetään aiemmat huomiot Israelissa väestön naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (ks. lukua 3.2.1), voisi ajatella, että naisella oli varhaisisraelilaisessa yhteisössä väljempi liikkumavapaus. Myöhemmällä rautakaudella, varsinkin kasvavissa kaupungeissa, byrokraattisuus ja miehen päätäntävalta lisääntyivät. Voisi olla loogista ajatella, että naisten kulkeminen oli kontrolloidumpaa myöhemmän rautakauden suurissa kaupungeissa. Näissä ilmenneet jykevämmät porttirakennelmat antavat vihjeitä kaupungin tarpeesta suojautua ja puolustautua. Olisi mahdollista nähdä, että hallintokaupunkien byrokraattisuuden lisääntymisen myötä kasvoi tarve valvoa yhteisön liikkumista. Pidän mahdollisena, että myös naisten keskinäinen vuorovaikutus kodin ulkopuolella oli rajatumpaa myöhemmällä rautakaudella suuremmissa kaupungeissa.

On arkeologisesti todennettu, että kaupungistuminen lisääntyi toisella rautakaudella. Urbanisoituminen ja sosiaalinen kerrostuminen mahdollisesti lisäsivät miesten valtaa julkisella alueella. Kun monia VT:n tekstejä pidetään varsin myöhäisinä kirjoituksina, kyseisen ajan lisääntyvä kaupungistuminen ja sosiaaliset muutokset perhedynamiikassa ovat merkittäviä. Näin ollen naiset saivat osallistua kotitalouden

[174] Meyers 1988, 42−45; Faust 2002, 59−60; Marsman 2003, 153, 167.

sisäiseen päätöksentekoon, mutta julkisesta päätäntävallasta vastasivat miehet. Toiselta rautakaudelta on näyttöä (esimerkiksi Beerseban kaivauksista), että kaupungin varakkaampi väestö, niin kutsuttu eliittiväestö asui hallintorakennusten, portin ja keskusaukion lähettyvillä, jolloin he osallistuivat kaupungin asioiden päätöksentekoon. Eliittiväestö ei osallistunut maatalouden hoitoon. Köyhempi väestö, kuten tämän tutkimuksen kohteena olleet naiset, asuivat perheineen kaupungin laitamilla. On todennäköistä, että naisilla oli pääsy kodin ulkopuolelle pelloille töihin, mutta kulku oli valvotumpaa.[175] On mahdollista, että naiset liikkuivat yhteisönä tai tapasivat toisiaan ohimennen portilla ja aukiolla. Naiset eivät kuitenkaan osallistuneet julkiseen päätöksentekoon ja yhteisön taloudellis-juridisten asioiden käsittelyyn porteilla ja aukioilla. Koska maanviljelys säilyi tärkeimpänä elinkeinona myös kaupungeissa, näkisin yhä israelilaisnaisten satunnaisiksi sosiaalisen kommunikaation tilanteiksi kodin ulkopuoliset maanviljelystyöt.

Tutkin vielä, avautuisiko muita VT:ssä mainitsemattomia paikkoja naisten sosiaalisen kommunikaation tiloiksi kodin ulkopuolelta. Naisen osallistuminen maatalouden toimintoihin näyttää olleen ilmeistä koko rautakauden ajan Palestiinassa (ks. lukua 3.1.3). Ylänköalueiden varhaisisraelilaiset elivät täysin maan antimista. Viininviljely ja viljan kasvatus penkereillä sekä puutarhanhoito sopivat arkeologien tutkimusten mukaan Palestiinan ylänköalueille. Viinirypäleiden kasvatuksesta ja viinin tekemisestä on useita löytöjä jo ensimmäiseltä rautakaudelta eri paikoista Palestiinaa (vertaa luvun 2.1.4 alaviitettä 98). Kaupungeissa osalla perheistä saattoi olla maanviljelysalueella omia viinipuristimia. Maaseudun kylissä viinipuristimia on löytynyt erillisiltä alueilta kylien läheisyydestä. On todennäköistä, että koko kyläyhteisö auttoi rypäleiden korjuussa ja viinin valmistusprosessissa. Tätä näkemystä tukevat myös etnografiset tutkimukset. Ebelingin mukaan koko perhe saattoi siirtyä korjuun ajaksi viiniviljelmille.[176] Naisten osuus viininviljelyssä tunnetaan myös VT:ssä (Sananl. 31:16). Työskentely viiniviljelyksillä kokosi kylän tai kaupungin väkeä talkoisiin. Voisi päätellä, että viiniviljelykset ja viinin valmistusprosessi tarjosivat kodin ulkopuolisen kommunikaation tilan kylän ja naapurikylien naisille. Toki naiset olivat kommunikaatiossa myös oman kylän tai

[175] Singer-Avitz 2011, 299.
[176] Ebeling 2010, 64−67. Myös Faust 2011, 261−265.

naapurikylien miehiin. Tämä puolestaan antaa edelleen rikkaamman kuvan VT:n naisten sosiaalisesta elämästä.

Vaikka VT on niukkasanainen naisten keskinäisestä kommunikaatiosta ja fyysisistä tiloista, joissa naisten vuorovaikutus on voinut olla mahdollista, kodin ja pihapiirin yhteydestä löydetyt kotitalousvälineet antavat viitteitä naisten toiminnallisuudesta. Luvussa kolme selvisi, että Lähi-idän naisten välistä vuorovaikutusta on tapahtunut kotitöiden lomassa. Ryhdyn tarkastelemaan tämän tutkielman toisen ja kolmannen luvun perusteella, mitkä olisivat israelilaisnaisten keskinäisen kommunikaation tilat.

4.1.2 Naisten kohtaamiset kotitalouden piirissä

Tässä alaluvussa analysoin naisten kohtaamisen tiloja kotitaloudessa jaottelemalla kaupunkilaiset ja maaseudun kylissä asuneet naiset. Kotitalouden ympäristöksi määrittelen asuintalon ja sen välittömässä läheisyydessä olevan pihapiirin rakennuksineen. Erittelen varhaisrautakauden ja myöhemmän rautakauden eroja, mikäli tulee esille joitakin ratkaisevasti muuttuvia seikkoja. Analyysissä viittaan toisen ja kolmannen luvun kirjallisuuteen. Viittaan myös ensimmäisen luvun VT:n teksteihin, vaikka ne antavat suppean kuvauksen israelilaisnaisen toiminnoista ja kanssakäymisestä.

Kaupunkilaisnaisten kohtaamisten tilat

Naisten välistä kommunikaatiota tapahtui laajamittaisesti kotitöiden yhteydessä. VT:n kirjoitukset naisten kotitöistä ovat niukkoja, mutta niistä hahmottuu kuitenkin kuva, jonka mukaan naiset valmistivat ruokaa ja tarjoilivat sitä, leipoivat ja osallistuivat käsitöiden tekoon kuten langan kehräykseen, kudontaan ja ompeluun. Kaupunkimiljöössä Tamar vaivaa taikinaa, leipoo kakkuja ja tarjoilee niitä (2. Sam. 13: 8−9). Myös kertomuksessa (1. Sam 27: 24) nainen vaivaa leipätaikinan ja leipoo happamattomia leipiä Saulille. Voiko kaupunkilaisnaisten kommunikaation verkoston ajatella liittyvän kotitaloustöiden yhteyteen? Onko kaupunkilaisnaisten

sosiaalisesta verkostosta mahdollista tuottaa lisäinformaatiota kotitaloudesta löydettyjen arkeologisten löytöjen perusteella? Tätä selvittelen joidenkin esimerkkikaupunkien osalta.

Rautakaudella kaupungeissa asui sekä ydinperheitä että laajennettuja perheitä talojen koon perusteella. Ei voida yksiselitteisesti päätellä, että kaupungeissa olisi asunut vain ydinperheitä, kuten Faust aikaisemmin esitti.[177] Kuitenkin joissain kaupungeissa vallitsi ydinperhemalli. Esimerkiksi David Ilan on tarkastellut ensimmäisen rautakauden aikaista Danin kaupunkia. Ilanin selvityksestä saadaan tietoa kotitalouksiin liittyvistä rakenteista. Danissa lisääntyivät ydinperheiden asunnot, joista on löydetty viljan jauhamiseen käytettyjä esineitä: kustakin asunnosta on löydetty yhdestä kahteen esinettä. Ydinperheillä oli omia varastointitiloja, mutta kaupungissa on myös merkkejä keskitetystä varastoinnista. Varhaisemmat suurten tarjoiluastioiden määrät vähenivät ensimmäisellä rautakaudella, mistä on päätelty, että yhteisöllinen ruoanvalmistus ja tarjoilu muuttuivat. Pienemmät ryhmät, ydinperheet, valmistivat ruoan ja ruokailivat itsenäisesti. Yksittäisistä kotitalouksista löytyy erilaisia kotitalouden ylläpitoon tarvittavia esineitä, kuten uuneja, jauhinkiviä ja säilytyskuoppia, jotka viittaavat perheiden itsenäisempään kotitalouden hoitoon.[178]

Tell Qasilessa ensimmäisen rautakauden asutuskaivauksista on löytynyt ydinperheille sopivia taloja, mikä tukisi puolestaan Faustin väitettä, että kaupunkilaisperheet olivat ydinperheitä.[179] Tutkimukset toisen rautakauden ajan pikkukaupungin Tell en-Nasbeh:n asutuksessa antavat viitteitä laajennetun perheen asuintalosta, jonka eri huoneissa asui ydinperheitä. Yleiset tilat olivat ydinperheiden yhteiskäytössä. Yhteisiä olivat muun muassa keittiöhuone, varasto, työskentelypajat ja piha-alue. Kesäaikaan käytössä oli myös ulkokeittiö. Käsitöiden tekoon liittyviä välineitä on löytynyt talosta, jonka tiloja käytettiin toisinaan öljyn puristamiseen.[180] Beerseban kaupungin asuintaloissa sijaitsi kotitalouden aktiviteetteihin käytetty monitoimitila. Tavanomaisesti se sijaitsi talon sisällä keskushuoneessa. Taloissa oli pääsääntöisesti kaksi uunia: toinen talon sisällä ja toinen talon edustalla ulkona. Jokaisessa talossa oleva keskushuone toimi muuntuvana tilana, jossa valmistettiin

[177] Ks. Mazar 1992, 489.
[178] Ilan 2011, 139, 143−144, 146, 151, 153.
[179] Gadot 2011, 177.
[180] Brody 2011, 249, 251, 254.

ruokaa, ruokailtiin, kehrättiin ja kudottiin. Kangaspuupainoja ja kehruupyöriä löytyi keskitetysti tietyistä paikoista. [181]

Etnografisten tutkimusten valossa ja useiden ikonografialöytöjen perusteella Lähi-idän naisten keskinäistä yhteistyötä oli käsitöiden teko, kehräys, kudonta kangaspuilla ja ompelu.[182] Kangaspuiden painoja on löytynyt useilta rautakauden kaivausalueilta kaikista asuintaloista. Värttinäpyöriä on löydetty suuria määriä melkein kaikilla Palestiinan alueen kaivauksilla.[183] VT:n kuvaamilla Israelin alueilla käytettiin villaa ja pellavaa. Riippuvaisuus lampaista ja vuohista lisääntyikin rautakaudella. VT:ssä tunnetaan villan ja pellavan työstäminen kudonnasta kotitalouskäyttöön. Vaikka VT ei kuvaa laajamittaisesti naisten käsitöiden tekoa, arkeologisen ja etnografisen evidenssin perusteella on ilmeistä, että kaupunkilaiset naiset kokoontuivat käsitöiden merkeissä, vaikka he asuivat ydinperheissä. VT:n kuvaukset naisten kutomisesta osoittavat, että naiset ovat tekemässä käsitöitä pyhäkköjä varten.[184] Kohtaus liittyy Jerusalemin kaupunkiin ja Joosian reformin aikaan myöhäiselle rautakaudelle. Tekstistä heijastuu, että kaupungissa muodostui sosiaalista kerrostumista, kuten aiemmin tässä tutkielmassa on jo todettu. Tuolloin kaupungissa oli pyhäkköpalvelijoita, joiden huoneissa naiset kutoivat Astartelle. 2. Moos. 35 luvussa naiset kehräävät lankaa pyhäkkötelttaa ja pyhiä vaatteita varten. Naisten käsitöiden teko näyttäisi päässeen VT:n sivuille, koska naisten tekemällä työllä oli uskonnollista merkitystä. Kuitenkin on oletettavaa, että naisten arkipäivän tehtäviin kuuluivat yhdessä tehdyt käsityöt ja että käsitöitä tehdessä jaettiin tietoa ja osaamista. Esimerkiksi *Hyvän vaimon ylistys* (Sananl. 31: 13, 19, 21, 22, 24) kuvaa naisen arkipäivän tehtäviä kuten kehräämistä, kudontaa ja ompelua.

Kaupunkien ydinperheiden talojen keskustilasta on löytynyt ruoanvalmistukseen viittaavia löytöjä. Jos ydinperheen talossa oli oma uuni, voitaisiin ajatella, että ydinperheen nainen valmisti ruoan siellä. Tällöin ruoanlaiton yhteyteen liittyvää naisten kommunikaatiota ei olisi ollut jatkuvasti päivittäisten ruoanvalmistus- ja tarjoiluaskareiden lomassa. Ydinperheiden osalta nähtiin esimerkkejä, että

[181] Singer-Avitz 2011, 286−288, 292−293, 301. Myös Meyers (Meyers 2009, 26.) mainitsee kangaspuiden esiintymistä samassa talossa, josta voi päätellä naisten kutoneen yhdessä.
[182] Barber 1994, 191; King & Stager 2001, 156; Meyers 2009, 25−26.
[183] King & Stager 2001, 152−154.
[184] 2. Moos. 35: 25−26; 2. Kun. 23: 7.

kaupungeissa ruokailtiin oman perheen kesken, jolloin naisten laajempi konkreettinen vuorovaikutus olisi ollut vähäisempää. Kaupunkilaisväestö muistutti kuitenkin luonteeltaan pitkälti maanviljelyskylien väestöä. Patrialokaalisesti kulttuurisesti syvään juurtunut yhteisperhemalli (joint family) oli ihanne niin kaupunkilais- kuin maalaiskylien yhteisöissä. ”Isän talo” (bêṯʾāḇ) oli israelilaisen yhteisön talouden- ja sosiaalisen elämän perusta.[185] Tältä pohjalta voisi päätellä, että kommunikaatio ydinperheiden naisten välillä oli vahvaa. Ainakin agraariyhteisössä ruoanvalmistukseen liittyvää vaihtotaloutta ja tietotaitoa harjoitettiin kollektiivisessa yhteisössä.[186]

Myös laajennettujen perheiden kotitalouksien olemassa olo kaupungeissa säilyi läpi rautakauden, minkä vuoksi voisi olettaa, että perheenjäsenten välinen kommunikaatio yhteistiloissa jatkui edelleen. Pienistä maaseudun kaupungeista on löydetty kotitalojen yhteydestä teollista välineistöä, joka liittyy viininvalmistukseen ja öljyn puristukseen.[187] Koska kaupungin väestö eli edelleen vahvasti maataloudesta ja koska yhteisön tavoitteena oli turvata kaikkien selviytyminen, mikseivät naiset olisi tavanneet myös kaupungeissa kotitalojensa tuntumassa yhteisten töiden merkeissä? Näen VT:n naisten välisen vuorovaikutuksen olleen vilkasta myös naisten roolien, kuten puolisona olon, äitiyden ja lapsen kasvatuksen myötä. Näiden roolien merkitys tulee esille useiden VT:n tekstien kautta, joten on mahdollista nähdä roolien yhdistäneen naisia ja koonneen naisia keskinäiseen kommunikaatioon kotitalojensa läheisyydessä. Tavanomaiset naisten roolit ovat tarjonneet päivittäisen yhteydenpidon tilaisuuden kylän naisille.

Maalaiskylien naisten kohtaamisten tilat

Maaseudun nelihuonetaloissa on useampien tutkijoiden mukaan asunut laajennettu perhe. Väite perustuu tutkimuksille, joiden mukaan maaseudun kylien talot olivat suurempia kuin kaupunkien asuintalot. Kaupunkien asuintalot olivat tavallisesti kolmihuonetaloja, joihin mahtuisi ydinperhe. On todennäköistä, että maaseudun

[185] Schloen 2001, 51, 175, 183. Ks. myös Ilan 2011, 154.
[186] Näin myös ajattelevat tutkimuksissaan Meyers ja Granqvist, ks. aiemmat tämän työn luvut.
[187] Mazar 1992, 437.

kylissä asui samassa talossa 3−4 sukupolvea, jotka jakoivat yhteiset aktiviteettitilat. Maalaiskylien talojen sisäinen huonejako oli muuntuva, jonka on päätelty johtuneen perhekoon vaihtelevasta määrästä. Kylien talojen huoneluku oli suurempi (5−8 seinin jaettua huonetta) kuin kaupunkitalojen. Huonejaottelu viittaa siihen, että talossa on asunut samanaikaisesti useampi ydinperhe muodostaen yhden laajennetun perheen.[188]

Valtaosa israelilaisnaisista eli agraariyhteisössä läpi rautakauden joko kylissä tai pienissä linnoitetuissa maalaiskaupungeissa. Faust arvioi, että ensimmäisen rautakauden ajan tapaisia maalaiskyliä ei enää ollut siirryttäessä toiselle rautakaudelle. Arkeologisten tutkimusten perusteella ensimmäisen rautakauden aikaiset kylät ovat joissain paikoissa laajentuneet pieniksi maalaiskaupungeiksi siirryttäessä toiselle rautakaudelle.[189] Tätä taustaa vasten varhaisrautakauden israelilaisnainen on asunut pienissä kylissä keskeisellä ylänköalueella ja muualla Palestiinassa.[190] Naiset ovat eläneet joko pysyväisasutuksessa maanviljelysyhteisössä tai puolipaimentolaisina integroituen osaksi pysyväisasutusta.[191]

Maalaiskylien asuintalojen sijoittuminen suhteessa avoimeen julkiseen tilaan (kuten esimerkiksi ʿIzbet Sartah:ssa) viittaa kylän asukkaiden vilkkaaseen kommunikaatioon. Kylän taloissa olivat pienet yksityiset tilat ja avoin yhteinen piha-alue. Talojen keskelle jäävä avoin piha-alue tarjosi asukkaille yhteisen foorumin, jossa vaihdettiin päivittäiset kuulumiset ruoanvalmistuksen ja ruokailun yhteydessä. Kylän keskellä oleva julkinen ja avoin tila vahvisti asukkaiden sosiaalista yhteyttä. Piha-alue oli merkittävässä roolissa säädellessään ja ylläpitäessään yhteisön sosiaalista järjestystä sekä valvoessaan jokaisen yksilön elämää.[192] Olisi mahdollista nähdä kyläyhteisön muodostuneen perhekunnista (bêṯ ʾāḇ), jotka muodostivat klaanin. Tällainen yhteisö oli tasa-arvoinen, mutta mies oli silti perheenpää. Kylänyhteisön asioista päättivät kylän vanhimmat.[193] On todennäköistä, että miesten päivittäisiin töihin kuuluivat kodin ulkopuoliset maanviljelystyöt, jotka määräytyivät

[188] Faust & Bunimovitz 2003, 26. Näin tulkitsevat myös Meyers (Meyers 1988, 133); Stager (King & Stager 2001, 12−15); Ebeling (Ebeling 2010, 30−31).
[189] Faust 2007, 4.
[190] Kuten Mazar alaluvussa 2.1.3 esittää.
[191] Kuten aiemmin tässä tutkielmassa muun muassa Meyers ja Ebeling esittävät.
[192] Gadot 2011, 171, 178.
[193] Meyers 1988, 134; King & Stager 2001, 36−37; Gadot 2011, 177−179.

vuodenaikojen mukaan. Naiset kohtasivat päivittäin kylän yhteisellä alueella vastatessaan ruoanvalmistuksesta ja tarjoilusta.

VT:n tekstit antavat suhteellisen niukan kuvan israelilaisnaisten kollektiivisesta toiminnasta. Kuitenkin aiemmin mainittujen VT:n kohtien tarkastelu osoittaa, että nainen oli vastuussa kotitalouden päivittäisistä tehtävistä. Viljan viljeleminen ja sen jalostaminen jauhoiksi osoittautui rautakauden Palestiinassa tavanomaiseksi. VT:ssä leipä (לֶחֶם) mainitaan useissa kohtaa israelilaisten tavanomaisena ruokalajina. Kun tarkastellaan patriarkkakertomuksien naisia, kertomuksissa ilmenee joitakin mainintoja viljan jauhamiseen liittyvistä välineistä kuten jauhinkivistä (2. Moos. 11: 5). Joitain kuvauksia naisten yhteydestä leivän tekemiseen on Mooseksen kirjassa, jossa 10 naista paistaa leipiä samassa uunissa (3. Moos. 26: 26) ja jossa Saara alkaa puolisonsa käskystä leipoa leipää (1. Moos. 18: 6).

Mikäli pidetään kiinni Faustin, Meyersin ja Ebelingin arkeologisista tutkimuksista, on todennäköistä, että maalaiskylien nelihuonetalot olivat useamman perheen yhteiskäytössä. Meyers yhdistää kotitalouden tilat agraariyhteisön naisen pääasialliseksi aktiviteettitilaksi. Kotitaloustöihin liittyviä toimintoja on tutkittu arkeologisten löytöjen perusteella. Kylien nelihuonetalojen yhteiseltä piha-alueelta on löytynyt ruoanvalmistukseen liittyvää välineistöä, minkä lisäksi uuneja on löydetty talojen sisältä, ulkopuolelta, avoimilta alueilta ja kaduilta. Ulkona olevat uunit ovat olleet sisätilojen uuneja suurempia, mistä on päätelty, että ulkotiloissa olevat uunit olivat isomman yhteisön käytössä. Lisäksi ulkouuneja käytettiin mahdollisesti kesäaikana.[194]

Kun verrataan arkeologisia kotitalouden yhteydestä löytyneitä ruoanvalmistus- ja leipomisvälineitä etnografisiin selvityksiin (katso lukua kolme), VT:n tekstien takaisesta naisten sosiaalisesta maailmasta voisi tehdä rohkeita oletuksia. Israelilaisnaisten tehtävä kylissä agraariyhteisössä oli vastata perheen päivittäisistä kotitaloustöistä sekä kotitalossa että sen välittömässä läheisyydessä. Päivästä kului useita tunteja aikaa ruoanvalmistukseen ja leivän leivontaan, joihin saman kotitalouden naiset osallistuivat yhdessä. Voisi olettaa, että saman ”isän talon” naiset

[194] Ebeling 2010, 50−51.

jakoivat vastuuta töistään. He suunnittelivat ja toteuttivat ruoanlaiton yhdessä. Koska israelilaisnaiset elivät vaatimattomissa ympäristöolosuhteissa, jossa sekä miehiä että naisia tarvittiin työntekoon, naisilla oli todennäköisesti paljon itsenäistä vastuuta kotitaloustöistä. Kuitenkin on mahdotonta ajatella, että nainen olisi vastannut kotitaloustöistä itsenäisenä yksilönä, koska hän oli integroitunut koko yhteisöön.

Arkeologisten ja etnografisten tutkimusten mukaan kylien naiset osallistuivat yhteistoiminnallisesti kotitaloustöihin. Vaikka VT ei liioin mainitse näiden agraariyhteisöjen naisten sosiaalisia verkostoja, naisten voidaan ajatella verkostoituneen keskenään kylien kotitaloustoimintojen kautta. On perusteltua nähdä naiset istumassa ryhmässä ja jauhamassa jauhoja, paistamassa leipiä yhdessä sekä suunnittelemassa yhdessä päivän ruokia käytettävissä olevista raaka-aineista.[195] Tämän lisäksi on todennäköistä, että naiset ovat hoitaneet lapsiaan kotitöidensä ohessa. Etnografisten esitysten mukaan myös saman perheen muut naiset osallistuivat lasten kaitsentaan. Koska lasten varhaiskasvatus nähtiin äidin tehtäväksi, on todennäköistä, että naiset pohtivat yhdessä lasten kasvatusasioita. Naisten hoito- ja kasvatusvastuu omista lapsistaan ilmenee myös VT:ssä (Sananl. 1: 8; 31:1; 1. Sam. 1: 22−28).[196] Naisten päivittäisiksi kommunikaation paikoiksi osoittautuvat kotitaloustöiden tilat. Koska elettiin omavaraintaloutta, yhteistyö kylän toisten perheiden kanssa näyttää ilmeiseltä. Näin ollen kylän naisten välinen yhteistyö ja tietotaidon jakaminen olisivat myös VT:n ”tavallisten” naisten sosiaalinen malli.

On todennäköistä, että kylän naisten sosiaalinen auttamisverkosto toimi muissakin kotitaloustöissä. Niin kaupunkien kuin maalaiskylien asuintaloista on löytynyt käsitöiden tekoon viittaavaa välineistöä. Etnografisten selvitysten perusteella Lähi-idän maanviljelysyhteisöjen naisten kotitaloustöiksi kuuluivat villan kehräys, kankaan kudonta ja ompelu, kuten luvussa kolme ilmeni. Kivestä ja luusta tehtyjä värttinäpyöriä ja loimien painoja on tavanomaisesti esiintynyt rautakauden ajan talojen yhteydessä. Kankaan kudontaan viittaavat painot ja tekniikka osoittavat kudonnassa olleen vaiheita, joiden tekemiseen tarvittiin enemmän kuin yksi nainen.

[195] Ebeling 2010, 43−50.
[196] Ebeling 2010, 47.

Israelilaiskodeista löytyneet rei'itetyt saviesineet ja kangaspuupainot todistavat naisten työskennelleen monivaiheisten käsitöiden merkeissä yhdessä.[197]

Kuten jo aikaisemmin ilmeni, naisten tavanomainen kotityö oli keramiikan valmistus. Erityyppisiä keramiikka-astioita tarvittiin päivittäisissä ruoanlaitto- ja säilöntätöissä. Perheen veden, viljan ja muiden maataloustuotteiden varastointiin liittynyttä keramiikkaa on löytynyt runsaasti kylien asutuksista. VT:n mukaan saviastioiden valmistus oli miesten työ. Ebeling kuitenkin esittää tutkimuksessaan vedoten etnografiseen tietoon ja joihinkin kotitaloista löytyneisiin saven työstämisvälineisiin, että mahdollisesti myös israelilaiset naiset osallistuivat keramiikan valmistukseen. Keramiikan valmistus saven keräämisestä astioiksi muovaamiseen vaati sekä työvoimaa että osaamista. Ebeling arvioikin koko yhteisön osallistuneen saven keräämiseen. Perheessä nainen välitti osaamista sukupolvelta toiselle.[198] Tämä sopisi varhaisrautakauden tehtävä-orientoituneille naisille, jotka saattoivat kokoontua työn merkeissä myös keskustelemaan keskenään.

Maalaiskylien nelihuonetalojen naisten toimintojen tilat ovat pääteltävissä arkeologisten kotitaloustöihin viittaavan välineistön ja etnografisten lähteiden avulla. Lähi-idän naisista tehtyjen tutkimusten perusteella voidaan olettaa naisten osallistuneen yhteisöllisesti kotitaloustöihin. Rohkenisin tutkimusaineiston perusteella avata ovia VT:n takaiseen naisten arkipäivän maailmaan. Naisten vuorovaikutusta ja sosiaalisia verkostoja on vaikea nähdä erillisinä päivittäisistä kotitaloustöistä. Päivittäiset kotitalouden työtehtävät toivat naiset kohtaamispaikoille ja avasivat naisille tien sosiaalisiin verkostoihin.

4.1.3 Muut naisten vuorovaikutuksen tilat

VT:n useissa kohdissa israelilaiset, niin naiset kuin miehet ja lapset, saapuvat palvelemaan Jumalaa ja osallistumaan yhdessä uhritoimituksiin. Jumalanpalvelus ja uskonnollisuus ovat VT:n ydinalueita. VT:n kirjoituksien perusteella uskonnollisuus

[197] Mazar 1992, 491; Meyers 2009, 26; Ebeling 2010, 56−59.
[198] Ebeling 2010, 53−56.

on fokusoitu miesten johtamaksi, johon toki naisetkin osallistuivat mutta miesten ehdoilla. VT:ssä on kuitenkin esimerkkejä naisten osallisuudesta uskonnolliseen toimintaan. Naiset ylistivät Herraa tanssien, laulaen ja soittaen (2. Moos. 15: 20−21). Naiset saivat olla osallisina uhriateriassa (2. Sam. 6: 19). He valmistivat uhrikakkuja ja ompelivat pyhiä vaatteita. On perusteltua selvittää, olisivatko naisten kommunikaation tilat ja keskinäinen verkosto muodostuneet myös uskonnollisen toiminnan kautta. Käsittelen kysymystä Mazarin ja Stagerin tutkimusten mukaisesti (alaluku 2.1.2) sekä etnografisten tietojen avulla (alaluku 3.2.3). Ensin tarkastelun kohteena ovat julkiset uskonnolliset paikat ja sen jälkeen yksityiset paikat eli kodit ja kotien yhteydestä löytyneet uskonnollisiksi esineiksi tulkitut löydöt. Julkisuudessa toimineet naisprofeetat eivät kuulu tämän tutkimuksen piiriin vaan valtaväestön israelilaisnaiset.

Saattoivatko israelilaiset naiset kokoontua yhdessä jumalanpalvelukseen rautakauden Palestiinasta löydetyille julkisille uskonnollisille paikoille? Osallistuivatko naiset itsenäisesti tai naisryhmissä kultin harjoitukseen tai uhriaterioille? VT:n tekstien mukaan vastaus on kielteinen. Uskonnon harjoitus yhteisön mukana salli naisten osallisuuden, mutta VT:n tekstien mukaan julkinen uskonnollinen toiminta oli miesten dominoimaa. Koska uskonto oli yhtenä osatekijänä perheen sosio-taloudellisessa kontekstissa, on oletettavaa, ettei uskonto kuulunut pelkästään miespuolisille. Jos pidetään todennäköisenä, että mies oli auktoriteetti suhteessa vaimoonsa ainakin lisääntyvästi myöhäisrautakauden kaupungeissa, niin miehellä oli mahdollisesti valtaa päättää myös perheen uskonnollisesta osallistumisesta.

Arkeologien (Mazar ja Stager) mukaan kaupunkien kulttipaikat, uhri- ja suitsutusalttarit, yleistyivät rautakauden loppua kohden. Poikkikulttuurisissa tutkimuksissa selviää poikkeuksetta, että julkiset instituutiot olivat miesten hallinnassa. Myös Juudassa on myöhäisellä rautakaudella nähtävissä kultin keskittymistä ja kultin toimittamiseen erikoistuneita pappeja. Muinaisessa Lähi-idässä ja myös Israelissa papilliset toimitukset nähtiin miesten hallitsemina.[199] Marsmanin mukaan israelilaiset naiset osallistuivat esimerkiksi Ugaritissa kultin ja jumalanpalveluksen toteutukseen soittajina, muusikkoina ja laulajina ennen

[199] Bird 1997, 87, 93. Marsman (Marsman 2003, 613) uskoo israelilaisnaisten osallistuneen jumalanpalveluksiin säännöllisesti.

monarkian aikaa ja monarkian ajan alussa. Myöhäiseksiilin aikana kultin keskittymisen ja pappeuden ammatillisen alun myötä naisten julkinen uskonnollinen rooli hävisi. Kultin keskittyminen keskusalueille, kultin laillistaminen ja tiettyjen rituaalien toteutuksen valvonta saattoivat johtaa naisten osallistumisen estämiseen.[200] Tämä olisi linjassa urbanisoitumisen ja sosiaalisten muutosten kanssa. Naisilla oli mahdollisesti monarkian aikaan asti keskinäistä kommunikaatiota jumalanpalveluksen ja kultin yhteydessä. Kaupunkien kasvaessa ja kultin keskittyessä keskeisille paikoille naisilla näyttäisi olleen pienempi mahdollisuus viettää yhteistä aikaa jumalanpalveluksessa.

Arkeologit ovat löytäneet etenkin myöhäisrautakaudelta kotitalouksista uskonnollisuuteen viittaavia esineitä, erityisesti terrakottafiguureita. Olisiko tulkittavissa, että naisten uskonnollista toimintaa ilmeni kotitalouksien yhteydessä? Naisella oli vahva rooli kotitalouden vastuullisena huolehtijana. Nainen eli kollektiivisessa yhteydessä kaupungin tai kylän toisiin naisiin kotitaloustöiden myötä. Viittaavatko kotitalouksista löytyneet rituaaliobjektit ja muut uskonnolliset välineet naisten väliseen yhteiseen jumalanpalvelukseen?

Kulttinurkkauksia on identifioitu laajalti Levantissa, kuten israelilais- filistealais- ja kanaanilaisalueilla. Asutuksista löytyneiden kulttinurkkausten on arvioitu olleen merkki kansan uskonnollisesta elämästä. Kulttinurkkauksista löytyneet esineet, kuten putkimaiset astiat, uhrausjalustat, kannettavat alttarit, koristellut juoma-astiat, pystykivet ja muu erikoiskeramiikka, on yhdistetty uskonnolliseen toimintaan. Myös päällystetyt pinnat, penkit ja korokkeet ovat mahdollisesti kulttitoiminnasta kertovia löytöjä. Näiden vertaaminen Välimeren maiden muiden vastaaviin löytöihin saattaa auttaa määrittelemään sosiaalisen ja rituaalisen käytännön malleja.[201] On kuitenkin oltava kriittinen sen suhteen, mitkä kotitaloudesta löytyneet esineet todella viittaavat kultilliseen toimintaan. Eri maissa figuurit ja muut kultillisina pidetyt esineet sisältävät muun kuin uskonnollisen merkityksen. Figuurien olemassaolo ei ole välttämättä merkki kultista, mutta niillä voi silti olla uskonnollisesti symbolinen merkitys, kuten jumalallinen suojelu tai muistutus jumalan olemassaolosta.[202]

---

[200] Brenner 1985, 132; Bird 1997, 102; Marsman 2003, 729.
[201] Hitchcock 2011, 321−322, 343.
[202] Press 2011, 361−363, 388−389.

Rautakauden ajan kodeista eri puolilta asuintaloa on kuitenkin löytynyt mainittavia määriä muun muassa pilarifiguureja, amuletteja, riipuksia ja lamppuja, joiden on katsottu liittyvän naisten rituaaliseen käyttäytymiseen. Arkeologit ovat identifioineet useista rautakauden ajan pienistä maalaiskaupungeista kotitalouspyhäkköjä, joita kutsutaan myös kulttinurkkauksiksi. Tell Farassa kotitalouspyhäkköjä on löytynyt useista asuintaloista. Rituaaliesineet näissä ja muissa kotitalouksien pyhäköissä heijastavat maatalous- ja paimentolaiselämää. On huomattavaa, että useimmat uskonnolliset esineet ja pienet figuurit sekä amuletit sijaitsivat useissa paikoissa nelihuonetalossa.[203]

Edellä mainittujen löytöjen perusteella useimmat tutkijat esittävät kotitalouden olleen merkittävä uskonnollisen toiminnan paikka. Etnografisen tiedon perusteella naisten uskonnollisuus keskittyi naiselle merkittävien asioiden, kuten perheen hyvinvoinnin ja perheluvun lisääntymisen, yhteyteen. Pilarin muotoisten alastomien naisten, jotka tukevat rintojaan käsillään, on ajateltu liittyvän äiti-jumalatarkulttiin. Äiti-jumalatar hoitaa ja suojelee elämää sekä avustaa hedelmöittymisessä ja synnytyksessä.[204] Pilarifiguurien esiintyvyys rautakauden kotitalouksissa, erityisesti naisten hallitsemilla alueilla, on huomattavaa: niitä ei ole löydetty yhteisöllisestä kulttikontekstista.[205] Kotitalouden päivittäisistä töistä vastannut nainen saattoi hyvinkin kotitöidensä ohessa kääntyä jumalan/jumalten puoleen pyytäen apua lisääntymisasioissa sekä anoen perheelleen terveyttä. Jumalallisen voiman ymmärrettiin vaikuttavan ihmisten, eläinten ja kasvien hedelmällisyyteen. Uskonnon harjoitus ja jumalanpalvelus olivat maanviljelysyhteisöissä osa taloudellista ja sosiaalista järjestystä. Tasa-arvoinen perhemalli mahdollisti naiselle vapauden toteuttaa päivittäisiä rituaaleja, rukoilla ja palvella jumalaa kotitalouden piirissä.

Toisen rautakauden aikaisten kaupunkilaiskotien yhteydestä löytyneet uskonnolliset esineet antavat perusteita ajatella, että naisilla oli uskonnollista toimintaa oman kotitalonsa suojissa. Mikäli julkiseen uskonnolliseen elämään osallistuminen oli naiselle rajatumpaa, sitä todennäköisempää olisi kotien yhteydessä toteutettu

[203] Nakhai 2011, 353−359.
[204] King & Stager 2001, 349.
[205] Meyers 2003, 45−46.

uskonnollinen toiminta. Naisia yhdistivät roolit äiteinä ja lasten kasvattajina. Naisten vastuulla oli turvata onnistunut raskaus ja suojella äitiä sekä lasta yhteisössä. On hyvin mahdollista, että uskonnolliset rituaalit auttoivat naisia yhteisössä. Uskonnollisuus ja sen toteuttaminen näyttäisivät olevan luonteva osa naisten välistä kommunikaatiota.[206]

On mahdollista nähdä naisten välistä kommunikaatiota tapahtuneen musiikin, laulun ja tanssin yhteydessä. Arkeologiasta löytyy merkkejä tästä. Muun muassa pilarinmallisissa pylväissä on kaiverrettu naispuolisia soittajia musiikkivälineineen soittamassa huilua, käsirumpua ja kielisoitinta. Naisten kollektiiviselle soittamiselle ja tanssimisille on löydetty vertaisaineistoa muista Lähi-idän kaivauksista. Palestiinan alueelta on löytynyt jonkin verran eri musiikkisoittimia.[207] En pitäisi mahdottomana ajatuksena, että naiset kokoontuivat yhteen musisoinnin lomassa, varsinkin kun oli juhlan aika.

4.2 Puhuvat todisteet kanssakäymisen tiloista ja verkostoista

Olen työssäni selvittänyt VT:n naisten sosiaalisen kommunikaation tiloja ja vuorovaikutusverkostoja. Koska VT:ssä kuvataan vähäisessä määrin naisten arkipäiväisiä toimintoja ja keskinäistä kanssakäymistä, mielenkiintoni naisten maailmaa kohtaan heräsi. Koska VT:n kirjallisuudessa on aukkoja aiheesta, lähdin selvittämään, mitä arkeologia voisi kertoa israelilaisten naisten asumisen ja toimimisen tiloista. Päädyin tutkimaan voitaisiinko avata ovia VT:n tekstien takaiseen naisten arkielämän, sosiaalisen verkoston ja kohtaamispaikkojen maailmaan.

Valitsin tutkimuskohteiksi Palestiinan rautakauden kaivauslöydöt. Näihin löytöihin perehdyin työni toisen luvun kirjallisuuden avulla. Selvitin kaupunkien ja maalaiskylien sijaintiin ja rakenteisiin liittyviä asioita. Tarkastelin kaupungeille

[206] Bird 1997, 63, 100; King & Stager 2001, 51; Meyers 2003, 48−49; Davies 2010, 110−111; Meyers 2010, 121; Nakhai 2011, 355−360.
[207] King & Stager 2001, 51, 287−300.

tyypillisiä rakenteita ja maalaiskylien ominaisuuksia. Koska kyseessä olivat talojen asukkaat, naiset, näin tarpeelliseksi perehtyä kotitaloista ja niiden ympäristöstä tehtyihin arkeologisiin tutkimuksiin.

Arkeologia antaa arvokasta tietoa niistä fyysisistä tiloista ja puitteista, joissa ihmiset asuivat ja toimivat. Kuitenkin jäänteet ovat eräällä tavalla hiljaisia: ne eivät kykene vastaamaan, kuka teki ja mitä tehtiin. Olivatko VT:ssä kuvatut naiset ja myös ne, joista teksteissä ei puhuta, keskinäisessä kommunikaatiossa? Missä heidän kokoontumispaikkansa sijaitsivat? Saadakseni kokonaisvaltaisemman kuvan VT:n naisten sosiaalisista verkostoista ja vuorovaikutuksen tiloista perehdyin sosiaalitieteiden tutkimuksiin. Käytössäni oli Lähi-idän maista tehtyjä etnografisia ja antropologisia tutkimuksia. Näiden lisäksi apuna oli Palestiinan ympärysmaiden kirjallisuudesta tehtyjä tutkimuksia.

Tarkoitukseni ei ollut etsiä todistusaineistoa Raamatun kuvaamien paikkojen ja Palestiinan kaivauslöytöjen välille. Myöskään syvempiin kaivausraportteihin ei ollut mahdollista perehtyä tämän työn puitteissa. Arkeologiset yleisesitykset antoivat riittävän kuvan kaupunkien ja kylien sijainnista, rakenteista, asutuksesta ja esinelöydöistä. Työssä käytettyjen arkeologien kirjallisuudessa (Meyers, Stager ja Ebeling) on etnoarkeologisia arvioita naisten toiminnan alueista ja tehtävistä rautakauden Palestiinassa. Tässä tutkielmassa käytetty kirjallisuus pohjautuu laajamittaisiin selvityksiin kaivauksilta ja laajoihin etnografisiin tutkimuksiin. Sitä, voidaanko rautakauden väestöä pitää israelilaisina, on vaikea todentaa. Kuitenkin sellaiset näkemykset ovat jatkuvasti lisääntymässä, joiden perusteella VT:n takainen maailma voisi todentua arkeologisessa materiaalissa. Huolimatta epäselväksi jäävästä israelilaisten alkuperästä, pidän perusteltuna puhua israelilaisnaisista. Tutkimuksen kannalta ei ole olennaista merkitystä, olivatko israelilaisnaiset perheidensä kanssa vaeltavia paimentolaisia, puolipaimentolaisia tai pysyväisasukkaita. Naisten sosiaalisen kommunikaation tiloiksi ilmenivät joka tapauksessa hyvin pitkälti päivittäisten kotitaloustöiden paikat sekä kotitalouden ympärillä olevat tilat.

VT:n naiset olivat tutkimusmateriaalin valossa monipuolisessa kanssakäymisessä myös kotitalonsa ulkopuolella. Ruutin ja Raakelin lisäksi näen muidenkin teksteissä mainitsemattomien israelilaisnaisten tulevan pelloille satokauden töihin ja

juottamaan karjaa. Asuivatpa muinaiset naiset kaupungeissa tai maalaiskylissä, naisten arkipäivän toimintoihin kuuluivat ainakin satunnaiset maataloustyöt. Tuskin yhteisön jäsenet, joiden selviytyminen riippui säästä ja olosuhteiden muutoksista, istuivat itsekseen viljapeltojen laidoilla ihmettelemässä. Maatalousväestön selviytyminen perustui yhteistoiminnallisuuteen. Tähän vaadittiin kekseliäisyyttä, yhteistä suunnittelua ja tehtävien jakoa.

Pidän hyvin todennäköisenä, että israelilaisnaiset tekivät töitä yhdessä, keskustelivat töidensä lomassa ja jakoivat toisilleen tietotaitoa. Peltotöiden lisäksi naiset osallistuivat puintiin, puutarhanhoitoon, viiniviljelyksillä auttamiseen ja muihin satunnaistöihin. Tasa-arvoisena nähty varhaisisraelilainen yhteisö takasi naiselle suhteellisen väljän liikkumavapauden, sillä työntekijöitä tarvittiin kodin ulkopuolella.

Tutkimustiedon perusteella väittäisin myös, että VT:n Rebekan, Midianin papin seitsemän tyttären ja kaikkien muiden naisten tyypillinen kohtaamispaikka oli kaupungin tai kylän kaivo. Ehkä naisten vedenhakumatka ei ollut aiheena sellainen, että siitä olisi kirjoitettu toistuvasti VT:n sivuilla. Kun arkeologisia jäänteitä vesijärjestelmistä täydentää Lähi-idän kulttuuritiedolla, tulee kuitenkin väistämättä esille naisten rooli päivittäisen vedenhakijoina. Vaikuttaisi siltä, että israelilaisnaisten kohtaamispaikat eivät olleet vain kodin seinien tai kaupungin porttien sisäpuolella, vaan naisilla oli mahdollisuus kohdata toisiaan etäämmällä kodista. Jos lähialueen elintärkeä kaivo tai lähde oli kylien yhteiskäytössä, on ilmeistä, että kylien naiset kohtasivat toisiaan kaivolla. Tämä vahvistaisi näkemystä, jonka mukaan lähialueiden naisten välillä saattoi olla sosiaalisia verkostoja. VT:n takainen naisten sosiaalinen elämä saisi näiden tulkintojen perusteella monipuolisemman ja runsaamman kuvauksen.

On todennäköistä, ettei työntäyteisellä israelilaisnaisella ollut koko päivää aikaa seurustella muiden naisten kanssa vedenhaun lomassa. Israelilaisnaisella oli hoidettavanaan kotityöt ja lapset. Arkeologisten jäänteiden ja etnografisten paralleelien perusteella naisten kohtaamispaikkoja olivat päivittäisten kotitöiden parissa tapahtuneet vuorovaikutustilanteet. Myös VT:n sivuilta löytyy muutama esimerkki naisten päivittäisaskareista, kuten leipomisesta, paistamisesta, kehräyksestä ja ompelusta. Väitän tässä tutkimuksessa tarkasteltujen laajamittaisten

esitysten perusteella, että israelilaisnaisten jokapäiväisiin arkitöihin kuuluivat edellä mainitut tehtävät. Arkeologisten asutuskaivausten ja sieltä löytyneiden artefaktien perusteella on perusteltua olettaa ruoanvalmistuksen, leivonnan, jauhojen jauhamisen ja käsitöiden kuuluneen rautakauden väestön työksi. Etnografisten analogioiden mukaan on johdonmukaista ajatella juuri naisten tehneen näitä töitä. On myös merkkejä naisten osallisuudesta keramiikan valmistukseen. Savenkerääminen ja eri vaiheet saven työstämisessä suoritettiin todennäköisesti talkoovoimin.

Varhaisrautakauden yhteisöissä korostui yhteistoiminnallisuus ja vaihtotalous, joten on todennäköistä, että naiset toimivat yhdessä. Kotitalouden päivittäiset työt saattoivat naiset keskinäiseen kommunikaatioon, jolloin töitä tehtiin yhdessä ja samalla jaettiin kuulumisia. Yhteisöllistä ruoanvalmistusta ja yhteisruokailua puoltaa se, että erityisesti kylissä ja osittain kaupungeissa uunit, ruoanvalmistusvälineet ja tarjoiluastiat sijaitsivat yhteisellä julkisella alueella. Osaamisen jakaminen ja koulutus kuuluivat saman kylän tai kaupungin naapuriverkoston naisten tehtäviin. Mahdollisesti toisen rautakauden kaupungistumisen myötä ydinperheen ruoanvalmistus ja ruokailu keskittyivät oman perheen piiriin, jolloin päivittäiset kodinhoitotehtäviin liittyvät naisten kontaktit saattoivat vähentyä. Kuitenkin talot sijaitsivat toistensa lähellä, joten on oletettavaa, että naapureiden naisverkostoissa tehtiin yhdessä käsitöitä ja jaettiin tietotaitoa. Raaka-aineita tuskin oli tasaisen runsaasti tarjolla, jolloin naapureiden välinen vaihtotalous toi naiset keskinäiseen kommunikaatioon.

Arkeologisen materiaalin perusteella ei voida arvioida VT:ssä esiintyvää naisten välistä kommunikaatiota, joka liittyi lisääntymiseen, äitiyteen ja lasten hoitamiseen. Lähi-idän etnografisten tietojen avulla on mahdollisuus saada vahvistusta VT:n naisten keskinäisestä kommunikoinnista liittyen äitiyden rooleihin. Israelilaisnaisten keskinäinen kommunikaatio säilyi, kun naiset tukivat toisiaan synnytyksessä ja lastenhoidossa. Pienten lasten hoitaminen ja kasvattaminen lienevät olleet koko yhteisön, ainakin lähimmän suvun, tehtäviä. Monitoiminen israelilaisnainen tuskin selviytyi yksin kotitöistä, kodin ulkopuolisista satunnaistöistä ja näiden lisäksi lastenhoidosta. Pitäisin vahvana oletuksena, että VT:n tekstien mainitsemattomatkin naiset osallistuivat yhdessä tehtäviin ja muodostivat siten verkoston. On kuitenkin selvää, että kaikissa arjen tehtävissään naiset eivät toimineet keskenään, vaan

esimerkiksi maataloustöissä he toimivat yhdessä koko yhteisön, myös miesten, kanssa.

Arkeologisten selvitysten ja etnografisten esitysten tuella voisi saada joitain viitteitä naisten uskonnollisesta kommunikaatiosta. VT ei ole täysin sanaton naisten osallisuudesta jumalanpalvelukseen. Ilmeni kuitenkin, että naisten osallisuus viralliseen kultin harjoitukseen julkisilla paikoilla väheni rautakauden loppupuolelle tultaessa. Esille nousi tutkimustuloksia, joiden mukaan naisten uskonnollisen toteutuksen paikka oli oma kotitalo. Rautakauden taloista on löydetty runsaasti rituaaliesineistöä. Mahdollisesti naiset kokoontuivat perheensä kanssa kotitalojen yhteydestä löydettyihin kotitalouspyhäkköihin. Naisten aktiviteettialueilta löytyneet rituaaliesineet antaisivat viitteitä naisten uskonnon harjoituksesta. Esineet kuvastavat hedelmällisyyteen ja maatalouteen liittyviä symboleja. Pitäisin mahdollisena, että israelilaisnaiset kokoontuivat päivittäisten kotitöiden yhteydessä rukoilemaan ja jumalanpalvelukseen. Joiden paralleelisten tutkimusten valossa näyttäisi uskottavalta, että israelilaisilla naisilla oli keskinäiseen kommunikaation tilaisuus musiikin toteuttamisen kautta. VT:n kirjoittajat mainitsevat tämän joitakin kertoja (2. Moos. 15: 20; Tuom. 21: 21).

Useimpien tutkijoiden mukaan VT on miesten kirjoittama, ja se sisältää kuvauksia Israelin kansan uskonnon muodostumisesta. Ehkä naisten kodin yhteydessä harjoittamaa uskonnollisuutta ei nähty teologisesti painokkaana, jotta siitä olisi kirjoitettu VT:ssä. Voisin kuitenkin ehdottaa, että VT:n kirjoituksien takana voitaisiin nähdä arkeologisten ja etnografisten tutkimusten perusteella merkkejä naisten uskonnollisuudesta. Israelilaiset naiset vastasivat kotitalouden päivittäisistä töistä, minkä lisäksi lasten syntyminen, äitiys ja hoitovastuu kuuluivat ennen kaikkea naisille. VT:n teksteissä Israelin kansan muodostuminen, periytyvyys ja suvun jatkuminen ovat toistuvasti esillä. Näille on annettu myös teologista sisältöä. Israelin kansa on valittu Jumalan kansa. Naisten sosiaaliset roolit, jos mitkä, kuvastavat suvun jatkumisen tärkeyttä. Näin ollen myös naisille keskeisten asioiden kautta VT:n sivuille voitaisiin lisätä teologisesti uutta sisältöä tai ainakin näkymättömissä olevat naiset ansaitsisivat päästä tarkasteltaviksi.

VT:n takaiseen naisten sosiaaliseen maailmaan saadaan avattua ovia arkeologisten löytöjen ja sosiaalitieteiden avulla. VT:ssä tuskin on haluttu aliarvioida arkielämän ja valtaväestön naisten merkitystä, mutta ehkä mieskirjoittajilla on ollut suurempi tavoite kuvata juutalaisen kansan historiaa, jumalasuhdetta ja teologiaa. On kuitenkin oletettavaa, että valtaväestöstä noin puolet on ollut naisia, joten on mielenkiintoista tutkia, mitä naiset tekivät ja millaista heidän sosiaalinen maailmansa oli. Siirryn seuraavassa luvussa arvioimaan arkeologian ja sosiaalitieteiden merkitystä VT:n tekstien taustan tulkitsijoina. Pohdin, mitä näkökulmia tutkielma toi esille ja mitä uutta sanottavaa VT:n teksteillä voisi olla tämänkaltaisen tutkimuksen myötä.

5 Pohdinta

Tavoitteenani oli selvittää, millaista sosiaalista elämää VT:n tekstien kuvaamilla ja tekstien takana olevilla valtaväestön naisilla mahdollisesti oli ja millaisissa paikoissa heidän kohtaamisensa tapahtuivat. Yksistään VT:n tekstien perusteella naiset jäävät vähälle huomiolle ja ”ovien taakse”. Heräsi kiinnostus, miten avata ovia VT:n naisten maailmaan. Avaimia VT:n takaiseen naisten sosiaaliseen elämään ja vuorovaikutuksen tiloihin etsin arkeologisista tutkimuksista ja sosiaalitieteistä, erityisesti antropologista ja etnografisista esityksistä. Arkeologiset esitykset, asuintalojen sekä niiden ympäriltä löydettyjen esineiden materiaalinen ja spatiaalinen määrittely, jättävät mielestäni aukon selvitettäessä naisten vuorovaikutuksen tiloja. Pidän silti ensisijaisena lähteenä arkeologian löytöjä, kun halutaan tehdä arvioita väestön elintavoista. Ovathan löydöt sijainniltaan havainnollisia objekteja, ja ne kuvastavat ihmisten asutusta ja elintapoja. Rautakauden lisääntyvät arkeologiset asutuslöytökokonaisuudet mahdollistavat väestön elintapojen arvioimisen. Kun halutaan tietää, keitä Palestiinassa mahdollisesti asui rautakaudella ja mihin tarkoitukseen eri välineitä käytettiin, on etsittävä tulkinnan avaimeksi todennäköisyyksiä, joita poikkikulttuurisessa vertailussa on tehty. Luvussa yksi tähdensin, että arkeologiset aineistot esitetään ensin ilman tulkintoja. Vasta tämän jälkeen sosiaalisin metodein voidaan esittää arvioita fyysiselle materiaalille. Tulkintojen vaihtuvuus on syytä pitää mielessä. Kuitenkin tulkintaa tarvitaan, jotta saadaan merkitys löydetyille aineksille. Kotitalousarkeologia hyödyntää etnografisia ja antropologisia aineistoja määritellessään sosiaalisia organisaatioita ja etsiessään todennäköisyyksiä väestön tavoista ja toiminnoista.

Työssäni pyrin käsittelemään arkeologisia löytöjä ja sosiaalitieteitä omissa luvuissaan. Lähi-idän naisista tehdyt tutkimukset antoivat kuitenkin käyttökelpoisen mallin tulkita asutuksia ja asutuksien esineitä. Tuloksia naisten sosiaalisista verkostoista ja kommunikaation paikoista voisi pitää relevantteina VT:n ajan naisille. Tätä tukevat Lähi-idästä tehdyt Raamatun ulkopuoliset tekstilöydöt sekä väestönryhmien antropologiset ja etnografiset vertailut. VT:n valtaväestön naiset saavat näkyvyyttä ja liikettä, kun arkeologisia löytöjä tulkitaan sosiaalitieteiden avulla. On lähes mahdotonta ajatella naisia poissaolevina tai itsenäisinä naisina

sellaisissa olosuhteissa ja yhteisöissä, joissa jokaisen työpanosta tarvittiin elossa pysymiseen ja joissa kollektiivinen tapa elää oli vallitseva. Paikat, joissa ihmiset ovat liikkuneet ja asuneet, ovat jättäneet fyysisesti näkyvän jäljen. Sosiaalitieteelliset poikkikulttuuritutkimukset antavat jäljille hyvin todennäköisen selityksen ainakin rautakauden valtaväestön naisten suhteen.

VT:n naiset tulevat esille työ- ja tehtäväorientoituneina. Vaikka tarkastelemani VT:n tekstimateriaali ei ole runsas otos koko VT:stä, pidän VT:n kuvauksia naisten töistä ja kohtaamispaikoista todennäköisinä. Toin esille joukon minimalistien näkemyksiä, joiden mukaan VT:tä on luettava täysin fiktiivisenä ja uskonnollissävytteisenä kirjana. Olen valmis ajattelemaan, että mieskirjoittajat tuskin ovat kuvanneet harvoja naisten arkipäivän toimintoja fiktiivisesti. Mielestäni kyseiset tekstikohdat eivät ole teologisen ideologisesti voimakkaasti painottuneita eivätkä ne sisällä tarinankerronnallisia tehokeinoja. Naisten kohtaamiset ja kanssakäyminen tapahtuivat yhdessä työskentelyn tiloissa kodin ulkopuolella ja kotipiirissä. Näen VT:n otosten heijastuvan arkeologisessa materiaalissa sekä etnografisissa aineistoissa. On kuitenkin haasteellista todistaa, olivatko kaupunkien ja kylien naiset Raamatun israelilaisia. Arkeologialta on vaikea hakea suoria vastauksia tiettyihin Raamatun tapahtumiin. Ehkä se ei ole edes tarpeen, sillä VT:tä ei voida pitää kattavana sosiaalihistorian kuvauksena. Kuitenkin yhteisöjen elämä, kuten sitä VT:ssä kuvataan, antaa joitakin merkkejä senkaltaisesta elämästä, jota on löydetty kaupungeista ja kylistä. VT:ssä kirjoitetaan maatalouden hallitsevuudesta, joka on yhdistettävissä rautakauden löytöihin. Tämän lisäksi teksteistä paljastuu muun muassa kaupunkien ominaispiirteisiin liittyviä yksityiskohtia. En pitäisi VT:tä täysin olemattomana tietolähteenä sen kertoessa joitakin tärkeitä yksityiskohtia naisten verkostoista ja kohtaamispaikoista. VT:n kieli heijastaa aitoa elämisen maailmaa: tapahtumia ja tarkoituksia. Tämän tutkielman metodiset suuntaukset, arkeologia ja sosiaaliset tieteet, tuovat mielestäni VT:n naisten maailman todellisen tuntuisena esille. Metodien avulla on voitu saavuttaa näkymä myös teksteissä mainitsemattomien asioiden taakse. Ovi naisten maailmaan on raottunut. Arkeologian, VT:n tekstien, sosiaalitieteiden sekä eräiden Lähi-idän tekstilöytöjen yhteistyöllä naisten elämä ja maailma on herännyt henkiin.

Tavoitteeni ei ollut kuitenkaan hakea todisteita Israelin kansan alkuperäisyydestä. VT:n kaltaisen Israelin kansan olemassaolosta ei ole aukotonta todistusaineistoa. On mahdotonta todentaa VT:n Israelin kansan heimo- tai klaaniorganisaatioita. Kuitenkaan tässä tutkielmassa tulleiden aineistojen valossa ei ole estettä nähdä tuon ajan naiselle tyypillistä arkipäivän toiminnallisuutta ja sen kautta avautuvia sosiaalisia verkostoja. Joka tapauksessa on selvää, että Palestiinan rautakauden löydöt todentavat pysyvän asutuksen muodostumista. Esille tulleiden VT:n esimerkkien pohjalta samankaltaista elämisen tapaa on havaittu arkeologien tutkimuksissa. Sitä, olivatko he varhaisia VT:n kuvaamia israelilaisia, on vaikea todentaa. Itse päädyin työssäni kuvaamaan rautakauden väestöä israelilaisina.

On todennäköistä, että israelilaisnainen eli kiinteässä yhteydessä perheeseensä. Klaani oli mahdollisesti naisen ympärillä oleva sosiaalinen verkosto. Nainen eli sukulaisverkoston, VT:n kuvaaman klaanin, keskellä. Tällöin hänen päivittäinen sosiaalinen kommunikaationsa tapahtui suvun naisten kesken. Asutuspuitteiden perusteella saattaa päätellä, että nainen asui mahdollisesti joko ydinperheessä tai laajentuneessa perheessä. Kotitalouden analyysin perusteella selvisi, että nainen osallistui samassa perheessä ja rinnakkaistaloissa asuneiden naisten kanssa päivittäisiin töihin. Olen valmis ajattelemaan, että perheenjäsenten välillä on ollut vahva riippuvuus, mutta naisella on silti ollut valtaa ja kykyä päättää arkipäivän asioistaan. Nainen ei kuitenkaan todennäköisesti ole osallistunut julkiseen toimintaan ja päätöksentekoon, vaan hänellä on ollut vastuu kotitalouden piirin välttämättömistä töistä. Välttämättömien päivittäisten töiden teko tarjosi naiselle sosiaalisesti monipuolisen verkostoitumisen mahdollisuuden saman asuinyhteisön tai lähiyhteisöjen naisten kesken. En näe naisia pelkästään työorientoituneina. Tutkimusmateriaalin ja VT:n tekstien perusteella naiset saattoivat kohdata toisiaan musisoinnin parissa ja mahdollisesti uskonnollisessa toiminnassa.

VT:n nykylukijaa saattaisi hyvinkin kiinnostaa tietää muinaisten ihmisten arkipäivästä. Väheksymättä kirjoituksia, joissa kuvataan poikkeavassa asemassa olleita VT:n naisia, näkisin merkityksellisenä selvittää valtaväestön naisten olosuhteita ja elintapoja. Olemmehan me nykylukijatkin pääosin valtaväestöön kuuluvia. VT sisältää teologiaa, uskonnollista sanomaa ja tekstejä, joissa ihminen kuvataan Jumalan puhetta kuulevana ja joissa Jumala on vuorovaikutuksessa

ihmiseen. VT on teksteineen jaksanut kiinnostaa vuosisatojen ajan ihmisiä. Mahdollisesti lukijaa kiinnostaisi tietää hengellisyyden lisäksi VT:n takaisesta väestöstä ja reaalimaailman oloista. Arkeologiset löydöt, joita on tulkittu sosiaalitieteiden avulla, tuovat nykylukijan lähemmäksi VT:n naisten arkielämää ja elinolosuhteita. Ovi VT:n naisten maailmaan aukeaa tarkastelemalla Palestiinan arkeologisia olosuhteita. Tutkimuksen myötä lukijalle avautuu uudenlaisia ja mielenkiintoisia näkymiä muinaisten naisten elämään. Siten tämänkaltainen tutkimus voisi lisätä mielenkiintoa Raamatun tekstejä kohtaan. Ehkä tekstit puhuttelevuudessaan saavat lisämaustetta, kun ymmärretään tekstien takaista kulttuuria.

Toin työssäni esille Palestiinan väestön kokonaisvaltaisen elämäntavan, jonka mukaan ihmisten sosiaalinen organisaatio muodostui taloudellisista, poliittisista ja uskonnollisista osista. Hengellisyys ei ollut erillään ihmisten maallisesta elämästä. Tämän vuoksi VT:n lukijalle muinaisten ihmisten sosiaalisten taustojen tunteminen ja reaalimaailman fyysisten olosuhteiden ymmärtäminen voivat avata uusia oivalluksia myös ihmisten uskonnollisesta elämästä. Näkemykseni mukaan poikkitieteellisellä tutkimuksella on arvokas tehtävä tutkittaessa Raamatun tekstejä. Tämän pohjalta tekstien naisten elämää voisi tulevaisuudessakin tulkita arkeologian ja muiden tutkimusalojen yhteistyönä, kunhan muistetaan VT:n rajallisuus ihmisten sosiaalisen elämän kuvaajana. Samanaikaisesti myös sosiaalitieteillä on rajoitteensa. Tämän päivän sosiaalitieteiden käsitteistön avulla ei voida välttämättä vetää yhtäläisyysmerkkejä muinaisten israelilaisten yhteiskunnallisiin olosuhteisiin. Myöskään arkeologian materiaaliset löydöt eivät tuo aukottomasti esille näkymiä ihmisten elinolosuhteista ja menneen ajan kulttuurista. Ehkä juuri kriittisellä yhteistyöllä voidaan kuitenkin saavuttaa täydellisempi käsitys ja kuvaus muinaisista ihmisistä.

VT:n naisilla oli monikulttuurinen tausta, ja heillä oli monipuolinen sosiaalinen verkosto sekä useampia kohtaamispaikkoja. Naiset olivat osallistuvia, kekseliäitä, osaavia ja työteliäitä. Kenties *Hyvän vaimon ylistys* (Sananl. 31: 10−31) kuvaa osuvasti israelilaisnaista. Hyvä vaimo on luotettava ja toimii miehensä parhaaksi. Parhaaksi toimiminen Sananlaskujen mukaan on päivittäisten kotitöiden tekemistä: ruoanvalmistusta, leipomista ja käsitöiden tekoa. Lisäksi nainen puhuu viisaasti ja

antaa neuvoja ystävällisin sanoin. Voiko israelilaisnaista kuvailla edellä mainittujen perusteella osuvammalla adjektiivilla kuin *ihana*? VT:n ihanat naiset käyskentelevät kaivolle, pelloille ja kodin pihapiiriin ja tulevat siten osaksi sosiaalista verkostoa. Naisen ihanuutta kuvastaa hänen monipuolisuutensa: arkisten töiden lisäksi hän mahdollisesti osallistui musiikin ilmaisuun, ja hänen arkipäiviinsä kuului jumalanpalvelus.

Tämä tutkielma toi esille yleisesitysten avulla joitakin ihmisen toiminnan fyysisistä merkeistä Palestiinassa rautakaudella. En perehtynyt yksittäisiin kaivauksiin ja niistä tehtyihin raportteihin. Lisää tutkimusta tarvittaisiin keskustelulle, jossa tarkastellaan eri löytöjen tulkintavaihtoehtoja. Jos haluttaisiin tarkempia kuvauksia yksittäisistä VT:n teksteistä ja arkeologisista löydöistä, olisi tekstien historiallisuuteen ja tekstin kriittiseen arviointiin käytettävä aikaa. Tällöin olisi mahdollista tehdä yksityiskohtaisempia kuvauksia paikoista ja tekstien välittämästä kontekstista, vaikka VT:n teologisesti sävyttyneet tekstit eivät kuvaa monipuolisesti naisten arkielämää. Kuitenkin pidän VT:tä arvokkaana tekstikokoelmana, jonka yksittäiset tekstit voisivat tarjota lisää tutkimuskysymyksiä. Kiinnostavaa olisi tutkia ylipäätänsä väestön sosiaalisia oloja. Voitaisiinko kotitalousarkeologisen tutkimuksen avulla tehdä VT:n takaisesta maailmasta uusia havaintoja? Miten valtaväestön sosiaalinen elämä järjestyi? Mitä arvioita lasten elämästä voitaisiin tehdä?

Lähteet, apuneuvot ja kirjallisuus

Aharoni, Yohanan

1979 The Land of the Bible. A Historical Geography. Philadelphia: The Westminster Press.

Barber, Elizabeth Wayland

1994 Women's Work: the First 20,000 Years: Women, Cloth, and Society in early Times. New York: W. W. Norton & Company.

BHS

– Biblia Hebraica Stuttgartensia. Quae antea cooperantibus A. Alt et al. ediderat R.Kittel. Editio quinta emendata opera A.Schenker. Germany: Deutche Bibelgesellschaft.1997.

Bird, Phyllis A.

1997 Missing Persons and Mistaken Identities. Women and Gender in Ancient Israel. Minneapolis: Fortress Press.

Blenkinsopp, Joseph

1997 The Family in First Temple Israel. − Families in Ancient Israel. The Family, Religion and Culture. Perdue Leo G. et al. Louisville: Westminster John Knox Press. 78−82.

Borowski, Oded

2003 Daily Life in Biblical Times. Leiden: Brill.

Brenner, Athalya

1985 The Israelite Woman: Social Role and Literary Type in Biblical Narrative. England: JSOT Press.

Brody, Aaron J.

2011 The Archaeology of the Extended Family: A Household Compound from Iron II Tell En-Nasbeh. − Household Archaeology in Ancient Israel and Beyond. Ed. by Yasur-Landau Assaf et al. Leiden: Brill. 239−254.

Campbell, Edward F.

1975 Ruth. A New Translation with Introduction, Notes and Commentary. New York: The Anchor Bible Doubleday.

Davies, Philip

2010 Urban Religion and Rural Religion. − Religious Diversity in Ancient Israel and Judah. Ed. by Stavrakopoulou Francesca and Barton John. London: T & T Clark. 110−111.

Ebeling, Jennie R.

2010 Women's Lives in Biblical Times. New York: T&T Clark International.

Faust, Avraham

2002 Burnished Pottery and Gender Hierarchy in Iron Age Israelite Society. − Journal of Mediterranean Archaeology. 53−73.

2007 Israel's Ethnogenesis: Settelement, Interaction, Expansion and Resistance. London: Equinox.

2011 Household Economies in the Kingdoms of Israel and Judah. − Household Archaeology in Ancient Israel and Beyond. Ed. by Yasur-Landau Assaf et al. Leiden: Brill. 257−264.

Faust, Avraham & Bunimovitz, Shlomo

2003 The Four-Room House: Embodying Iron Age Israelite Society. − Near Eastern Archaelology 66: 1−2. 25−26.

Gadot, Yuval

2011 Houses and Households in Settlements along the Yarkon River, Israel, during the Iron Age I: Society, Economy, and Identity. − Household Archaeology in Ancient Israel and Beyond. Ed. by Yasur-Landau Assaf et al. Leiden: Brill. 156−177.

Granqvist, Hilma

1947 Birth and Childhood among the Arabs. Studies in a Muhammadan Village in Palestine. Helsingfors: Söderström & C:O Förlagsaktiebolag.

Hakola, Raimo & Pakkala, Juha

2008 Kristinuskon ja juutalaisuuden juuret. Arkeologian näkökulmia. Helsinki: Kirjapaja

Hardin, James W.

2011 Understanding Houses, Households, and the Levantine Archaeological Record. − Household Archaeology in Ancient Israel and Beyond. Ed. by Yasur-Landau Assaf et al. Leiden: Brill. 9−20.

Hitchcock, Louise A.

2011 Cult Corners in the Aegean and the Levant. − Household Archaeology in Ancient Israel and Beyond. Ed. by Yasur-Landau Assaf et al. Leiden: Brill. 321−345.

Hoerth, Alfred J.

1998 Archaeology & the Old Testament. U.S.A: Baker Books.

Hoffner, H.A.

2003 Daily Life among the Hittites. − Life and Culture in the Ancient Near East. Ed. by Averbeck Richard E., Chavalas Mark W., Weisberg David B.. Bethesda: CDL Press. 99−102.

Ilan, David

2011 Household Gleanings from Iron I Tel Dan. − Household Archaeology in Ancient Israel and Beyond. Ed. by Yasur-Landau Assaf et al. Leiden: Brill. 133−154.

Isserlin, B.S.J.

2001 The Israelites. Minneapolis: Fortress Press.

Kessler, Rainer

2008 The Social History of Ancient Israel. An Introduction. Minneapolis: Fortress Press.

Killebrew, Ann E.

2005 Biblical Peoples and Ethnicity. An Archaeological Study of Egyptians, Canaanites, Philistines, and Early Israel, 1300−1100 B.C.E. Atlanta: Society of Biblical Literature.

King, Philip J. & Stager, Lawrence E.

2001 Life in Biblical Israel. Louisville: Westminster John Knox Press.

Lemos, T. M.

2010 Marriage Gifts and Social Change in Ancient Palestine 1200 BCE to 200 CE. New York: Cambridge University Press.

Liljeqvist, Matti

2010 Vanhan Testamentin Heprean ja Aramean sanakirja. Suomi: Oy Finn Lectura Ab.

Louhivuori, Mikko

2010 Understanding Neolithic Southern Levant. Case Studies of Archaeological Semiosis in Action. Diss.: Åbo Akademi University. Åbo: Åbo Akademi University Press.

Marsman, Hennie J.

2003 Women in Ugarit and Israel. Their Social and Religious Position in the Context of the Ancient Near East. Leiden: Brill.

Matthews, Victor H.

2007 Studying the Ancient Israelites. A Guide to Sources and Methods. Michigan: Baker Academic.

Matthews, Victor H. & Don, C. Benjamin

2007 Social World of Ancient Israel: 1250−587 BCE. Massachusetts: Hendrickson Publishers.

Mazar, Amihai

1992 Archaeology of the Land of the Bible. 10,000−586 B.C.E. New York: Doubleday.

McNutt, Paula

1999 Reconstructing the Society of Ancient Israel. Louisville: Westminister John Knox Press.

Meyers, Carol

1988 Discovering Eve. Ancient Israelite Women in Context. Oxford: Oxford University Press.

1997 The Family in Early Israel. − Families in Ancient Israel. The Family, Religion and Culture. Perdue Leo G. et al. Louisville: Westminster John Knox Press. 3−41.

2003 Where the Girls Are: Archaelogy and Women's Lives in Ancient Israel. − Between Text and Artifact. Integrating Archaelogy in Biblical Studies Teaching. Ed. by Moreland Milton C.. Atlanta: Society of Biblical Literature. 31−51.

2009 In the Household and beyond. The Social World of Israelite Women. − Studia Theologica 63. 19−41.

2010 Household Religion. − Religious Diversity in Ancient Israel and Judah. Ed. by Stavrakopoulou Francesca and Barton John. London: T & T Clark. 120−129.

Miller, Robert D.

2003 Modeling the Farm Community in Iron I Israel. − Life and Culture in the Ancient Near East. Ed. by Averbeck Richard E., Chavalas Mark W., Weisberg David B.. Bethesda: CDL Press. 289−306.

Nakhai, Beth Albert

2011 Varieties of Religious Expression in the Domestic Setting. − Household Archaeology in Ancient Israel and Beyond. Ed. by Yasur-Landau Assaf et al. Leiden: Brill. 347−360.

Perdue, Leo G.

1997 The Israelite and Early Jewish Family: Summary and Conclusions. − Families in Ancient Israel. The Family, Religion and Culture. Perdue Leo G. et al. Louisville: Westminster John Knox Press. 169.

Pesonen, Anni & Valkama, Kirsi

2010 Arkielämä Raamatun aikaan. Juudan kylistä roomalaisiin kaupunkeihin. Helsinki: Kirjapaja/ Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa.

Press, Michael D.

2011 A Problem of Definition: “Cultic” and “Domestic” Contexts in Philistia. − Household Archaeology in Ancient Israel and Beyond. Ed. by Yasur-Landau Assaf et al. Leiden: Brill. 361−389.

Raamattu

− Raamattu. Vanha ja Uusi testamentti. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Jyväskylä: Genesis-kirjat 1993.

Rowell, Gillian M.

2002 Ruth. − The IVP Women's Bible Commentary. Ed. by Clark Kroeker Catherine & Evans Mary J.. USA: InterVarsity Christian Fellowship. 150.

Schloen, J. David

2001 The House of the Father as Fact and Symbol. Patrimonialism in Ugarit and the Ancient Near East. Indiana: Eisenbrauns.

Shahack-Gross, Ruth

2011 Household Archaeology in Israel: Looking into the Microscopic Record. − Household Archaeology in Ancient Israel and Beyond. Ed. by Yasur-Landau Assaf et al. Leiden: Brill. 27−28.

Singer-Avitz, Lily

2011 Household Activities at Beerseba. − Household Archaeology in Ancient Israel and Beyond. Ed. by Yasur-Landau Assaf et al. Leiden: Brill. 275−301.

Stavrakopoulou, Francesca

2010 “Popular” Religion and “Official” Religion: Practise, Perception, Portrayal. − Religious Diversity in Ancient Israel and Judah. Ed. by Stavrakopoulou Francesca and Barton John. London: T & T Clark. 41.

Stern, Ephraim

2001 Archaeology of the Land of the Bible. Volume II. The Assyrian, Babylonian, and Persian Periods (732−332 B.C.E.). New York: Doubleday.

Watson, Wilfred G. E.

2003 Daily Life in Ancient Ugarit (Syria). − Life and Culture in the Ancient Near East. Ed. by Averbeck Richard E., Chavalas Mark W., Weisberg David B.. Bethesda: CDL Press. 137−138.